

Nr. 2 (31) 2013 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

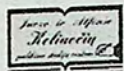

Odeta Trečiokaitė. *Vakaras*, 2010 m., tapyba, 29,5x21 cm

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Parama projektui*
„Romuvos keliais“ – 1–64 p.)

Rokiškio rajono savivaldybė

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Nida Lungienė
Violeta Melvydienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. paštas alicijam@rokiskis.rvb.lt
Telefonas 8 458 51502
Faksas 8 458 52656

Pirmajame žurnalo viršelyje – skulptūra
čekų muzikui Grafiškosios muzikos ir
giedojimo mokyklos įkūrėjui Rudolfui
Lymanui Rokiškio Šv. Mato Evangelisto
bažnyčios šventoriuje. Autoriai Rimantas ir
Stasys Zinkevičiai. Skulptūros mecenatas
Leonardas Šablinskas. Nuotr. Albino Kuliešio

Ketvirtajame viršelyje – skulptūra
„Poetas Antanas Strazdas“ Palangos
skulptūrų parke. Autorius Kazys Kisielis.
Nuotr. Albino Kuliešio

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos
BENDROJI SKAITYKLA

Turinys

- 3.... SALVINIJA KALPOKAITĖ. Literatūros istorikei
Reginai Mikšytei atminti
- 10.... NIJOLĖ ŠNIOKIENĖ. Muziejus sėkmės kelyje
- 16.... REDA KISELYTĖ. Leiskime kiekvienam turėti savo pasaulį...
- 22.... DAIVA VILKICKIENĖ. Biblioteka – bendruomenei
- 27.... GIEDRIUS KUJELIS. Ginti. Saugoti. Padėti
- 30.... PETRAS SADAUNYKAS. Apie išnykusių Lukštų apylinkių
kaimus ir vienkiemius
- 39.... JANINA KOMKIENĖ. Etnografijos išsaugojimas kaime
- 42.... ODETA TREČIOKAITĖ. Jaunatviškas natūralumas piešinyje
- 43.... ALMA MEKŠĖNIENĖ. Prisiminimų taku nuo Pilenės
iki Aleksandravėlės
- 52.... ARVYDAS JUOZAITIS. Tie, kuriems skirta išnykti
- 68.... DAIVA VILKICKIENĖ. Aktorstė – pašaukimas ir gyvenimas
- 72.... MONIKA STANKEVIČIŪTĖ. Atgimusi roko dvasia Rokiškyje
- 76.... NERINGA DANIENĖ. Interrampa: teatrinės tradicijos tęsiasi
- 80.... AUDRONĖ TELŠINSKIENĖ. Haiku kriaunietišškai
- 82.... RITA VISKAITIENĖ. 2013 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Mielas Skaitytojau,

šio žurnalo numerio puslapiuose pristatome Rokiškio krašto kultūrinio gyvenimo aktualijas, istorinio ir kultūrinio paveldo apžvalgą bei komentarus, kultūrinės veiklos realijas, mielus ir šiltus kūrėjų veidus. Žurnale Jūsų laukia pažintis su laisvais ir kūrybingais teatro, literatūros, dailės kūrėjais, maištaujančiais ir vardan meno tvirtai ginančiais savo poziciją. Skulptoriaus ir kultūros mecenato ilgai ieškotas geriausias meninis ir architektūrinis sprendimas bei tinkama erdvė padėjo atsirasti dar vienam prasmingam kultūros ženklui mieste. Rokiškyje pastebimai formuojasi nauja tradicinių teatro ir muzikos festivalių geroji patirtis: kūrybinių laboratorijų ir dirbtuvių veiklą, renginių įvairumą bei turinį papildė užsienio šalių teatralai ir muzikos atlikėjai. Ir svarbiausia – dėmesys įvairių kartų žiūrovui bei klausytojui.

Manau, kad skaitytojas su įdomumu perskaitys straipsnį, skirtą Rokiškio krašto muziejaus įkūrimo 80-mečiui. Tai istorikų, muziejininkų bei tautiniam paveldui neabejingų rokiškėnų kartu nueitas bendras veiklos ir atsakomybės kelias kuriant puikią šiuolaikinę kultūrinę miesto erdvę. Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos 90-mečiui skirtoje publikacijoje atpažįstame bibliotekos siekį edukaciniais knygos pažinimo, tradicijų puoselėjimo renginiais vienyti ir stiprinti kaimų bei miestelių bendruomenes.

Senųjų dokumentų įrašai liudija apie senolių gyvenimo būdą vienkiemiuose, kurių paslaptis ir gerovė, kitokią gyvenimo kokybę jie puoselėjo bendraudami su gamta. Sunkiai įžiūrimi senuosiuose žemėlapiuose pažymėti išnykusių vietovių, kaimų pavadinimai byloja apie tolstančią istoriją. Šiuolaikinį, nuolat skubantį vartotoją labiau domina sodybos poilsiui, turizmui. Rokiškio krašte atgimstančių sodybų kiemai džiugina etnografiniais puošybos elementais, langinėmis, senolių kiemų buities detalėmis ir lietuviškų darželių autentikos motyvais.

Dėkoju visiems bendraminčiams, kraštiečiams, kolegoms, pažįstamiems, kurių laišakai, nuotraukos, prisiminimai, straipsniai, meniniai darbai padeda kurti žurnalo turinį. Jaukaus skaitymo.

Pagarbiai,

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Literatūros istorikei Reginai Mikšytei atminti

SALVINIJA KALPOKAITĖ

*Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliučio viešosios bibliotekos
Vaikų ir jaunimo literatūros skyriaus vedėja*

*Reikia žinių, reikia įkvėpimo
Sukurti sumanytiems tyriems vaizdams,
Sklandiems ir skambiams kaip upokšnio srovė.*

Antanas Baranauskas

Įžymioji Rokiškio krašto dukra

Daug iškilių asmenybių išaugino Rokiškio kraštas. Apie vienus žinome daugiau, apie kitus – mažiau. Vieniems, anot poetės K. Praniauskaitės, „tik amžinybės jūron įtekėjus, blyksteli šviesi aušra“, kitiems – žymiai anksčiau. Įdomu, kokia buvo šviesios atminties mūsų kraštietė Regina Mikšytė? Geriausiai atsakytų giminės, buvę kolegos. Iš daugybės detalių, knygų, straipsnių, laiškų bandau sudėlioti Reginos Mikšytės – literatūros tyrinėtojos, filologijos mokslų kandidatės (1960 m.), habilituotos humanitarinių mokslų daktarės (1995 m.) asmenybės portretą. Nedaug apie ją rašyta. Regina Mikšytė gimė 1923 m. rugpjūčio 23 d. Rokiškyje, inteligentų vaistininkų Antaninos ir Jono Mikšių šeimoje. Mirė 2000 m. lapkričio 5 d., palaidota Rokiškyje. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje, kur kaip gabi literatė buvo pastebėta ir išskirta mokytojo Juozo Tarvydo. Buvo aktyvi skautė ir gyvenime vykdė jų idėjas. Pasak jaunystės draugės Elenos Naginskaitės-Vajegienės,

tėvai planavo, jog pirmagimė Regina kada nors perims jų vaistinę, bet jos planai buvo kitokie. Dar gimnazijos suole pamilusi grožinę literatūrą, ji 1942 m. rudenį išvyko į Vilnių, kur Vilniaus universitete pradėjo lituanistikos studijas – klausė M. Biržiškos, V. Mykolaičio, V. Maciūno, A. Salio, M. Miškinių paskaitų. Nacistams uždarius universitetą, grįžo į gimtinę, dirbo mokyklos bibliotekoje, mokytojavo. Vėliau, jau sovietmečiu, vėl išvyko į Vilnių, 1949 m. baigė Vilniaus universitetą. Nuo 1949 m. iki 1997 m. dirbo Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (iki 1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas), tyrinėjo lietuvių tautinio sąjūdžio literatūrą. Ilgus metus dirbdama archyvuose, rinkdama lituanistinę medžiagą iš lenkų, rusų, vokiečių periodikos, Regina Mikšytė tapo viena ryškiausių XIX a. lietuvių literatūros tyrinėtojų. 1999 m. vasario 1 d. LR Prezidento dekretu Nr. 312 už nuopelnus lietuvių literatūrai R. Mikšytė apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu.

Reginos Mikšytės kūrybinis palikimas

Literatūros istorijai svarbi pagrindinės A. Baranausko tyrinėtojos – Reginos Mikšytės veikla. Literatūrologė tyrinėjo XIX a. – XX a. pr. lietuvių literatūrą. Didysis jos gyvenimo darbas, kuriam atsiduota kaip svarbiausiam pašaukimui – Antano Baranausko gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimai bei publikacijos. Ji, aistringa istorinės tiesos, žmogaus ir meno grožio ieškotoja, sukūrė ryškiausių literatūrinį paminklą „Anykščių šilelio“ autoriui ir padėjo pagrindus akademiniam jo „Raštų“ leidimui. R. Mikšytė 1964 m. išleido ligi tol išsamiausią Antanui Baranauskui skirtą monografiją „Antano Baranausko kūryba“. Mokslininkė ne tik iššifravo ir publikuoti rengė neskelbtus A. Baranausko rankraščius, rengė „Raštų“ dvi toms (1970 m.) ir dalį naujųjų, nuo 1995 m. pradėtų leisti „Raštų“ toms, sudarė A. Baranauskui skirtą „Literatūros ir kalbos tomą“ (1986 m.), bet ir po trisdešimties metų paskelbė monografiją „Antanas Baranauskas“ (1993 m.), kurioje rašo: „Nauji faktai ir jų interpretacija šiandien praplečia ne vien poeto kūrybinę kelerių metų

biografiją, bet ir pačius brandžiausius gyvenimo dešimtmečius, atiduotus lietuvių kalbos bei matematikos tyrinėjimui.“ R. Mikšytė taip pat išleido gyvenimo ir kūrybos apybraižą mokyklai „Antanas Baranauskas“ (1983 m.). Ji iš lenkų kalbos išvertė ir parengė Antano Baranausko „Dienoraštį“ (1996), parašė knygos „A. Baranauskas. „Rinktinė: Poezija, giesmės, dienoraštis, laiškai“ (1994 m.) įžanginį straipsnį ir paaiškinimus, skyrių Antanas Baranauskas (1835–1902) – „Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius“ (2001 m.). Taip pat parengė monografiją „Silvestras Valiūnas“ (1978 m.), paskelbė studiją „Lietuvių silabinė eilėdara“ (Literatūra ir kalba, t. 10, 1969; t. 13, 1974), parašė straipsnių apie E. Daukšą, K. Praniauskaitę, L. Ivinskį, Z. Gėlę ir kt. rašytojus, kritikos studijų. Parengė ir parašė knygos „Ant upės krašto blindelė auga“: eil. lietuvių ir lenkų k. (1987 m.) įvadą – „XIX a. lietuvių poezijos paraštėje“: R. Mikšytė – „Lietuvių literatūros chrestomatijos“ (1957 m.) viena sudarytojų, „Lietuvių literatūros istorijos“ (1–4 t., 1957–1968; rusų k. 1977; 1–2, 1979–1982) – viena autorių. Parengė L. Ivinskio „Raštus“ (1995), S. Valiūno, Z. Gėlės poezijos rinkinius, archyvinių publikacijų. R. Mikšytė parengė išsamiausią studiją apie K. Praniauskaitę ir 1994 m. ją paskelbė. Kartu su drauge Elena Vajegiene parengė leidinį „Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75“ (1993 m.), sudarė jo skyrių „Iš atsiminimų“; pati parašė atsiminimus apie mokytoją Petrą Bliūdžių ir jai kaip lituanistei ypač didelę įtaką turėjusį lietuvių kalbos mokytoją Juozą Tarvydą.

Regina Mikšytė – romantinės jausenos žmogus

Pasak dr. Ilonos Čiužauskaitės, polėkio nestigusios asmenybės spalvas galėjai išvysti ir Reginos Mikšytės

tekstuose. Banguotas barokinis sakinytis, neapvaldyta mintis, jos šuoliai – tai bene tikrasis mokslininkės rašymo stilius. Su didele meile, kūrybiškumu, giliu įžvalgumu R. Mikšytė analizuoja A. Baranausko kūrybinį palikimą. Lietuvių literatūros istorijai A. Baranauskas yra svarbus kaip pirmosios romantinės herojinės poemos „Anykščių šilelis“ bei keleto stambių programinių kūrybinių autorių. „Pirmoji romantinė poema „Anykščių šilelis“ – amžinasis ir nesunaikinamas, iškertamas, išsparduodamas ir vėl atželiančias, laiminantis ranką, ką kirvį išrado, ir atgyjantis poetų giesmėse – nenugalėtos ir nenugalimos tėvynės metafora. <...> [kvėpta giesmė poeto gimtajai Anykščių žemei, Lietuvos garbingai istorijai ir lietuvių kalbai reiške ir poeto likimo egzistencinį pateisinimą – galėjimą įrodyti jo siekto gyvenimo prasmę“; – rašo R. Mikšytė. Šie mokslininkės žodžiai tinka ir jai pačiai, jos gyvenimo ir kūrybos įprasminimui. „Antano Baranausko Dienoraštis ir laiškai yra pagrindiniai jo biografijos, asmenybės ir kūrybinės raiškos pažinimo šaltiniai. Jų pradžia – aštuonioliktojo gimtadienio apmąstymai ir projekcija įamžinti savo epistolinį palikimą“; – pastebi A. Baranausko kūrybos tyrinėtoja R. Mikšytė. Bet ir jos pačios laiškai jaunystės draugei kraštietei Elenai Naginskaitei-Vajegienei liudija apie patirtus išgyvenimus, kūrybinius ieškojimus, ilgametę draugystę, prierašumą. (Laiškai saugomi Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Kraštotyros archyve.)

R. Mikšytės darbuose atsiveria lietuvių literatūros tyrinėjimo gėmė, kruopštumas, darbštumas. Šios iškilios asmenybės darbų studijavimas atveria vis naujus literatūros istorijos klodus. Anot kraštiečio tautodailininko Leono Juozonio, pažinojusio R. Mikšytę ir su ja

bendravusio, būdama tikra Lietuvos patriotė, net sovietmečiu ji sugebėjo išleisti knygas, parašyti išsamius straipsnius apie „buržuazinius rašytojus“; pvz., išleido monografijas „Antano Baranausko kūryba“ (1964), „Silvestras Valiūnas“ (1978), paskelbė studijinių straipsnių. Tuo laiku rašyti apie vyskupą Antaną Baranauską reikėjo didelės drąsos ir talento.“ Pati autorė 1963 m. laiške E. Naginskaitei-Vajegienei apgalvestauja: „Apie peripetijas, kurias išgyvena mano A. Baranauskas – nebesinori nė galvoti. Ten jau mano kvapo beveik nebelieka. Akademizmas.“ Prabėgus trisdešimčiai metų, 1993 m. rašo: „Ne mano nuopelnas, kad neatsirado kitokio autoriaus, kad pasigvieštų rašyti apie A. B.“

Reginos Mikšytės laiškai – jos asmenybės pažinimo šaltinis

Kas man galvoj užplaukė –

krūtinėn įsėdo,

Tą žino ir popierius, ir namai

susiedo.

Aš tiktai tiek nežinau, juk rašau

iš širdies...

Karolina Praniauskaitė

Nuo 1949 iki 1994 m. – šešiasdešimt septyni R. Mikšytės laiškai, rašyti jaunystės draugei Elenai Naginskaitei-Vajegienei (1925–1997), išguldyti ant įvairių popieriaus lapų, atvirukų, su daugybe sunkiai įskaitomų, kartais kabutėse parašytų žodžių, daugtaškių „žadina įstabius atsiminimus / Ir graudų tykų ilgesį. / Kaip prabėgo auksinis gyvenimo rytas.“ Laiškuose atsiskleidžia jautri, atsakinga, besirūpinanti savo artimaisiais, kūrybinga, darbšti, kartais kritiška ir reikli, kartais atlaidi, paslaptiinga, uždara asmenybė. Laiškai byloja apie to meto gyvenimo ir mokslo peripetijas, išgyvenimus, patirtas nuoskaudas, svajones, nuotaikų kaitą: „Tiek gyvenime gaunu

skaudžių pamokų <...>, visa tai nepataiso, bet dar daugiau žlugdo“ arba „Aš save kankinu „asketizmu“. Nusivylimas savimi šimtą kartų +1. Jau taip svajojau kalnus nuversti, o kapstausi kaip perekšlė višta.“ Laiškuose nemažai rašyta apie institutą, to meto aplinką, mokslinį darbą, kartais sunkų, bet malonų, apie aspirantūrą, disertaciją: „Palaimintos tos darbų krūvos, nuo ryto ligi vidurnakčio, kai žmogus darosi kietu daiktu, svaidomu, mėtomu.“ Kituose laiškuose džiaugiasi ir abejoja dėl gerų rezultatų, darbo įvertinimo: „Bijau, kad tai bus „apsirijimas“ nuo laimėjimų – ir dar toks efektingas. Tik aš manau, kad visi, susipažinę su straipsniu, bus apvilti ir teks grįžti į savo gūžtelę, neparagavus didelių honorarų.“ Gal dėl charakterio savybių vis labiau ima bodėtis tuo, kas aplink taip pedantiškai puoselėjama. Kartais darbas teikia malonumo, kartais sunkumų. Jai teko sunkus kelias į mokslo aukštumas. Dar 1949 m. viename laiške rašė apie sprendžiamus aspirantūros klausimus: „Ne tokie jie jau paprasti, kaip iš toliau atrodo... Viena sąlyga priverstė mane iš konkurso išstoti, tuo supykinti <...>, bet aš save teisinu labai rimtais motyvais, kuriuos Tu, be abejo, puikiai žinai.“ Vėliau, tų pačių metų spalį, rašo: „Pasigirsiu, kad jau spėjau Aukščiausiamam (čia įprasta šitaip vadinti K. Korsaką) pykčio užvaryti ir – ko gero – į nemalonę patekti... Pradėjau nuo rudens dirbti ir Bibliotekininkystės technikumė – turėjau čia 8 savaitines pamokas“, būta kliūčių – ar galima, ar teisėta, tačiau „mano kadry skyrius apsiėmė sutvarkyti ir pradėjau dirbti.“ 1951 m. viename laiške rašo: „Dirbu ir kankinuosi daugiau negu kada nors anksčiau. O kartu su tokiu aistringumu troškuliui sotinuosi kiekvienu gyvenimo lašu – ir noriu jo vis daugiau... Atrodo, ir

(1949) 17. IV.

Mielai Aei,

Netiesai nieko... Kaip jau ir neįsivaizduoju? Paigirstum bent pūnas... savo laisvę jįmais uobytojiškam stovė...

At Aei pūnas apie reikalą: sprendžiame aspirantūros klausimus. Netokie jie jau paprasti, kaip iš toliau atrodo. Prieš porą dienų laiki universitetą egzaminus. Senė ir Antanėlis, ne ir bėdina susinevi. Senė, ne- žino visos visos subrijimus, ne ir rudė- vis kalbino, kuri tu be abejo niek tiek, pūnindama Senės stilius, pūnindavoji – gero iš mokymus 3!... Antanėlis – 4. Sėdimo kalbos – Senė 5, Antanėlis 3. Mykolaitis spūriai, kad pelikto tik vėg aspirantū (Sėdė, dar dėdėme „uobkė uobkė“?) Neties, bus jį reikalai bėgnis...

Fragmentas iš Reginos Mikšytės laiško mokslo draugei Elenai Naginskaitėi-Vajegienei, rašyto 1949 m. rugsėjo 17 d. Iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyno

mane užgriūna Tavo likimas – turbūt neišvengsiu „šeimyniško“ gyvenimo naštos <...>, teks greičiausiai rūpintis mama ir Jurgiu (broliu).“ 1952 m. rašo apie rengiamą knygą, sunkią mamos ligą, redaguojamą poezijos antologiją <...>, „taigi nėr ko svajot apie disertaciją.“ Kituose to meto laiškuose rašo apie savojo likimo vingius, darbą, apie „Lietuvių literatūros chrestomatijos“ rengimą: „Aš pilna ironijos ir apmaudo. O ir mano aplinka manimi pasipiktinusi. Nemoku taikytis prie tų švelnybių ir subtilumo“. 1955 m. gruodžio mėn. laiške E. Vajegienei rašo: „Pradedu naują „erą“. Laimingai, t. y. iškovojusi disertacijai Šilėlį – tiesa, gana negarbingai – bobiškos isteriškos – ašarų kaina, bet ką gi ir tai „pergalė“, tik <...> įsako man ją nesididžiuoti. Ech, jau tokie perkūnai griudėjo, dar negirdėtais trenksmais ant mano nedalingos galvelės, kad trūksta, to žodžio prasme, trūksta žodžių.“ 1960 m. jau ruošiasi ginti

disertaciją, bet, „jaudinuosi, žinau, kad spektaklis geruoju nesibaigs.“ Ji matė daug trukdžių. Pati abejojo sėkme: „mielai atsisakyčiau visko – ir kandidato vardo, kad tik nereikėtų šitos solinės partijos <...>. Įdomus 1963 m. rašytas laiškas, kuriame R. Mikšytė aprašo žymaus literatūros tyrinėtojo Jurgio Lebedžio 50-mėčio jubiliejų, jo pagerbimą, pasakytas kalbas, sveikinimus: „Nuostabi buvo M. Mironaitės deklamacija. Oficialioji dalis buvo be galo žemo lygio. E. Mieželaičio kalbos – kaip visada – žodžių sentimentali pūga. A. Venclovos – paklodė, J. Paleckio – primityvizmas. Universiteto savi-veikla – mano laikų <...> lygio, na ir pritenkianti prof. V. Mykolaičio kalba. Sunku ją atpasakoti. Jis dar kartą įrodė, kokia didelė, bekras- tė asmenybė jis yra.“ Jau vėliau, 1988 m., rašytame laiške, rodos, apgailestą ir prisipažįsta: „Skambino Rokiškis <...> jaučiu sąžinės prie- kaištą ir turėčiau dalyvauti, bet <...>

1955
1955 - X^a - 5

Sveika Ale,

Pralibi do deivų svetėis,
i, reikia poraboti, barišai dar-
bnigai - bargini kultūros darbas,
libūtis, agurkbalčiai, „poveštėis
prie darbo“ pergis draubėnis,
pamėis 5 liūkes, perbatėis
kūe bynos romans „Pjereta Amate“,
pindiklėnis uvertos, pama-
sėis „bežnuosėis gėmėis“ -
ua - argi tū mātė?...
Pradedu uarys „eris“....
Sarmėis, t. y. išbo vėis
dėntėis: Silelė - tēis, gona
negorėis - bėbėškos išėnis
- asar, hana, bet - bėgėi
tū „pergėis“, i: kėntėis, j: saba
mau, ja nėvėdėnis. Šek...
Ja tēis pėbėis gėntėis,

Fragmentas iš Reginos Mikšytės laiško mokslo draugei Elenai Naginskaitei-Vajegienei, rašyto 1955 m. gruodžio 5 d. Iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyno

ir šį kartą maksimalistinė progra-
ma man kelia abejonių. Neturiu
jokių oratorinių sugebėjimų, šitiek
metų ištylėjau it pelė po šluota. O
dabar reikia kalbėti su žmonėmis
„iš tribūnos“. Jau ne mano amžiui
ir energijai“. 1992–1993 m. rašy-
tuose laiškuose rūpestis dėl knygos
apie J. Tumo-Vaižganto mokyklą,
mokytojus, nes R. Mikšytė ir Elena
Vajegienė tuo metu rengė leidinį
„Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mo-
kyklai – 75“ (1993 m.). Rinko
medžiagą apie Rokiškį, atsiminimus
apie mokytojus, jų būtį ir buitį.
Laiškuose ilgėjosi Rokiškio: „Miela
Ale, su kalėdiškomis nuotaikomis

grįžtu Rokiškio padangėn. Kaip gera,
kad ten dar liko vieni namai, kurių
slenkstį miela peržengti. Spindu-
liuokit kantrybe ir tvirtybe naujais –
1992 metais.“ 1994 m. rašė: „Šiaip
per visą žiemą nebuvau iškėlusį kojos
iš namų ir instituto. Ir darbas... jokie
moralinio pasitenkinimo – paren-
giau savo tomo pirmąją redakciją, o
mano šefas, Gerbiamas V. Vanagas,
pareiškė, kad aš „lieju akvareles“. Vė-
lesniuose laiškuose džiaugiasi mūsų
laikraščiu „Prie Nemunėlio“: „Jūsų
„Nemunėlis“ puikus, solidus. Judu
su Vytautu – literatai iš Dievo Malo-
nės. Bet nejaugi kiti lituanistai neturi
ką parašyti?“ Nors aš pažinojau tik

šviesios atminties dėstytoją E. Vaje-
gienę, bet perskaitytų, išstudijuotų
laiškų šūsnis nutiesė pažinimo taką
tarp praeities ir dabarties, tarp mūsų
trijų ir skaitytojų.

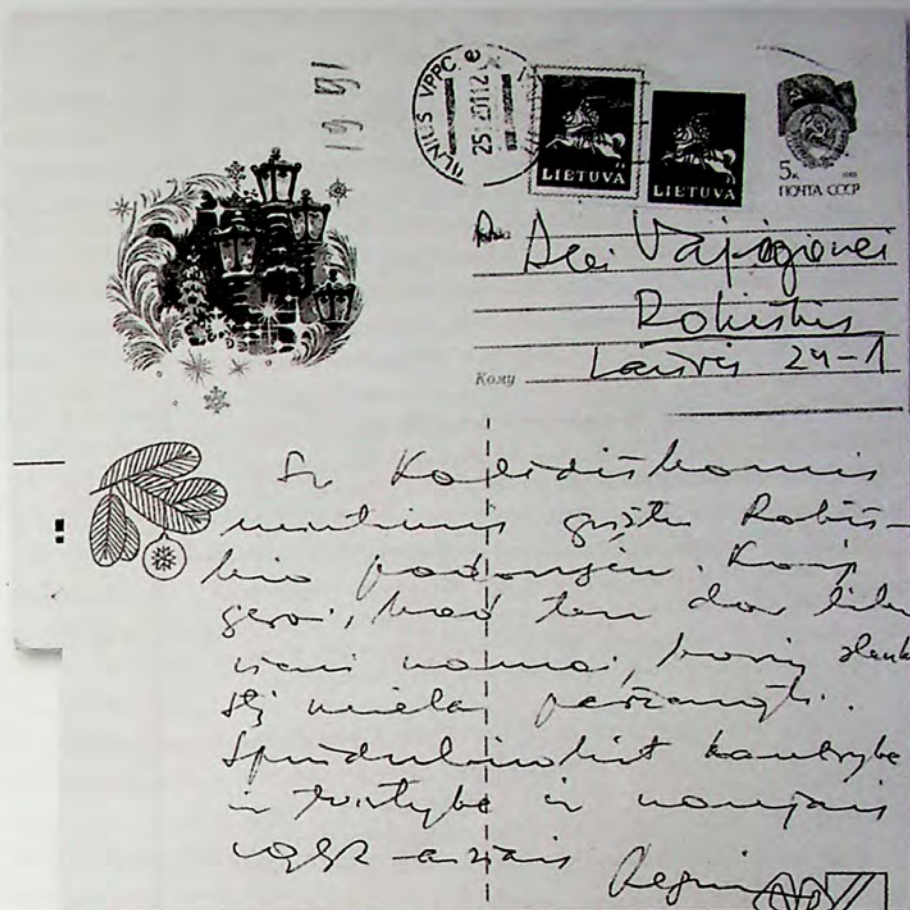
Regina Mikšytė
amžininkų
atsiminimuose

„Miela Regina, kai ant mūsų
pečių jau namaža metų našta, no-
risi prisiminti jaunystę, – „Laiške
draugei“, išspausdintame rajono
laikraštyje „Gimtas Rokiškis“
1993 m. rugpjūčio 25 d., prisimini-
mais dalijasi Elena Vajegienė. – Bu-
vai ir esi labai darbšti ir pareiginga.
Nenorėdama būti našta motinai (tė-
velis jau buvo miręs), studijuodama
pati užsidirbai sau duoną: tarnavai
Knygų rūmuose. Mokėjimas tau-
pyti laiką ir reguliariai dirbti vėliau
labai pravertė rašant disertaciją ir
kartu dirbant Lietuvių literatūros
institute. Žinau, kad pergyvenai, kai
renkant medžiagą apie A. Baranaus-
ką Lenkijoje, Seinuose, „nesurado“
čia vyskupavusio poeto archyvo, kad
neleido knygoje spausdinti „Kelio-
nės Petaburkan“ nagrinėjimo, kad
visus rašymus cenzūravo. Gyvenime
nedarei karjeros, nestojai į partiją,
todėl iki pat Nepriklausomybės
atkūrimo institute buvai tik jaunes-
niąja mokslinė bendradarbe.“

Tautodailininkas kraštietis Le-
onas Juozonis taip pat prisimena
moksleiviškas dienas, kai „Rokiškio
gimnazijoje literatūros būrelį vedė
visų gerbiamas lietuvių kalbos mo-
kytojas Juozas Tarvydas. Į susirinki-
mus jis kviesdavosi žymius rašytojus
ir poetus. Prisimenu deklamavimo
konkursą, kuriame pirmąją vietą
laimėjo gražuolė Regina Mikšy-
tė. Ruošiant knygą apie Rokiškio
gimnaziją, kelis kartus ją aplankiau
Vilniuje, jos darbovietėje prieš Šv.
Petro ir Povilo bažnyčią. Charak-
teringa, kad Regina labai maloniai
mane priimdavo, bet pokalbiui

vesdavosi į koridorių, nes šiame kambaryje prie atskirų stalų dirbo dar dvi jos bendradarbės.“ Antano Baranausko žodžiais tariant, „už Tavo giesmių įstabiausią gaidą, / Broliškose širdyse visados saugome / Šventus amžino dėkingumo jausmus.“

Keletą štrichų Reginos Mikšytės atminimui pateikė humanitarinių mokslų habilituotas daktaras Vytautas Vanagas: „Su R. Mikšyte kolegiskai bendravome ketvertą dešimtmečių. Gyvenome Vilniuje, dirbome Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute, jo skyriuje, tyrinėjusiame ikisovietinių laikų lietuvių literatūrą. Rašėme planinius darbus, juos svarstėme, redagavome, rengėme spaudai. R. Mikšytės tyrinėjimų objektas buvo priešaušrinių laikų poezija, romantiškoji jos kryptis. Šių tyrinėjimų rezultatas – knygos apie Silvestrą Valiūną ir Antaną Baranauską, du romantikus, stipriausius kalbamojo meto mūsų poetus. R. Mikšytės literatūrinį palikimą sudaro ne vien šios dvi knygos. Ji yra ne vieno Institute kolektyviai parengto leidinio bendraautorė, paskelbė straipsnių, recenzijų, parengė tekstologinio išmanymo reikalaujančių leidinių. Dėmesinga romantinei literatūrai R. Mikšytė ir pati buvo romantinės pasaulio jausenos žmogus. Gerbė ir mylėjo gamtą, mėgo būti jos aplinkoje, turistavo, nukeliaudavo ir kur nors toliau nuo namų, žiemomis kultivavo su Universiteto profesūros kolegomis slidinėjimą po Vilniaus apylinkių slėnius ir kalnelius. Buvo poetiškos prigimties ir tuo pat metu greita, ekspresyvi, neieškanti žodžio kišenėje, ironiška. Laikas tolina, blukina viską – įvykius, daiktus ir veidus. R. Mikšytę iš nebetrumpos metų distancijos matau tai skubančią energinga eisena Vilniaus Antakalnio gatve, tai juokaujančią su darbo kolegomis, tai susimąsčiusią,

Kalėdinis atvirukas, siųstas Elenai Naginskaitei-Vajėgienei 1991 m. gruodžio mėn.
Iš Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos rankraštyno

ranka parėmusią galvą, rymančią prie rašomojo stalo“.

Pasak LLTI Tekstologijos skyriaus vyresniosios mokslo darbuotojos dr. Ilonos Čiužauskaitės, šiandien sunku iš atminties išrinkti bendravimo su Regina Mikšyte epizodus. Vieni jų prablėso, kiti blyksi ryškiomis spalvomis, tretis – tie, kuriuos atgaivina jos parašyta ar parengta knyga arba kokia buities detalė. „Su R. Mikšyte pirmą kartą gyvai susitikau, kai, 1990 m. baigusi Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą, rudenį atėjau dirbti į Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tekstologijos skyrių. Šio skyriaus vadovui V. Vanagai gydantis po avarijos, Regina sutiko mane, pasisakė, kad esanti V. Vanago įpareigota aprūpinti mane darbu, paskaitė trumpą paskaitėlę apie atsivadimą literatūrai, apie lituanisto pašaukimą ir viską reziūmavo

šmaikščia fraze, kad kiekvienas iš mūsų turįs dirbti tai, ką geriausiai geba: literatūros tyrinėtojas darbuotis literatūros baruose, virėja – suktis virtuvėje, – prisiminimais dalijasi I. Čiužauskaitė. – Tada dar jaunai, tik universitetą baigusiai filologei jos kalba ir laikysena man atrodė perdėm griežta, moksliška, netgi gąsdinanti. Rodos, Regina tuo metu rengė Lauryno Ivinskio „Raštus“, kurie pasirodė 1995 m., todėl man pirmiausia teko imtis Ivinskio tekstų korektūros. Stengiausi perskaityti kruopščiai, bet dar ir šiandien prisimenu tą pojūtį, kai, susidūrusi su neaiškiu atveju – vienaip originale, kitaip tekste, kurį lygini su originalu, nežinai, kaip elgtis, bet bijai klausti ar aiškintis. Teko nugalėti jaunatvišką baimę ir teirautis garbios tekstologės, kaip vienu ar kitu atveju taisyti tekstą. Regina geranoriškai paaikškindavo,

Keletas štrichų Reginos Mikšytės asmenimui

su Regina Mikšyte kolegikai bendravome ketverto dešimtmecius. Gyvenome Vilniuje, dirbome Mokslo akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute, jo skyriuje, tyrinėjusiame ikisovietinius laikų lietuvių literatūrą. Rašėme planinius darbus, juos svarstėme, redaguavome, ruošėme spaudai. R. Mikšytės tyrinėjimus objektus buvo priešaušrinis laikas, poezija, romantiškoji jos kryptis. Šių tyrinėjimų rezultatai – knygos apie Silvestro Valiūną ir Antaną Baranuską, du romantikus, stipriausius kalbūmo meta mūsų poetus.

R. Mikšytės literatūrinį palikimą sudaro ne vien šios dvi knygos. Ji yra ne vieno Instituto kolektyvini parengto leidinio bendraautorė, puskelbi straipsnius, recenzijas, parengė tekstologinio išmatavimo reikalavimų taisyklas.

Įdomesnę romantinei literatūrai R. Mikšytė ir pati buvo romantinės pasaulio jaunosios žmogus. Gerbė ir mylėjo gamtą, mėgo būti jos aplinkoje, turėjo, nukeliau davo ir kur nors toleliu nuo namų, žiemomis

(Vesta)

kultūravo su universiteto profesūros kolegoms slidinėjimui po Vilniaus apylinkių slėnius ir kalnelius. Buvo poetiškos prigimties ir tuo pat metu graita, ekspresyvi, nešikanti žodžio kitenę, ironiška.

Daiktai tolimi, blukina prika – įvykių, daiktus ir veidus. Regina Mikšytė iš nebetrumpo metų distancijos matau tai skubantiems energingam eisenai Vilniaus Antakalnio gatvė, tai jos kaulų kėčiū su darbu kolegoms, tai susimysčių, ranku paremtų galvų, ryškiai pabrėžomųjų stulbų.

2013. 8. 11

V. Vanaga

Vytauto Vanago laiškas, rašytas 2013 m. šio straipsnio autoriui

bet daug netuščiažodžiaudavo – tokie tie tekstologai: darbas su rankraščiais išmoko kantrumo ir pirmiausia pagarbos pirminiam šaltiniui. “Apie Reginę Mikšytę kaip asmenybę, kolegę, mokslininkę, apie jos charakterį, būdo savybes gerbiama dr. Ilona Čiužauskaitė rašo: „Dažniausiai su Regina bendraudavome institute, antro aukšto viename kambarių, per posėdžius, darbų svarstymus, ataskaitinius susirinkimus, diskusijas. Tad jos asmenybė mano atmintyje daugiausia įsispaudė tuo „literatūrologiniu“ štapu. Bet ne tik juo... Regina – spalvinga asmenybė. Joje derėjo ir nenugludinti aštrūs kampai, ir atida, jautrumas kitam. Nevengė manęs, savarankišką akademinį gyvenimą pradedančio jauno žmogaus, ir pabarti, ir pamokyti, ir mano šukuoseną ar apsirengimo būdą pa-

kritikuoti. Nesistengė atverti savo vidaus pasaulio, bet, matydama, kad tie patarimai kartais skaudūs ir žeidžia, mesteldavo frazę, kad jais tarsi norinti mane apsaugoti nuo savųjų jaunystės klaidų.“ Dr. Iloną Čiužauskaitę žavėjo Reginos žmogiškasis kuklumas – jos atmintyje Regina išliko „apsivilkusi rudu megztu kostiumėliu, tvarkingai į kuodelį viršugalvyje sušukuotais plaukais, greitais, energingais žingsniais įeinanti į darbo kambarį, pasakanti kokią nors literatūrinę ar buitinę naujieną ir nusijuokianti sodriu juoku. Išorinio gyvenimo kuklumas, tarsi atėjęs iš jos aprašytų literatūrinių herojų Lauryno Ivinskio, Antano Baranuskos būties, savotiškai paženklino ir josios gyvenimą. Regina buvo gelmės žmogus, kaip įmanydama vengė viešojo oficialaus gyvenimo, nepriklausė

jokioms komisijoms, savo būtį ir buitį tarsi įrėmino tarp Antakalnio gatvės, kur dirbo, ir Oginskio, kur gyveno drauge su seserimi Janina.“ Vienu metu Ilonai teko ieškotis būsto ir kurį laiką pagyventi pas Reginę: „Butas, tiksliau kambarys, buvo kuklus, moksliškas, gal net asketiškas, bet jame tvyrojo gera kūrybinga dvasia. Prie vienos iš sienų stovėjo antikvarinis stalas, prie kitos – kušėtė. Ant sienų kabėjo nuostabūs paveikslai, regis, Vytauto Valiaus ir kitų lietuvių dailininkų, ant stalo stovėjo Rūpintojėlis. Visi daiktai skleidė tokį nesuvokiamą trapumą, jog atrodė, prisilietus subyrės. Visa tai primena anas dienas, kai šalia mūsų ir tarp mūsų gyveno, dirbo, kūrė, svajojo dr. Regina Mikšytė.“

O kokiais gražiais, nuoširdžiais prisiminimais dalijasi buvusi „Vagos“ (nuo 1964–1994) leidyklos, o

Muziejus sėkmės kelyje

NIJOLĖ ŠNIOKIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus direktorė

Rokiškio krašto muziejui 2013-ieji metai – jubiliejiniai. 1933 m. mokyklų inspektorius Juozas Ruseckas, mokytojas Petras Bliūdžius, miesto burmistras Julijonas Malevičius ir kiti entuziastai, susibūrę į Kraštotyros draugiją, įkūrė muziejų.

Įsteigtas muziejus kurį laiką glaudėsi dviejuose apskrities bibliotekos kambarėliuose, Vilniaus gatvės 6 numeriu pažymėtame Rapolo Mikalausko name. Vėliau kartu su biblioteka perkeltas į dar nuošalesnes patalpas, o nuo 1935 m. įsikūrė

miesto centre, mūriniame Naumo Trifskino name (dabar Viešoji biblioteka). Pirmuosius rinkinius sudarė apskrities mokytojų ir moksleivių surinkti muziejinės vertės daiktai, taip pat eksponatai, perimti iš Rokiškio gimnazijos muziejėlio.

Muziejaus reikalais rūpinosi Juozas Ruseckas. Jam išvykus, neetatinis vedėju paskirtas Petras Bliūdžius. Į krašto tyrinėjimo darbą jis stengėsi įtraukti daugiau visuomenės, ypač mokytojų, savivaldybės tarnautojų. Pavyko surinkti gausią drožinė-

tų verpsčių, senosios skulptūros, medinių indų ir vieną didžiausių respublikos kraštotyros muziejuose akmeninių kirvukų kolekciją. Gal todėl į P. Bliūdžių 1937 m. kreipėsi Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus direktorius P. Galaunė, prašydamas paskolinti archeologinių radinių kuriamoms ekspozicijoms.

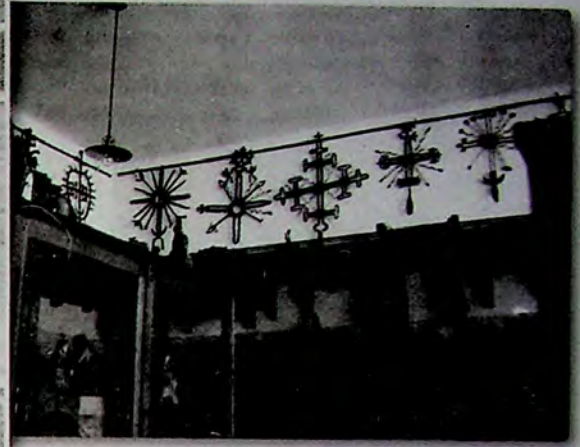
Ekspонатų rinkimas dar labiau suaktyvėjo 1938 m., kai muziejus pradėjo gauti Švietimo ministerijos finansinę paramą. Buvo organi-

Rokiškio krašto muziejus, 2013 m. Nuotr. G. Kujelio

Muziejaus vedėjas (1933–1941) P. Bliūdžius prie pirmųjų muziejaus eksponatų, 1933 m. Nuotr. iš muziejaus fondų

Muziejaus ekspozicijos fragmentas, 1936 m. Nuotr. A. Laužadžio

zuojamos išvykos, pradėti rinkti stambesni etnografiniai daiktai, atsirado galimybė vieną kitą vertingą eksponatą nupirkti.

1939 m. muziejaus fonduose buvo 1046 muziejinės vertės daiktai.

1940 m., atėjus sovietinei valdžiai, kai Rokiškio dvaro savininkai Pšezdzieckiai buvo priversti palikti Lietuvą, likusioms dvare meno vertybėms iškilo grėsmė. Štai tada P. Bliūdžius kartu su miesto burmistru V. Paukšta pradėjo rūpintis, kad jos nežūtų. Švietimo komisariatas leido kraštotyros muziejų perkelti į dvaro rūmus, o Lietuvos kultūros paminklų apsaugos įstaiga įgaliavo muziejaus vedėją P. Bliūdžių saugoti ir globoti ne tik Rokiškio dvare esančias kultūros vertybes, bet taip pat jas surinkti ir suvežti į muziejų iš visų Rokiškio apskrities nacionalizuotų dvarų. Tokiu būdu iš jau sukauptų fondų, grafo Pšezdzieckio ir kitų 10 nacionalizuotų dvarų suvežtų meno vertybių tikėtasi sukurti didelį Rytų Lietuvos kultūros muziejų.

Miesto burmistras V. Paukšta muziejui paskyrė 16 Rokiškio dvaro kambarių. Buvo pradėta rengti ekspozicija. Tačiau, dar nespėjus

jos užbaigti, atvyko Raudonosios armijos atstovai ir pareikalavo dvaro rūmus perduoti jiems. Muziejui vis dėlto pavyko išsiderėti 11 kambarių ir, viską sutvarkius, 1940 m. rugsėjo 15 d. dvare atidaryti ekspozicijas. Vien tik tą dieną muziejų aplankė apie 1000 žmonių, o iš viso iki metų pabaigos muziejuje pabuvojo 7682 lankytojai.

1940 m. muziejus buvo paskelbtas valstybine įstaiga, vietoj Kraštotyros jam suteiktas Kultūros muziejaus vardas.

Tačiau tuo džiaugtis teko neilgai, nes kariuomenės vadai iš muziejaus pareikalavo dar kelių kambarių. LTSR valstybinės žemės ūkio komisijos pirmininkas A. Žukauskas raštu Rokiškio apskrities žemės ūkio komisijai pavedė dvaro rūmus perduoti Raudonosios armijos 215-ajam šaulių pulkui. Jo rašte rašoma: „<...> paveikslus, nesant kur dėti, laikinai galima patalpinti gimnazijoje ar kitose mokyklose, ar valstybinėse įstaigose, pavedant juos saugoti tų mokyklų bei įstaigų viršininkams. Keletą paveikslų galima palikti karininkų susirinkimų salei papuošti.“¹

1940 m. gruodžio 13 d. dvare įsikūrė Raudonosios armijos pul-

kas, kurio vadai visai nesiskaitė su muziejaus vedėju P. Bliūdžiumi ir jo pastangomis saugoti sukauptas neįkainojamas meno vertybes. Į P. Bliūdžiaus ir vietinės valdžios pastabas dėl muziejaus eksponatų apsaugos komisaras J. Zacharovskis rašo: „Vienoje pastato dalyje yra kareiviai, klubas ir skaitykla. Pastato pusę užima eksponatai. Susidarė tarsi koks muziejus, nors daug eksponatų nevertingų. Pavyzdžiui, grafo Pšezdzieckio su šeima, jo giminių portretai užima daug vietos, bet neturi jokios meninės vertės.“²

Kasdieniais darbais ir rūpesčiais prasidėjo ir 1941-ieji. Muziejaus vedėjas P. Bliūdžius 1941 m. birželio 13 d. Politinio švietimo valdybai rašo: „Šiuo metu muziejus patalpų neturi <...>. Naujos muziejaus patalpos jau remontuojamos, bet jos yra tokios mažos, kad vargu pakaks vietos kaip sandėliui...“³ Po kelių dienų, birželio 15-ąją, P. Bliūdžius su šeima buvo suimtas ir išvežtas į Sibirą.

Prasidėjo karas. Nacių administracija muziejaus neuždarė, tačiau jo veiklą visiškai apribojo. Renkamasis darbas nutrūko. Liko nepargabentos apskrities dvaruose nacionalizuotos meno vertybės. Daug eksponatų, ypač turinčių praktinę-buitinę paskirtį, iš muziejaus buvo išgrobstyta.

Dėl neužtikrinto meno dirbinių saugumo 1941 m. spalio 9 d. vertingiausi muziejaus tapybos ir grafikos darbai buvo perduoti Kauno kultūros muziejui. Rokiškio muziejui gražintas Kraštotyros muziejaus vardas. Muziejaus vedėju tapo gimnazijos piešimo mokytojas Juozas Simanavičius.

1942 m. rudenį hitlerinės valdžios reikalavimu muziejus priverttas išsikelti iš dvaro rūmų ir juose palikti didelę dalį Rokiškio dvaro turtų: baldų, paveikslų, skulptūrų, knygų ir kt. Ekspонатams skirtos pagalbinės dvaro patalpos. Nebuvo sąlygų nei ekspozicijoms, nei darbui, nes patalpų nešildė.

Po karo muziejaus veikla vėl atgaivinta, jam gražintos patalpos Rokiškio dvaro rūmuose.

Muziejaus direktorius A. Krasauskas savo prisiminimuose rašo: „Muziejaus patalpas dvaro rūmuose radau apleistas, reikalaujančias kapitalinio remonto. Pro stogą ir lubas tvinsta vanduo, ypač tirpstant sniegui; prisisunkęs vandens, sienų tinkas išpursta, o džiūstant pleišėja ir krinta, dulkių tumulais apneša ekspوناتus ir ekspozicijos instaliaciją. Erdvesniuose kambariuose supilti tarybinio ūkio grūdai ir pelai, o apatinėje dalyje apgyvendinti žmonės, įrengta kopūstų saugykla... Sušutus luboms, trečio aukšto kambariuose prasidėjo įgriuvimai; viena įgriuva ir ekspozicijų kambaryje... Būklė baisėjo, grėsė tolesnės įgriuvos. Tarybinis ūkis, kuriam tada priklausė rūmai, remonto nesiėmė – esą be ministerijos nieko negalį... Sunku apsaugoti, kaip muziejus vedė sunkius žygius... dėl jų remonto...“⁴

Nors darbo sąlygos buvo sudėtingos, vadovaujant direktoriui A. Krasauskui, dvare įrengtos ir atidarytos ekspozicijos, į muziejų atgabenta gausi kolekcininko P. Gasiūno spaudinių kolekcija. Švenčiant lietuviškosios knygos 400 metų jubilee-

jų, buvo surengta spaudos paroda, turėjusi didelį pasisekimą ir atgarsį. Tačiau muziejus susilaukė nemažos kritikos už tai, kad nebuvo sukurta sovietinio laikotarpio ekspozicija. Muziejaus vizitatorius rašė: „Kas dėl tarybinio laikotarpio ekspонатų rinkimo, šioje srityje muziejus nieko nepadare – tas yra visiškai nepakenčiama. Tokie portretai kaip Tyzenhauzo, Tyzenhauzienės meno savyje neturi ir iš patalpų muziejaus šalintini. Nepavaizduota liaudies kova su religijos prietarais...“⁵

„Vis dėlto pastangos dėl dvaro patalpų nuomojimo sutarties bei sąlygų, derinant su vykdomoju komitetu ir tarybinio ūkiu, ir dėl remonto išjudino esminį reikalą iš sąstingio. Tarybinis ūkis ėmėsi remonto, o vykdomasis komitetas 1948 m. rugsėjo 14 d. raštu įpareigojo muziejų perkelti į „tinkamesnes“ patalpas Vytauto g. 26“⁶, – savo atsiminimuose rašė A. Krasauskas.

Muziejus perkraustytas į nešildomą medinę gimnazijos bažnytelę. Direktorius A. Krasauskas ataskaitoje rašo, kad tas pastatas „be apšildymo, papuvęs, nepritaikytas, pratekančiu stogu.“⁷ Visi ekspوناتai čia nesutilpo, todėl dalis jų palikta dvaro rūmų pagalbinėse patalpose, kiti sukrauti miesto savivaldybės pastate, klebonijos klėtyje.

Nors ir sunkiomis sąlygomis muziejūninkai vis dėlto rinko ekspوناتus, juos aprašinėjo, kūrė ekspozicijas, nemažą dėmesį skyrė įvairių istorinių objektų tyrinėjimui bei fiksavimui. 1949 m. liepos 3 d. bažnytelėje lankymui atidaryti priešistorinis, revoliucijos, socialistinės statybos, gamtos, meno ir etnografijos ekspozicijų skyriai. Susidomėjimas muziejumi buvo itin didelis, jau pirmomis dienomis jį aplankė per 1000 rokiškėnų.

1952 m. liepos mėn. muziejus sugražintas į suremontuotus dvaro rūmus, kartu čia įkurdinama biblio-

teka, kultūros namai. Dvare buvo atidarytos archeologijos, liaudies meno, gamtos, etnografijos ekspozicijos, o dar po poros metų muziejuje parengta ir pirmoji sovietinio laikotarpio ekspozicija.

Naujas intensyvus organizacinis-kūrybinis etapas muziejuje siejamas su direktoriaus (1957–1966 m.) S. Daunio vardu. 1960–1962 m. tarp Respublikos kraštotyros muziejų užimta pirmoji vieta, 1965 m. muziejui suteikta trečioji kategorija, jis tapo respublikinės priklausomybės; tai leido priimti daugiau darbuotojų, išplėsti veiklą. 1958–1959 m. vykdomi archeologiniai kasinėjimai Juodonių piliakalnyje, organizuojamas valstiečio sodybos perkėlimas ir liaudies buities skyriaus (pirmojo skanseno Lietuvoje) kūrimas dvaro parke. Muziejaus filialu tampa Zarasų muziejus, Stelmužės bažnytelėje įrengiamos ekspozicijos. S. Daunys atranda nepakartojamą medžio drožėją L. Šepką, kurio drožiniai 1961 m. birželio 12 d. perkeliama į muziejų.

1966 m., S. Dauniui išvykus dirbti į Rumšiškės, direktoriumi Kultūros ministerija paskyrė ką tik Vilniaus universitetą baigusį istoriką Algimantą Kvartūną. Jo vadovaujamas muziejus augo, plėtėsi fondai, ekspozicijos. Direktoriaus A. Kvartūno rūpesčiu iš Rokiškio dvaro ansamblio pastatų palaipsniui iškeliamos čia įsikūrusios įstaigos, gyvenvietės. Tos patalpos atiteko muziejaus ekspozicijų salėms ar ekspонатų saugykloms. Pagal Vilniaus „Dailės“ kombinato projektus 1970 m. įrengtos liaudies meno, kitais metais – L. Šepkos drožinių, 1975–1980 m. centriniuose rūmuose išplėtos istorijos ekspozicijos, sumontuotos specializuotos ekspонатų saugyklos. 1979 m. muziejui perduoti du buvusio kumetyno pastatai, o bibliotekai ir kultūros namams išsikėlus į naujas patalpas, muziejus liko vieninteliu

Muziejaus direktorius (1947–1953)
A. Krasauskas prie muziejaus,
įsikūrusio medinėje bažnytelėje, 1950 m.
Nuotr. iš muziejaus fondų

Muziejaus direktorius (1957–1966) S. Daunys pas puodžių J. Putriūną surašo
ekspонатų gavimo aktą, 1962 m. Nuotr. iš muziejaus fondų

Muziejaus direktorius (1966–1980) A. Kvartūnas (centre) su svečiais iš JAV
ir rajono vadovais, 1974 m. Nuotr. iš muziejaus fondų

dvaro šeiminku. Direktoriui teko rūpintis ne tik muziejine veikla, bet ir buvusių dvaro pastatų remontu bei restauravimu, parko priežiūra.

1980 m. muziejinkai atsisveikino su ilgamečiu direktoriumi A. Kvartūnu, kuris išvyko dirbti į Rumšiškių liaudies buities muziejų. Pastaruosius dešimtmečius muziejui vadovauja moterys: Ona Mackevičienė (1980–1985 m.), Marijona Mieliauskienė (1985–1987 m.), Olga Grumbinienė (1987–1989 m.), nuo 1989 m. – Nijolė Šniokienė.

Ne tik muziejinis, organizacinis darbas, bet ir ūkinė veikla gulė ant visų muziejaus vadovių pečių. Daug metų buvo konservuojami, restauruojami beveik visi dvaro ansamblio pastatai, tvoros. Pradėjus šildymo sistemos pertvarką, 1987 m. muziejuje išmontuotos visos ekspozicijos. Trūkstant lėšų, dvaro ansamblio pastatų remonto ir mu-

ziejaus ekspozicijų atkūrimo darbai užsitęsė. Situacija pasikeitė 1996 m., kai muziejaus tvarkymo darbus pradėjo finansuoti ne tik rajono savivaldybė, bet ir Lietuvos kultūros vertybių apsaugos departamentas. Dvaro ansamblis ėmė sparčiai keistis: restauruoti centrinių rūmų, pietinės ir šiaurinės oficinų fasadai, perdengti stogai, sutvarkyta dvaro aikštė, įrengti takai, centriniuose rūmuose atkurta Didžioji menė, įrengti sanitariniai mazgai.

1997 m. balandį vykęs atkurtos Didžiosios menės atidarymas buvo

ilgai laukta ir džiugi šventė ne tik muziejinkams, bet ir visiems rokiškėnams. Daugiau nei po keturių dešimtmečių (1954 m. pertvarkyta ir pritaikyta kultūros namams) dvaro menė vėl sublizgėjo buvusiu didingumu. A. Vizgirdos vadovaujamo „Muzika Humana“ ansamblio ir solistės Gintarės Skėrytės atidarymo šventėje atliekami pasaulinės klasikos kūriniai atskleidė puikią menės akustiką, jaukią kamerinę aplinką. Menė tapo reprezentacine miesto vieta. Muziejinkams atsirado puiki galimybė čia rengti įvairius

Muziejininkai, pasiruošę edukacinei programai „Svečiuose pas Rokiškio grafus“, 2012 m. Nuotr. D. Baltakio

šventinius renginius, lankytojus kviesti į klasikinės muzikos koncertus, festivalius, literatūros vakarus, susitikimus. Menės restauravimas – tai antrasis žingsnis atkuriant buvusių dvaro rūmų interjerą; dar 1984 m. baigtas restauruoti ir lankymui atidarytas grafų valgomasis taip pat sulaukė labai didelio visuomenės susidomėjimo. Tai paskatino muziejininkus rengti platesnės dvarų kultūros ir istorijos ekspozicijos planus, atkuriant autentiškus rūmų kambarius, juose eksponuojant išsaugotas dvarų kultūros vertybes. Muziejininkų užmojus suprato ir palaikė paminklosaugos specialistai, rajono savivaldybės vadovai. Rūmų patalpų restauravimo darbai truko ilgiau nei penkerius metus. 2003 m., minint muziejaus 70-metį, lankymui atverti 7 restauruoti dvaro kambariai; juose muziejininkai eksponavo muziejaus fonduose saugomus dvaro buitines daiktus: grafų baldus, indus, paveikslus, grafų drabužius bei aksesuarus. 2004–2006 m. UAB „Rokiškio apdaila“ tęsė darbus. Buvo restauruota dar 13 kambarių, rekonstruota ir dvaro buitines

ekspozicijai pritaikyta buvusi dvaro katilinės patalpa.

Naujos dvaro ansamblio tvarkymo galimybės atsirado paskelbus Europos Sąjungos struktūrinių fondų veiksmų programą. Jau 2005 m. Verslo paramos agentūrai prie Ūkio ministerijos buvo pateikta projekto „Rokiškio dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms“ paraiška. Ji buvo įvertinta teigiamai, ir 2006 m. liepos 1 d. projektas pradėtas įgyvendinti. Bendra projekto vertė pagal paramos sutartį – 4,72 mln. litų. Projekto metu buvo rekonstruota šiaurinė ir pietinė ofisinės, jose įrengtos XX a. dievdirbio L. Šepkos drožinių ekspozicija, parodų salės, modernios saugyklos, rekonstruoti ir nutiesti lauko inžineriniai tinklai, parengti likusių nenaudojamų dvaro sodybos pastatų rekonstrukcijai reikalingi techniniai projektai. 2008 m. rugpjūčio mėn. projektas baigtas įgyvendinti; jis buvo įvertintas kaip sėkmingiausiai vykdytas projektas Kultūros paveldo ir gamtosaugos srityje ir įrašytas į ES struktūrinių fondų paramos Lietuvai „Penkerių metų sėkmės istoriją“.

2010–2011 m. ES struktūrinių fondų lėšomis restauruotas dar vienas autentiškas pastatas – buvęs dvaro kumetynas. Jis pritaikytas muziejinei veiklai – įrengti edukaciniai kambariai, ekspozicija.

Padaryta išties daug. Tačiau savo eilės dar laukia 10 nerestauruotų dvaro ansambliui priklausančių pastatų, nesutvarkytas parkas, kurio renovacijos techninis projektas jau rengiamas.

Jau šešis dešimtmečius muziejus įsikūręs istoriniame XIX a. architektūros ansamblyje – buvusiuose Rokiškio dvaro rūmuose, kuriuos valdė kelios grafų Tyzenhauzų ir Pšezdziekių kartos, garsėjusios kultūrine ir moksline veikla, sukauptomis kolekcijomis, mecenatyste, todėl muziejus turi turtingą muziejinio darbo priešistorę.

Keičiantis istorinėms aplinkybėms, keitėsi ir muziejaus veikla. Per dvidešimt dvejus nepriklausomos valstybės metus įvyko reikšmingų pokyčių visose muziejaus veiklos srityse: atnaujintos ir išplėtos ekspozicijos, labai suaktyvėjo įvairiausių parodų, plenerų, muzikos, literatūros vakarų, susitikimų rengimas. Neatsiejama muziejaus veiklos dalimi tapo edukacinės programos. Muziejininkai yra parengę ir šiandien vykdo per 30 įvairių edukacijų, skirtų ne tik vaikams, bet ir suaugusiesiems. Muziejaus lankytojai, dalyvaudami krašto istorijos pažinimo, etninės kultūros, senųjų amatų edukacinėse programose, turi galimybę ne tik sužinoti, pamatyti, bet ir patys dalyvauti įvairiuose darbo procesuose, kurti, vertinti. Pati populiariausia muziejaus edukacija – „Sūrio kelias“, kuri ne tik pristato mūsų krašto kulinarinį paveldą, bet ir supažindina su didžiausia bei moderniausia Baltijos šalių regione akcine bendrove „Rokiškio sūris“. Edukacinėse programose kasmet pabuvoja per 15 tūkst. lankytojų ne tik iš įvairių Lietuvos regionų, bet ir iš užsienio.

2010 m. už geriausiai parengtus ir vykdytus vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos projektus muziejus pelnė LR kultūros ministerijos premiją ir buvo apdovanotas ministro A. Gelūno diplomu.

Dar viena svarbi muziejaus veiklos sritis – leidyba; rengti naujus leidinius muziejininkams tapo įprastu kasdieniniu darbu. Pirmieji lankstinukai, katalogėliai buvo kuklūs, nedideli, sumaketuoti savo jėgomis. Tačiau sukaupta patirtis, įvairių projektų lėšos pastaraisiais metais leido parengti ir išspausdinti turiningų ir geros poligrafinės išvaizdos leidinių. Ne veltui jau dvejus metus iš eilės Rokiškio muziejus kviečiamas į Tarptautinę knygų mugę ir jungtiniame respublikos muziejų stende pristato naujausius leidinius.

Daugiau negu prieš dvidešimtmetį muziejus pradėjo projektinį darbą; aktualių temų ieškojimas, projektų rašymas, jų įgyvendinimas – visų muziejininkų nuolatinis rūpestis, o kartu ir puiki galimybė plėtoti mūsų krašto istorijos bei kultūros tyrinėjimus, įvairiausiomis priemonėmis atspindėti muziejaus veiklą ir aktyvinti krašto kultūrinį gyvenimą. 2001–2013 m. muziejininkai parengė per 100 projektų LR kultūros ministerijai, LR kultūros rėmimo ir kitiems įvairiems respublikiniams, tarptautiniams fondams ir gavo didžiulę finansinę paramą.

Akimirka iš teatralizuotos kompozicijos „Rokiškio istorijos metraštis“, skirtos Rokiškio krašto muziejaus 80-mečiui, 2013 m. Nuotr. D. Baltakio

Muziejuje sukaupta ir saugoma beveik 100 000 vnt. muziejinių vertybių. Šiandien muziejus ne tik kultūros vertybių saugotojas. Jis ir švietimo įstaiga, ir pramogų, laisvalaikio vieta. Džiaugiamės, kad lankytojai pamėgo mūsų muziejų, kad kasmet jį aplanko per 40 tūkst. žmonių. Šiandien vienas didžiausių muziejaus siekių – išlaikyti Rokiškio dvarą patraukliausia turizmo vietoje, kuriai šį titulą 2011 m. suteikė Europos Komisija. Siekių daug ir įvairių. Juos kūrybišku ir nuoširdžiu darbu stengiasi įgyvendinti muziejininkai, kurių pastangas, idėjas ir sumanymus

nuolat palaiko ir remia rajono verslininkai, visi rokiškėnai. Visų bendru rūpesčiu bei entuziazmu nuveikti darbai yra svarūs ir reikšmingi, nes jie tarnauja didžiam tikslui – puoselėti, saugoti ir reprezentuoti Rokiškio krašto istorinį-kultūrinį paveldą.

Paaiškinimai

- ¹ Rokiškio krašto muziejaus (toliau RKM) archyvas, byla Nr. 3a.
- ² RKM archyvas, byla Nr. 143.
- ³ RKM archyvas, byla Nr. 143.
- ⁴ RKM archyvas, byla Nr. 284.
- ⁵ RKM archyvas, byla Nr. 130.
- ⁶ RKM archyvas, byla Nr. 284.
- ⁷ RKM archyvas, byla Nr. 284.

Leiskime kiekvienam turėti savo pasaulį...

Reda Kiselytė,

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos
„Romuvos“ padalinio bibliotekos vedėja, kalbina

Dianą Bučiūtę

Žmonės rašo prasmingą Rokiškio krašto kultūros istoriją. Didelių ir kilnių darbų kraitė gausėja. Ilgėja ir Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatų sąrašas. Rokiškio krašto kultūros žurnale „Prie Nemunėlio“ savo mintis išsakė Andrius Konickis, Vanda Juknaitė, Vytautas Girdzijauskas, parengtas straipsnis apie Vaidotą Daunį, kalbinome Vitą Arešką, Gytį Padegimą. Šį kartą pasidalyti vaikystės prisiminimais, pakalbėti apie savo veiklos kelią sutiko kraštiečių vertėja, leidyklos „Baltos lankos“ redaktorė Diana Bučiūtė. Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatė Diana Bučiūtė ne tik prisimins vasaras, praleistas Velnialnyje, bet ir papasakos apie nykų gyvenimo tarpsnį, paminės šviesesnius studijų metus, kai jai patys savausi buvo literatai iš kaimų ir mažų miestelių, pasidžiaugs „Vagos“ leidykloje pajutusi ne tik literatūros, bet ir kalbos skonį. Gerbiama vertėja prisipažins vis dar sugebanti įsimylėti žmones ir knygas, visada esanti savikritiška ir neužmieganti ant laurų, nestojanti konservatyvumo, gerbianti žmogaus savitumą, kitoniškumą ir viena didžiausių vertybių laikanti humoro jausmą...

R. K.: *Papasakokite apie save. Ko iš savo biografijos nenorėtumėte prisiminti?*

*O gal būsi dailininkė? 1958–1959 m.
Nuotr. Jurgio Bučiaus*

D. B.: Gimiau Rokiškyje, kaip ir pase įrašyta, ligoninėje Vytauto gatvės gale, bet po kelių savaičių atsidūriau sostinėje (tėvai persikėlė iš Kauno į Vilnių). Iš pradžių gyvenome susispaudę pas tėvo tėvus („baba“ ir „dieduką“) kartu su tetos architektės Nijolės Bučiūtės šeima, taigi laksčiau viename bute su pusbroliais: savo vienmečiu Sauliumi Bareikiu (būsimuoju aktoriumi ir bardu) ir dvejais metais vyresniu Arvydu (būsimuoju fiziku). Po ketverių metų persikraustėm į butą Antakalnyje, čia gimė mano broliai Almantas ir Remigijus (abu, kaip ir jų žmonos, ištikimi teatrui). Dar-

želio nelankiau, augino mama ir „baba“, o tėvų auklėjimas, sakyčiau, buvo pavyzdinis – rūpintis vaiku neįkyriai, jo nemušuoti, bet kai rodo ožius, vis dėlto sudrožti per užpakalį. Mokykloje man nepatiko jau nuo pirmos dienos – pasiutusios bendramokslės dvynukės Rūta ir Aušra Vanagaitės atėmė mano kepurę, kad pasakyčiau vardą... Nebuvau pratusi prie triukšmingo kolektyvo, griežtos tvarkos, jausdavasi suvaržyta, tik po pamokų prisidūkdavau kieme – draugų tėvai net ateidavo mane skūsti kaip vadeivą. Bet kai kieme svečiuodavosi mano vilniškiai pusbroliai, tai visuose kampuose dūmai rūkdavo tiesiogine prasme...

Mokykliniai metai, matyt, ir buvo sunkiausi. 1966 m. rudenį persikėlėme į butą Naujamiestyje, tad penktoje klasėje iš Vilniaus 22-osios perėjau į 21-ąją vidurinę mokyklą. Atsimenu, kad čia didelis iššūkis buvo rusų kalba, mat Antakalnio kieme nebuvo progos jos pramokti. Vyresnėse klasėse išstypau, jaučiausi kaip bjaurusis ančiukas, sunkiai sekėsi bendrauti, net su pusbroliais, jokių būrelių nelankiau, į šokius eiti nemėgau, nekenčiau kūno kultūros ir muzikos (neturėjau balso)... Netgi rūkyt man buvo neįdomu. Per einamojo amžiaus kančios turbūt neišvengiamos (dienoraštyje rašiau:

Dar vežimėlyje. Su tėčiu ir pusbroliu Arvyduku Vilniuje, Teatro gatvėje, 1956 m. Nuotr. iš asmeninio D. Bučiūtės albumo

Spausdinto žodžio trauka. Su pusbroliu Sauliuku, 1957 m. Nuotr. Algimanto Bučiaus

„Vieną dieną pasižiūriu į veidrodį – rodos, visai nieko mergaitė, kitą kartą – ragana“), bet mūsų paau-glystę gerokai sunkino ir sovietinio gyvenimo nykuma. Kokios buvo pramogos? Žiūrėdavom filmus, daugiausia rusiškus, rinkdavom rusų aktorių nuotraukas... Didžiausi įvykiai – jugoslavų estrados dainininkų gastrolės, lietuviškos muzikos grupės „Vilniaus aidai“ koncertai... Pionierių stovykloje (anuomet miesto vaikai per atostogas neturėjo daugiau kur dėtis, jei neturėjo senelių kaime) buvau tik porą kartų, bet vėl pacituosiu dienoraštį, kurį jau laikas sudeginti: „Stovykloje nuobodžiaujame. Prie vandens per 10 m mūsų neleidžia, bet mes vis tiek einame praustis prie ežero, nes prausyklose dažnai nebūna vandens. Nė karto dar nesimaudėme. Tik užvakar pradėjo leisti suptis su karusele ir „velnio ratu“. Atsikeliam, mankštinamės, liniuotė, pusryčiaujame, pietaujame, vakarieniam, liniuotė ir miegas. Dar tvarkome teritoriją, plauname grindis palatose ir pas spaliukus (1972 m. birželio 22 d., sekmadienis; „liniuotė“ – tai rikiuotė, „palatos“ – mokinių miegamieji).“ Mūsų karta taip pat turi teisę paklausti: „Ką jie su mumis padarė?“

Su tėčiu ir mama Velniakalnyje, prie senelių namo, 1957 m. Nuotr. iš asmeninio D. Bučiūtės albumo

Nors akys atsivėrė tik prasidė-jus Sąjūdžiui, užteko sveiko proto neimti viso to absurdo, visų nesą- monių už rimtą pinigą, ironizuoti, šaipytis... Tarkim, visa klasė leipo juokais, kai vienas klasiokas vietoj referato „Meno vaidmuo socia- lizme“ parašė temą „Socializmo vaidmuo mene“... Nors buvau ir pionierė, ir komjaunuolė, aktyvu- mu nepasižymėjau, gyvenau savo kiaute, knygoje, svajonėse.

Paskutinėse klasėse ėmiau foto- grafuoti, tai lyg ir padėjo saviraiškai. Beje, mano „diedukas“ buvo neblo-

gas fotografas, dalyvaudavo parodo- se, jo nuotraukos buvo spausdina- mos periodiniuose leidiniuose. Aš jo lygio, deja, nepasiekiau. Naujosios technologijos viską supaprastino. Nebeliko užtamsinto kambario ir ryškalo vonelės magijos.

1972 m. pavasarį Profsąjungų rūmuose ant Tauro kalno ėjome žiūrėti pusbrolio Sauliaus, lankiu- sio dramos būrelį, debiuto pjesėje „Sniegutis“. 1973-iaisiais jis įstojo į Konservatoriją (dab. Lietuvos muzikos ir teatro akademija), o aš – į Vilniaus universitetą. Nebuvau

mokykloje pirmūnė, bet mokiausi gerai, o į universitetą – gal dėl jaudulio, nepasitikėjimo savimi – įstojau tik per plauką. Tačiau patekau į puikų dainingų lituanistų kursą ir nedidelę, septynių merginų, klasikinės filologijos grupę, atsipalaidavau, pasijutau tarp savų, o patys savaiai man tapo jaunesni literatai iš kaimų ir mažų miestelių. Ir dabar, žiūrint iš laiko atstumo, tie studijavimo ir studentavimo metai atrodo itin prasmingi ir šviesūs.

R. K.: *Kas turėjo didžiausią įtaką Jūsų profesijos pasirinkimui?*

D. B.: Sakyčiau, kad mano profesija – vertimas ir redagavimas (daugiausia grožinės literatūros). Betgi to nesirinkau. Pirmiausia teko rinktis, ką studijuoti. Apsispręsti buvo nelengva, juolab, kad mylimi matematikos ir fizikos mokytojai mane kalbino rinktis jų specialybes. Tiesa, mano „baba“ buvo lituanistė, tai genų atsižadėti nėra kaip. Stodama į lituanistiką, įsivaizdavau studijuojanti literatūrą, bet man atrodė, kad ši specialybė pirmiausia skirta būsimiesiems rašytojams. Todėl, kai lotynų kalbos dėstytojas Leonas Valkūnas pakvietė rinktis klasikinės filologijos specializaciją, paaiškinęs, kokiose srityse galėsime dirbuotis, už to kabliuko ir užkibau. Penkerius metus mokiausi lotynų ir senovės graikų kalbų, bet baigus universitetą paaiškėjo, kad klasikų niekam nereikia. Pagal paskyrimą galėjau eiti arba į mokyklą, arba į Centrinį archyvą. Kad neturiu pedagogės gyslelės, jau buvo paaiškėję per pedagoginę praktiką, kai paleidau kempinę į po kūno kultūros įsiau-drinusius mokinukus... O praktiką atlikau Vilniaus 22-ojoje mokykloje. Gavau progą praktikos vadovei, nusipelnusiai mokytojai, priminti, kaip ji penktoje klasėje grasindavo nukirpti man krentančius ant akių plaukus – tik tiek atminty ir išliko iš penktos klasės, kur jau buvo nebe

viena mokytoja (pradinių klasių mokytoja tikrai negalėjau skūstis).

Taigi baigusi studijas atsidūriau Centriname archyve, kur lyg tyčia vyko revizija ir jaunųjų darbuotojų būreliui teko skaičiuoti darbo bylas... Užlipi kopėčiomis prie lentynos, meti ant grindų ryšulį bylų, pakyla dulkių kalnas, nulipi, atriši aplanką, suskaičiuoji... Tai buvo antras sunkus gyvenimo laikotarpis (apie meilės kankinystę mes čia,

*Sunkios tapatybės paieškos. Su pusbrolio Kęstučio karine uniforma, 1972 m.
Nuotr. iš asmeninio D. Bučiūtės albumo*

aišku, nekalbėsime). Iš archyvo ištrūkusi į Respublikinę biblioteką bent jau gražių knygų prisižiūrėjau, daug nešdavausi namo skaityti, lankiau prancūzų kalbos kursus, tik jaučiau, kad savęs nerealizuoju. O 1982 m. buvau pakviesta dirbti į „Vagos“ leidyklą – redaguoti vertimų iš klasikinių kalbų. Štai čia ir tapau ne tik redaktore, bet ir vertėja (tik nuo senųjų kalbų gana greitai pasukau į naujasias), pajutau ne tik literatūros, bet ir kalbos skonį. O

gal ir žmogumi čia tapau. Kaip tik dirbant „Vagoje“ prasidėjo Sąjūdis, kova už Lietuvos nepriklausomybę, tiesos, tikrųjų vertybių susigrąžinimas. Gimė su niekuo nepalyginamas laisvės jausmas, regis, pati dvasia išsilaisvino.

R. K.: *Jūsų gyvenimo variklis? Į kokius autoritetus lygiuojatės?*

D. B.: Bendravimo džiaugsmas, kelionės, muzika, teatras, geras kinas, na ir, be abejo, knygos... Vis dar sugebu įsimylėti žmones ir knygas. Džiaugiuosi, kad mano darbas susijęs su knygomis, kad galbūt kam nors malonumo suteikia mano versta knyga.

Autoritetai? Na ką gi, paimkime aukštą gaidą... Moralios, nenuasmenintos politikos autoritetai – Vytautas Landsbergis ir Vaclovas Havelas. Prisiminusi Sąjūdį, savo didžiąją meilę, jaučiu dėkingumą Virgilijui Čepaičiui už puikią knygą „Su Sąjūdžiu už Lietuvą“ ir Julijui Juzeliūnui kaip visapusiškai sektinai asmenybei – sąžiningam, tiesiam, darbščiam, energingam, principingam ir kartu paprastam, nuoširdžiam žmogui. Profesinės srities autoritetai – daugelis vyresniosios kartos „Vagos“ leidyklos redaktorių ir talentingų vertėjų, bet čia paminėsiu tik du rokiškėnus: Liliją Kudirkienę, gimusią Kalneliuose, kurios nuomone kalbos klausimais visiškai pasikliaunu, ir antikinės literatūros vertėją Antaną Dambrauską, kilusį iš Norkūnų; kaip redaktorei man teko laimė lankytis pas jį Druskininkuose ir patirti jo širdies šilumą (siūlau kraštiečiams būtinai perskaityti Antano Dambrausko atsiminimus „Viskas praeina“).

O apskritai gerbiu visus kolegas vertėjus, kurie yra aistringi geros literatūros mėgėjai ir tik tokius kūrinius verčia, be to, neleidžia sau versti bet kaip, skubomis, paliekant daug juodo darbo redaktoriui.

R. K.: *Papasakokite apie vertėjų bendruomenę. Kokia ji?*

D. B.: Vertėjų bendruomenės nebuvo, kol nesusikūrė Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga (kitamet švęsime dešimtmetį). Toks jau tas vertėjo darbas, kad kiekvienas dirba užsidaręs. Tiesa, būdama redaktore, pažinojau bent jau tuos vertėjus, kuriuos teko redaguoti. Bet įkūrus sąjungą susipažinome artimiau, pamatėm kolegų, kurių tik pavardės buvo girdėtos, veidus. Sąjunga organizuoja nemažai renginių, taigi tie, kurie linkę bendrauti, turi progų susitikti, pasikalbėti apie profesiją, pasitarti. Atsirado galimybė ir patiems tobulėti, ir perduoti savo patirtį jaunesiems vertėjams. Tik gal reikėtų patikslinti, kad mes kalbame apie grožinės ir humanitarinės literatūros vertėjus, kuriuos ir jungia minėtoji sąjunga.

R. K.: *Kaip atsitiko, kad verčiate iš prancūzų ir naujosios graikų, o ne iš kitų kalbų?*

D. B.: Galbūt tiesiog taip – truputį paradoksaliai – susiklostė aplinkybės. Nors studijavau klasikinės kalbas, o iš visų gyvųjų užsienio kalbų geriausiai mokėjau anglų ir rusų kalbas, bet ėmiau versti iš prancūzų, nes labai pamėgau šią kalbą ir prancūzų literatūros vertėjų poreikis buvo didesnis, o naujosios graikų literatūros apskritai niekas nevertė, būta tik vienos kitos publikacijos periodiniuose leidiniuose. Mokiausi šios kalbos savarankiškai, bet, šiek tiek susipažinusi su naująja graikų literatūra, užsidegiau ją versti. Dabar didžiąją grožinės literatūros vertimų į lietuvių kalbą dalį sudaro vertimai iš anglų kalbos, tad verčiant iš anglų man, kaip vertėjai, būtų mažiau problemų, bet lieku ištikima prancūzų ir graikų literatūrai.

R. K.: *Kas neįdomu, kokio teksto nenorėtumėt versti?*

D. B.: Vertėjos karjerą pradėjau nuo knygų, kurią pasirinkau pati

Senelių sodyba Velnialalnyje, apie 1960 m. Nuotr. Algimanto Bučiaus

(graikų autoriaus Stračio Mirivilio romano „Gyvenimas kape“), ir iki šiol stengiuosi siūlyti leidykloms mėgstamą autorius. Nė karto nesėmiau versti knygų tik dėl uždarbio (suprantu, kad vertėjams, kurie gyvena tik iš vertimo, kartais nėra iš ko rinktis, o aš galiu duoną užsidirbti iš redaktorės darbo). Neverčiau lėkštos, menkavertės literatūros, „svajonių knygų“.

R. K.: *Ar vertėjams Lietuvoje sunku apsaugoti savo intelektualinę nuosavybę?*

D. B.: Ne visi supranta, kad vertėjas irgi yra autorius, kad lietuviškas vertimas neatsiranda pats savaime, kad skirtingų vertėjų išverstas tas pats kūrinys atrodytų kitaip. Vertėjų sąjunga yra skyrusi Antipremiją kelioms leidykloms už tai, kad nemini vertėjų pavardžių savo tinklalapiuose, reklamuodamos verstines knygas. O dabar vis dažniau kalbama apie elektroninę leidybą – kai kas norėtų pigiai nusipirkti elektroninės leidybos teises ir vertėjui ateityje nieko nebemokėti. Dauguma vertėjų yra pasirašę narystės sutartį su LATGA, autorių teisių asociacija, per ją gauna atlygį

už vertimų skaitymą per radiją ir knygų panaudą bibliotekose.

R. K.: *Kiek mūsų valstybėje girdimas vertėjų balsas?*

D. B.: Vertėjų sąjunga, be kita ko, tam ir įkurta, kad jų balsas būtų išgirstas. Labiausiai žiniasklaidą, ko gero, suintrigavo Antipremijos, bet ir kiti Vertėjų sąjungos renginiai (Šv. Jeronimo premijos, Metų verstinės knygos rinkimai ir kt.) sulaukia spaudos, radijo, televizijos žurnalistų dėmesio. Lietuvos radijo Kultūros laidų redakcija, skyrusi vertėjams nemažai laiko, buvo apdovanota Vertėjų sąjungos Bičiulių premija. Patys rengiame pokalbius su kolegomis, minime vertėjų jubiliejus. Aišku, yra problemų, apie kurias būtų galima ilgai kalbėti. Tai ir vertėjų netenkinančios sutartys su leidyklomis, ir maži honorarai arba jų nemokėjimas laiku, ir leidyklų posūkis į komercinę leidybą. Reikėtų pasiekti, kad už valstybės skiriamas lėšas bibliotekos turėtų pirkti ne vienadienę, o vertingą literatūrą. Tai būtų didelė parama leidėjams, kuriems išleisti nekomercinę knygą be paramos beveik neįmanoma. Lietuva – maža šalis,

Su teta Nijole Bučiūte Rokiškyje, „Seno grafo“ kavinėje (1943–1944 m. šiame pastate gyveno senelis Jurgis Bučius su šeima), 1995 m. Nuotr. iš asmeninio D. Bučiūtės albumo

skaitytojų nedaug, o leidžiant knygą mažu tiražu leidyba būna nuostolinga.

R. K.: *Kaip Jums sekasi sutarti su redaguojamais autoriais?*

D. B.: Daugiausia redaguoju vertimus, tada mano autoriai – kolegos, kurių darbo specifiką gerai išmanau. Paprastai su vertėjais sutariu, nes vertimų nesistengiu perrašyti savaip, sutinku atitaisyti tai, kas vertėjams nepatinka. Jei vertėjas savikritiškas, pats akivaizdžiai pamato savo klaidas ir su taisymais sutinka. Žinoma, vertimų kokybė labai nevienoda, liūdna, kad pasitaiko nemažai prastai, skubotai išverstų knygų.

R. K.: *Ar turite naujų sumanymų, ateities planų?*

D. B.: Pasirašiau su leidykla sutartį dėl knygos iš prancūzų kalbos vertimo, tad metus turėsiu ką veikti ir nieko daugiau negaliu planuoti. Bet labai norėčiau išversti keletą nedidelės apimties kūrinių iš prancūzų ir graikų kalbų (tai daugiausia klasika, pavadinimų kol kas nenoriu minėti), kuriuos būtų galima spausdinti kultūrinėje spaudoje.

Susirinkau beveik visus reikalingus originalus, taigi reikia tik laiko – to, ko visada trūksta. Gaila graikų literatūros, kuria Lietuvos leidėjai visai nesidomi, vis dėlto tikiuosi dar ką nors išversti ir iš graikų kalbos.

R. K.: *Ko palinkėtumėte jauniems, pradedantiems vertėjams?*

D. B.: Pirmiausia linkėčiau, kad rokiškėnai norėtų studijuoti užsienio kalbas ir tapti vertėjais. Vertėjų sąjunga bendrauja su keliomis Lietuvos mokyklomis, ten organizuoja vertėjų pamokas (Sąjungos atstovai vyresniųjų klasių moksleiviams papasakoja apie vertėjo darbą, aptaria mokinių išverstas grožinių kūrinių ištraukas). Būtų malonu, jei tuo susidomėtų ir Rokiškio krašto mokyklos.

R. K.: *Nė vienas neišvengiame problemų, ginčų, konfliktų... Ar sulaukiate kritikos? Kaip išgyvenate tokias situacijas?*

D. B.: Vertimų kritika nepopuliari, nes išnagrinėti vertimą lyginant jį su originalu daug sunkiau nei parašyti originalios knygos recenziją – tai ne lengvesnis darbas

negu pats vertimas. Taigi rimtų verstinių knygų recenzijų apskritai būna mažai. O jeigu kolega nurodo kokią nors mano vertimo klaidą, esu jam dėkinga už atvirumą. Šiaip jau visada buvau savikritiška ir tikrai neužmigau ant laurų – atvirksčiai, jaučiu, kad gautos premijos įpareigoja ir kad turiu labiau nertis iš kailio, kad neatrodyčiau jų visiškai neverta.

R. K.: *Vertybės Jūsų gyvenime. Kokios jos?*

D. B.: Krikščioniškos vertybės, tradicinė šeima, tėvynė... Esu gerokai konservatyvi. Negalėčiau gyventi svetimose šalyse. Erzina vartotojiška kultūra, gamtos teršimas, bukaprotiška televizija... Kita vertus, nepakenčiu visokių konvencijų, kaukių, įvaizdžių, viešosios nuomonės spaudimo. Gerbiu žmogaus savitumą, kitoniškumą. Leiskime kiekvienam turėti savo pasaulį.

Bet pernelyg rimtai ir solidžiai aš čia kalbu... O viena didžiausių vertybių laikau humoro jausmą. Dievas, mus juo apdovanojęs, „sukūrė žmogų pagal savo paveikslą“, ir mūsų gyvenimo paradoksai dažnai liudija, kad Dievo humoro jausmas išties puikus...

R. K.: *Ką Jums reiškia Rokiškio kraštas, žmonės ir Jūsų darbų įvertinimas literatūrine Juozo Keliuočio premija?*

D. B.: Pokalbio pradžioje pasakojau apie vaikystę ant Vilniaus asfalto. Vilnius man – gražus ir savas miestas. Bet apskritai turbūt esu iš kaimo, iš Velniakalnio, mamos tėviškės. Čia, senelių vienkiemyje ant kalniuko, prabėgo daugybė nuostabių vasarų, kurias leisdavome kartu su mamos sesers, mano krikštamotės Pranutės, šeima. Mano atmintis gana prasta, emocinė, bet kaip tik tos vasaros ir kėlė daug emocijų. Prieskoniais kvepianti močiutės spinta, palėpė su senu gramofonu ir rusiškų dainų plokštelėmis, sūpy-

nės, nuo kurių matydavau iš miesto su lauktuvėmis grįžtančius tėvus, ąžuolas kieme, po kurį karstydavomės, miegojimas ant šieno ir kėlimasis žiūrėti saulėtekio, braidymas po balutes po lietaus, maudymasis „sodželkoje“ su varlėmis... Stebuklų pasaulis. Velniakalnyje gyveno „Rokiškio tėtis“ (taip vadinome senelį) seserys ir pusbrolis, taigi vasarą čia sulėkdavo pusseserės iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos. Susipažinę su vietiniais vaikais, žaisdavom tinklinį, „bulvę“, eidavom į indiškus filmus Rokiškio kino teatre, paaugę vaikščiodavom vakarais vieškeliu ir mėtydavom varnalėšas į savo slaptas simpatijas, pamiškėje prie „majoko“ siurbčiodavome tetos Janės, garsios siuvinėtojos, vyšnių vynelį... 1968 m. močiutei mirus, „Rokiškio tėtis“ namą pardavė ir persikraustė pas mus į Vilnių, bet mielai primindavo teta Janė. Kai Velniakalnis buvo atiduotas kolektyviniams sodams, gamtovaizdis neatpažįstamai pasikeitė, bet ąžuolas ir šulinys mūsų buvusiam kieme liko... Ką ir galvoja dabartiniai namo gyventojai – atsivežam į Rokiškį pusbrolius iš Jungtinių Valstijų ar pusseserę iš Australijos (mamos broliai buvo pasitraukę į Vakarų) ir vėl slankiojam apie jų namus...

Juozo Keliuočio premija visų pirma man brangi todėl, kad be galo gerbiu Juozo Keliuočio asmenybę ir vertinu jo nuveiktus darbus, kad jo leistas „Naujosios Romuvos“ žurnalas (mano seneliai jį prenumeravo ir išsaugojo nemažai numerių), jame spausdinti prancūzų literatūros vertimai ir publikacijos apie modernųjį

Su kolegomis (poetu Aliu Balbieriumi, vertėjais Povilu Gasiuliu, Dalia Vabaliene, Pranu Bieliausku) Šv. Jeronimo, vertėjų globėjo, šventės metu, 2013 m. rugsėjo 30 d. Nuotr. Daivos Daugirdienės

meną yra padarę man įtakos. Bet svarbiausia, ko gero, yra tai, kad gavusi šią premiją pasijutau lyg kokio duktė palaidūnė, grįžusi namo... Tikiuosi, kad ryšiai su Rokiškio nuo šiol bus gerokai tvirtesni.

R. K.: *Ko palinkėtumėte Rokiškio krašto kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ skaitytojams?*

D. B.: Neseniai vienas jaunas žmogus man pasakojo, kad studijų universitete metais jo bendramoksliai vilniečiai, nežinantys, kuriame Lietuvos pakraštyje yra jo gimtasis miestelis, taip jį išmušė iš vėžių, kad jis pradėjo to miestelio nebeminėti ir sakyti esąs iš Rokiškio, tikėdamasis, kad bent šį vardą kolegos

studentai bus girdėję... Taigi, jei šio žurnalo skaitytojai yra rokiškėnai, linkiu jiems kartu su pačiu žurnalu puoselėti Juozo Keliuočio dvasią – eiti į pasaulį be jokių provincijos kompleksų, praturtinti jį savo krašto vertybėmis, branginti, puoselėti ir garsinti savo gimtuosius miestelius ir kaimus.

R. K.: *Su gerbiama Diana Bučiūte baigėme šiltą ir atvirą pokalbį. Iš visos širdies kraštietei linkiu atskleisti pačias paslaptingiausias kalbų savitumo gelmes, gyventi svajonėse ir toliau sugebėti įsimylėti žmones ir knygas, gerbti žmogaus kitoniškumą, o jeigu užkluptų liūdesys – neužmiršti visada gelbstinčio humoro jausmo.*

Biblioteka – bendruomenei

DAIVA VILKICKIENĖ

*Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja*

Šiandien anaip tol ne viskas džiugina modernėjančioje europietiškoje Lietuvoje, ypač kaimiškose vietovėse. Sparčiai mažėjant gyventojų, jaunimui išlekiant į didmiesčius ar kitas šalis, nyksta kaimai, silpnėja kartų tradicijų perimamumas. Kultūros entuziastai visais laikais bandė palaikyti mažuosiuose Lietuvos miesteliuose ir kaimuose išlikusių ir naujai susiklosčiusių tradicijų gyvavimą. Bibliotekininkai priskiriami tai kul-

tūrininkų kategorijai, kurie, nepaisydami menko atlygio, neskaičiuodami darbo valandų, atlieka tylią krašto metraštininkų, kultūros puoselėtojų misiją. Juolab, kad kaimų bibliotekos daug kur liko bene vieninteliais nesunaikintais kultūros židiniais, kur bendruomenės žmonės turi vienodas galimybes naudotis ne tik bibliotekų paslaugomis, bet ir bendrauti, įdomiai leisti laisvalaikį, susipažinti su naujovėmis, mokytis ir lavintis.

Šiaurės rytų Lietuvos paribyje, palei Latvijos sieną, besiglaudžiantis Rokiškio rajonas – ne išimtis. Vietoje didžiausių pagal plotą šalies teritorijoje yra 38 miestų ir kaimų bibliotekos, kurių paslaugomis kasmet pasinaudoja iki 46,0 proc. rajono gyventojų. Vertinant kaimo žmonių kultūrinių poreikių analizę, bibliotekininkų pastebėjimais ir remiantis 2011 m. gyventojų apklausa, vykdyta projekto „Bibliotekos – pažangai“

Aukštaitiška sodyba Kriaunų krašte. Nuotr. Giedrės Rein

(2004–2013 m. Bilo ir Melindos Geitsų ir LR Vyriausybės) – apie 80 proc. apklaustųjų pageidautų originalesnių švenčių, įvairių kūrybinių užsiėmimų, susitikimų su įdomiais žmonėmis. Bibliotekos iš biudžeto negauna jokių lėšų renginių organizavimui, todėl dalyvavimas Rokiškio rajono Vietos veiklos grupės skelbtame projekte konkurse Kaimo vietovių plėtros strategijos „Kaimo gyventojų bendruomeniškumo socialinio ekonominio aktyvumo skatinimas“ – viena iš galimybių kultūrinio gyvenimo įvairovei ir plėtrai. 2013 m. pradėtas vykdyti Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešiosios bibliotekos projektas, remiamas Rokiškio rajono VVG įgyvendinamos Strategijos lėšomis, kuri finansuojama iš Europos Sąjungos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Projekto idėja paprasta, bet prasminga – organizuoti kultūrinės priemonės kaimų bibliotekose, įtraukiant į veiklas visų amžiaus ir socialinių grupių rajono kaimų ir miestelių gyventojus. Veiklos, jungiančios 37 kaimų ir miestelių filialus, nukreiptos rajono bendruomenių, esančių Rokiškio vietos veiklos grupės teritorijoje, kultūrinių poreikių tenkinimui, kūrybinių iniciatyvų skatinimui, tęsis dvejus metus. Projektu siekiama kaupti, saugoti, skleisti kiekvienos kaimiškosios vietovės savitumo apraiškas, prasmingai paminėti 2013-uosius Tarmių metus. Uždaviniuose numatyta surengti 20 švenčių, 38 edukacinius užsiėmimus, 3 tarmių užrašymo ekspedicijas, 10 kūrybos darbų parodų, išleisti informacinį leidinį – knygą „Biblioteka – bendruomenei“, sieninį kalendorių. Projekto veiklos įvairios, suplanuotos atsižvelgiant į konkrečios bendruomenės pageidavimus, siekiant išsaugoti susiklosčiusias krašto tradicijas ir kuriant naujas, skatinant ben-

Šventės Kriaunose pradžios akimirka. Nuotr. Petro Prascieniaus

Šventės „Graži aplinka užaugina gražų žmogų“ fotografijų ekspozicija. Nuotr. Petro Prascieniaus

druomenės narius aktyviai dalyvauti vietos kultūriniame gyvenime.

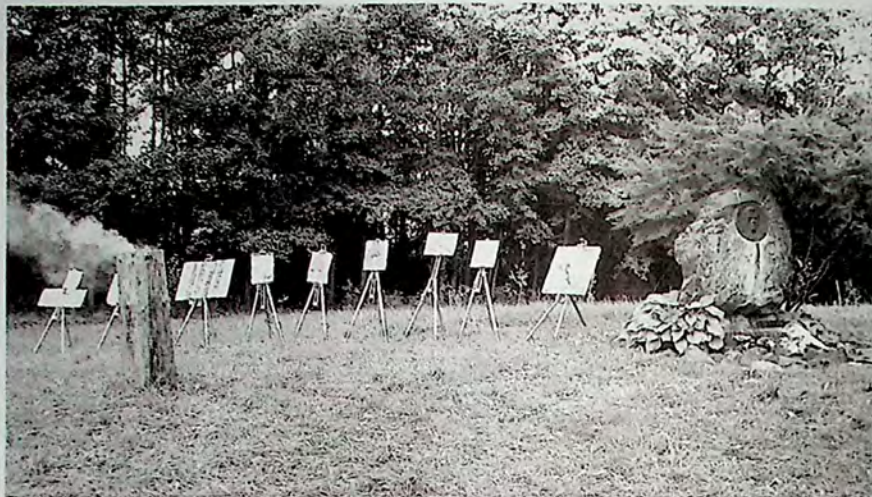
Nuo pavasario rajone įsisuko spalvinga renginių karuselė. Į projekto veiklas gražiai įsipynė 2013-ųjų Tarmių metų gija, tarmiškais akcentais pagyvinusi kalendorinių švenčių ir literatūrinius renginius. Pasitikdami Velykas Juodupės miestelio gyventojai margučius dabino pagal Rokiškio krašto muziejaus parengtą programą „Kiaušinių marginimas vašku“. Juodupės bibliotekoje, Velykų papročiams ir Tarmių metams skirtoje šventėje „Kuriame patys. To

mokome ir kitus“; juodupėnai žavėjosi edukacinių užsiėmimų dalyvių sukurtais margučiais ir Rokiškio Rudolfo Lymano muzikos mokyklos auklėtinių (mokytoja Laima Bieliūnienė) atliekamais autentiškais mūsų krašto muzikiniais kūriniais, tarmiškai skaitomais tekstais. Vietos gyventojai pasidalijo Velykų šventės šventimo savose šeimose tradicijomis. Tarmių metų odisėją Rokiškio krašte tęsė tarminės ekspedicijos Onušio ir Bajorų apylinkėse. Jų metu vietos bibliotekininkės su būreliu savanorių rinko ir įrašinėjo

tarminę medžiagą, senųjų kaimų gyventojų prisiminimus. Tarmiškais motyvais onuškiečiai stiprino kartų bendrystę šventėje „Mes turtingi patirtim, dovanota jauniems...“, kurioje jauni ir garbaus amžiaus senoliai smagiai bendravo, kūrė, varžėsi kūrybiniuose konkursuose, dalijosi kūrybine ir gyvenimiška patirtimi. Žemaitiškais akcentais Aukštaitijos kaime suskambo bardo Povilo Girdenio dainos. Bajoruose aidėjo tarmiški eiliuotojų ir skaitovų posmai bei pasakojimai, tautiškai pasiruošę jaunieji muzikantai griežė armonikom ir smuikais, virpino kanklių, dambrelio ir bandolinos stygas.

Antanašės bendruomenė šventėje „Laimės obelis“ pasiryžo puoselėti šeimos tradicijas. Bendruomenės ir bibliotekos kieme jauniausios kaimo šeimos sodino Laimės obelį. Jas laimino Obelių Šv. Onos parapijos klebonas Laimonas Nedveckas, gaivino nuosirdūs vaikų posmai ir dainos bei svečių atliekami dainuojamosios poezijos kūriniai.

Projekto edukaciniai užsiėmimai ugdė įvairaus amžiaus bendruomenės narių kūrybiškumą. Atbundančią pavasario žemę margaspalviais karoliukais puošė darbščios moterys ir smalsūs vaikai, susirinkę į Obelių miesto biblioteką. Čia vyko eduka-

*Dailės piešinių paroda beržo tematika Degučiuose, skirta Pauliui Širviui.
Nuotr. Daivos Vilkickienės*

ciniai sutažo technikos užsiėmimai „Karoliukų vėrimas“, kuriuos vedė menininkė Danutė Diponienė. Kūrybai susibūrė ir Skemų bendruomenės moterys. Bibliotekoje vyko dekupažo edukacinių užsiėmimų ciklas, kurio metu parengti ir bibliotekoje eksponuoti darbai džiugino vietas ir kitų rajono bibliotekų lankytojus. Kūrybiškumo idėja sujungė Pandėlio seniūnijas bendruomenės šventėje „Gamtos atgimimas liaudies kūryboje“. Spiginant ir svilinant birželio saulei, bibliotekos kieme, amatininkų darbų mugėje, susirinkusieji grožėjosi Pandėlio seniūnijos gyventojų rankdarbiais, mokėsi pinti ir marginti Lailūnų kaimo bendruomenės pristatytose programose „Margučių marginimas“ ir „Juostų pynimas“. Vilniuje gyvenantis

kraštietis, žinomas tautodailininkas Jonas Bugailiškis, savamokslė dailininkė Birutė Kairienė pasakojo apie savo kūrybos kelius, pristatė darbus. Vyko Pandėlio UDC (universalaus daugiafunkcinio centro) liaudies muzikos studijos dalyvių ir Pandėlio kultūros namų folklorinio ansamblio pasirodymai, poezijos ir muzikos sąskambiuose žavėjo rajono literatų eiliavimai ir skaitymai, bardo Kastyčio Petrylos atliekamos dainos. Verksnionyse vykusia švente „Kūrybos džiaugsmas“ palydėta vasara. Joje šurmuliavo Kamajų seniūnijos kūrėjai ir kūrybos puoselėtojai. Čia vyko programų „Verbų rišimas“ ir „Pynimas iš vytelių“ pristatymas, veikė kaimų sodybų fotografijų ir seniūnijos gyventojų rankdarbių parodų ekspozicijos. Šventės rengėjų, dalyvių ir svečių širdis suvienijo bardo Algirdo Svidinsko atliekami kūriniai.

Panemunėlio krašto bendruomenės veiklos pagrindas – sveikas gyvenimo būdas ir vaistiniai augalai. Panemunėlio seniūnijos (Panemunėlio glžk. st., Panemunėlio mstl. ir Augustinavos) bibliotekininkės ir bendruomenės žmonės gegužės,

*Muzikinė programa „Apie Tave ir Tau“,
skirta Pauliui Širviui, Degučiuose.
Atlikėjai: Tomas Pupinis ir Rūta Švigailė.
Nuotr. Daivos Vilkickienės*

Šienpjovių varžytuvės Konstantinavoje. Nuotr. Virginijaus Stumbrio

Šventės Konstantinavoje akimirka. Nuotr. Virginijaus Stumbrio

birželio ir rugsėjo mėnesiais rinko, džiovino pavasarinės, vasarinės ir rudeninės vaistažolės, siuvo ir puošė maišelius joms sudėti. Daugiausia dirbinių eksponuota šventės „Kelionė po vaistažolių pasaulį“ parodoje. Joje taip pat pristatyta seniūnijos bibliotekininkių parengta programa „Lietuviška vaistažolininkystė“, o šventė vainikuota žolininko, liaudies medicinos žinovo, vaistininko Virgilijaus Skirkevičiaus paskaita. Apie vaistažolės, jų vaistingąsias savybes ir vartojimą bei kitas žolelių subtilybes žinomas vaistininkas dalijosi ir su Skemų (šventėje „Sveikata – brangiausias turtas“) bei Čedasų („Graži aplinka – sveikas žmogus“) žmonėmis. Salų dvaro kieme, dulsnojant birželio lietučiui, lyg bičių avilys dūzgė Kamajų seniūnijos šventė „Medus – ir maistas, ir vaistas“. Bitininkavimo paslaptimis dalijosi bitininkas Nerijus Jukna, saliečių tarpe pasakojimus iš bitininkų gyvenimo „a bitelas – tik skraida...“ porino garbaus amžiaus bitininkas Aloyzas Bagdonavičius. Nuslinkus pilkiems debesims ir nušvitus saulei, visi skanavo medų, vaišinosi iš jo pagamintais gardumynais, ilsėjosi bardų – Povilo Girdenio, Jono Bagdonavičiaus ir Kastyčio Petrylos – siestoje, linkminosi su Aukštakalnių kaimo namų

kapela „Barškutis“ muzikantais. Iki paryčių jaunimas šėlo diskotekoje „Lyg bitutės...“

Gyvenamosios aplinkos puoselėjimo idėjos gražiomis veiklomis nugulė Kriaunų seniūnijoje ir Žiobiškio krašte. Birželio vidury Kriaunų ir Lašų kaimų bibliotekininkės surengė ekspediciją po seniūnijos sodybas. Bendruomenių atstovai, į pagalbą pasitelkę kraštiečių, Vilniuje gyvenančių fotomenininkę Giedrę Voroneckaitę-Rein lankėsi aplinkinių kaimų sodybose ir fotografavo įspūdingiausius puošybos fragmentus. Su meile išpuoselėti, išradingai neprofesionalų kaimo žmonių sukurti gamtos ir rankų darbo šedevrai buvo pristatyti šventėje „Graži aplinka užaugina gražų žmogų“. Sodybų šeimininkai apdovanoti skoningomis, netradicinėmis nominacijomis. Ne vienas jų susigraudino iki ašarų gavęs kaip padėką – didžiulę įrėmintą savos sodybos meninę fotografiją. Visų dėmesį prikaustė aktoriaus Algirdo Latėno skaitomos liaudies dainiaus Strazdelio, gimusio Kriaunų krašte, Astrave (dabar – Margėnai), eilės (ekspedicijos dalyviai galėjo stabtelėti prie paminklinio akmens, stovinčio menamoje buvusios sodybos vietoje). Per patį liepos karštį ir žydėjimą Žiobiškio apylinkėse

„Pirmosios pradalgės“ varžytuvių Konstantinavoje ženklas

vyko gražiausiai tvarkomų sodybų aplinkos apžiūra. Oringaliausių aplinkos tvarkymo idėjų fotografijos eksponuotos rugpjūčio mėnesį veikusioje parodoje, po to įteiktos sodybų šeimininkams.

Originali šventė vyko Konstantinavoje. Bibliotekininkės suburti, jos žmonės gyveno šienapjūtės ritmu: čia vyko „Pirmosios pradalgės“ varžytuvės, kuriose varžėsi viso rajono šienpjoviai, dalgius išbandė ir LR Seimo narys Vytautas Saulis bei rajono meras Vytautas Vilys. Šventinę nuotaiką skleidė šienapjūtės tradicijas pristatanti muzikinė programa.

Saulei riedant rudeniop, suskambo ir suspindo Pauliaus Širvio poezijos gaidos ir spalvos. Aleksandravėlės bendruomenė kvietė į šventę „Aš – beržas, lietuviškas

beržas...“, skirtą poeto Pauliaus Širvio atminimui ir jo kūrybos sklaidai. Laukymėje, prie paminklinio akmens ir beržų alėjos, ant molbertų puikavosi vasaros pradžioje skelbto konkurso dailės kūrinio beržo tematika darbai. Originaliai eksponuota Aleksandravėlės bibliotekininkės parengta pagal kraštotyrinės stovyklos metu surinktą medžiagą fonuotrukų paroda „Paulius Širvys mūsų atmintyje“. Renginio metu vyko filmo „Prisiminimai apie Paulių Širvį“ peržiūra. Saulėtą popietę ant žolės pabiro norinčiųjų tapyti būrelis – čia vyko dailės popietė, kurią vedė dailininkė Birutė Kairienė. Beržo tematikos kūrinėliai liejosi spalvom ant beržinių lentelių. Kūrinių ekspozicija, išbarstyta beržų alėjoje, vėliau eksponuota Aleksandravėlės bibliotekoje. Iš žaiginio padarytoje scenoje nekasdieniškai ir daugeliui netikėtai

suskambo rečiau girdimi Pauliaus Širvio karo tematikos eilėraščiai. Literatūrinį spektaklį „Aš – beržas...“ pristatė Lietuvos valstybinio jaunimo teatro vadovas, aktorius Algirdas Latėnas. Pauliaus Širvio ir jam skirtus muzikinius kūrinius atliko bardai Kastytis Petryla, Jonas Butkus, Tomas Pupinis ir džiazo vokalistė Rūta Švipaitė. Visi šventės dalyviai rinko eilėraščių ir dailės kūrinio beržo tematika nugalėtojus. Iki vėlaus vakaro sutemų, spragsint laužams liejosi dainos ir posmai: rajono literatai ir svečiai skaitė, Aleksandravėlės jaunimas dainavo poetui skirtas eiles, koncertavo Rokiškio rajono Žiobiškio folkloro ansamblis „Vengerinė“, skambėjo Kriaunų mokyklos literatūrinė kompozicija „Sutemų sakmės“. Organizatoriai siūlė atsigavinti beržų sula, o kriauniečiai vaišino „Piemenėlių košė“. Rudens fantazijų ir poezijos įkvėpti laibgaliečiai šventė Poezijos ir mu-

zikos rudenėlį „Dainuoju ir rašau savo kraštui“, skirtą Tarmių metams. Gimtomis tarmėmis rokavo renginio vedėja ir Jūžintų krašto kūrėjai bei svečiai, išrinktas tarmiškiausiai rašantis kūrėjas. Aukštaitiškomis poezijos ir melodijų vingrybėmis svaigino folklorininkas, bardas Algirdas Svidinskas.

Taigi, ne viskas juoda ir pilka šių dienų Lietuvos provincijoje. Rude niui barstant paskutinius medžių lapus, senojoje sėlių žemėje – Lukštų krašte – užrašinėjom tarmes, Suvainiškyje šventėm „Spanguolinę“, Obeliuose šildysimės kūrybos šventėje, Kavoliškyje žiemą pasitiksime veldami vėlinėlį, Juodupėje pūgas sklaidysime Advento ir Kalėdų papročiais, unikaliais savo rankų darbo kūriniais dabinsime kalėdinę eglę – kartu mokydamesi bendruomeniškumo ir kūrybiškumo bei viltingai tikėdami Lietuvos kaimu, biblioteka ir kultūringu žmogumi.

Ginti. Saugoti. Padėti.

Rokiškio apskrities policijos veikla Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu

GIEDRIUS KUJELIS

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkas

Lietuvos policija (gr. *politeia* – miesto valdymas) – viešosios tvarkos priežiūros tarnyba¹ – savo pradžią skaičiuoja nuo pat Lietuvos Respublikos ištakų. Šiandien šiai institucijai švenčia 95 metų jubiliejų. Ne kartą keitusi pavadinimą, struktūrą policija visą laiką atliko savo pagrindinę funkciją – įstatymų laikymosi priežiūrą. Tai yra valstybingumo pamatas.

Paskelbus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, 1918 m. Lietuvoje įkurta milicijos organizacija, kurioje dirbo milicininkai savanoriai. 1924 m. sausio 1 d. milicija pervardyta į policiją. Tuo metu jai buvo priskirta ir sienos apsaugos funkcija: kova su kontrabandininkais ir sienos pažeidėjais. Policijos darba tuo metu sunkino kariniai konfliktai su bolševikais, lenkais.

Pagal 1920 m. gegužės 14 d. Milicijos įstatymą milicija buvo Vidaus reikalų ministerijos žinioje. Jos pagrindinės funkcijos – saugoti įstatymais nustatytą valstybės ir visuomenės tvarką ir vykdyti įstatymus bei privalomus įsakymus. Atsakingas už milicijos darbo priežiūrą apskrityje yra apskrities milicijos vadas, kuris yra atsakingas apskrities viršininkui.² Nuo 1933 m. kriminalinė ir valstybės saugumo policija buvo perduota Valstybės saugumo departamentui,

35

Pandėlio nuovados vyr. policininkas Jonas Skeiryš. Nuotr. iš: „Policija“, 1928 m. Nr. 9

kitos policijos rūšys buvo pavaldžios Policijos departamentui ir apskričių viršininkams.

Vienas iš Lietuvos kriminalinės policijos kūrėjų buvo rokiškietis plk. leit. Petras Kirlys. Jis gimė 1891 m. Prūdiškio vienkiemyje, Kamajų valsčiuje, Rokiškio apskrityje. Maskvos universitete įgijo teisininko specialybę. Nuo 1923 m. Žvalgybos skyriaus viršininkas, apdovanotas Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinu.

Dar nenutulus karo su bolševikais aidams, Rokiškio apskrityje situacija nebuvo rami. Iš Rokiškio apskrities

viršininko Broniaus Draugelio rašto Vidaus reikalų ministerijai sužinojome, kad dėl padidėjusio kontrabandos srauto į Latvijos Respubliką reikia didinti Rokiškio apskrities milicininkų skaičių dešimčia etatų. Pagrindinis argumentas – Rokiškio apskritis turi ilgą pasienio ruožą su Latvijos Respublika ir esamos milicininkų pajėgos negali efektyviai atlikti pasienio apsaugos funkcijos.³

Rokiškio krašto muziejaus fonduose ir moksliniame archyve apie policijos veiklą mūsų rajone Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu yra itin mažai medžiagos. Pagrindinė priežastis – pirmosios sovietinės okupacijos metais (1940 m.) didžioji sukarintų struktūrų archyvų dalis buvo išvežta į ypatinguosius archyvus. Kitą dokumentų ir fotografijų dalį sunaikino patys pareigūnai, stengdamiesi nusišalinti savo tarnybą policijos struktūrose, nes pirmaisiais okupacinės valdžios taikiniai buvo kariškiai, šauliai, policininkai. Todėl informacijos apie Rokiškio apskrities policijos pareigūnų veiklą reikia ieškoti Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA).

Kitas informatyvus šaltinis – 1924–1940 m. Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamento leistas mėnesinis laikraštis „Policija“. Jame gausu žinių ir apie mūsų krašto pareigūnus, įvairiausių

V. R. M.
 ROKIŠKIO APSKRITIES
 VIRŠININKAS.
 20 m. Kovo 6 d.
 J. 736.
 m. Rokiškis.

Krašto virš. D-to
gauta 8/III - 20 m. A195 122
Vidaus Reikalų Ministerijos
Krašto Milicijos Departamentui.

25

Kadangi praskutiniu laiku daug pre-
kių išgabenama už ribečių ir ilgus apskr-
ties ribečius negali būti tinkamai apsa-
gomas prie dabartinio sąlygiaus milicininkų,
tad prašoma leisti priimti milicininkų vis-
 nustatytą etatą dar desimtis. -

Apskrities Viršininkas B. Draugelis.
Rostvedis P. Kavaliūnas

1920 m. kovo 6 d. Rokiškio apskrities viršininko B. Draugelio raštas Vidaus reikalų ministerijai dėl milicininkų etatų didinimo. LCVA, f. 406, ap. 3, b. 17

nusikaltimus ir kitus įvykius, susijusius su policijos veikla Rokiškio apskrityje. Nemažai šio laikraščio egzempliorių saugoma Rokiškio krašto muziejuje. Su šiuo leidiniu galima susipažinti ir virtualiojoje paveldo svetainėje www.epaveldas.lt.

LCVA saugomi dokumentai – 1924 m. gegužės mėn. Vidaus reikalų ministerijos Rokiškio apskrities virši-

ninko ir Rokiškio apskrities policijos, Rokiškio nuovados algų lapai⁴ leidžia mums sužinoti ne tik Rokiškio policijos nuovados pareigūnų pavardes, bet ir jų darbo užmokestį. 1924 m. gegužės – liepos mėn. Rokiškio policijos nuovadoje dirbo 17 pareigūnų: viršininkas Antanas Vabolis, viršininko padėjėjai Vytautas Šapauskas ir Kazys Grižas, raštininkė Ona Šležie-

nė, nuo birželio mėn. vietoj jos dirbo Aleksandra Liaudanskienė, vyresnieji policininkai Jurgis Bulavas, Ignas Sausragis ir Ignas Tervydis, eiliniai policininkai: Kazys Macijauskas, Liudas Varanavičius, Jonas Kalnietis, Povilas Jakštonis, Feliksas Ščiukas, Juozas Didžgalvis, Kazys Piepalis, Kazys Sabalis ir Viktoras Kauneckas. Algos svyravo nuo 180 Lt (eilinio policininko) iki 300 Lt (viršininko). Rokiškio apskrities policijos viršininkas Kostas Strazdas gaudavo 380 Lt atlyginimą.⁵

Vienas svarbiausių policijos institucijos veiklos bruožų Rokiškio apskrityje – 1923–1926 m. žemesniosios policijos mokyklos gyvavimas buvusiuose Rokiškio dvaro pastatuose. Per trejus veiklos metus žemesnioji policijos mokykla parengė 381 policininką. Mokyklai vadovavo Vladas Jankauskas. 1926 m. žemesnioji policijos mokykla buvo likviduota dėl vyriausybės ekonominių sumetimų.⁶

Kad tarnyba policijoje buvo sunki ir pavojinga, sužinome iš kriminalinių suvestinių jo laikraštyje. Kiekviename „Policijos“ numeryje buvo skiltis žuvusiems pareigūnams atminti. 1928 m. 9-ajame laikraščio numeryje randame pranešimą apie 1921 m. rugsėjo 28 d. įvykusį Rokiškio apskrities Pandėlio nuovados vyr. policininko Jono Skeirio mirtiną sužeidimą tarnybos metu. Išstudijavę visus „Policijos“ numerius, tokių pranešimų rastume daugiau.

Žinoma, yra ir gerų naujienų. Pavyzdžiui, 1931 m. „Policijos“ 16-ame numeryje pranešimas „Pagyrimas ir dovana“ informuoja apie 1931 m. gegužės 10 d. įvykį. Tą dieną Zarasų apskrities Antazavės valsčiuje Šaulių kaimo gyventojai užpuolė eiguļį Šablinską ir norėjo jį nužudyti. Į įvykio vietą nuvykęs Rokiškio apskrities Aleksandravėlės punkto vedėjas vyr. policininkas Bronius Gilys sulaikė 8 nusikaltė-

Onuškio pasienio policininkų sulaikyta kontrabanda. Dešinėje – Vladas Zinkevičius, 1935 m.

lius ir išlaisvino eigulį. Už parodytą drąsą vyr. policininkas gavo padėką ir 100 Lt premiją.

Vienas svarbiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpio policijos veiklos tikslų – kova su degtindariais. Pasirodo, rokiškėnai tarp degtindarių užėmė „lyderių“ pozicijas. 1932 m. „Policijos“ 8-to numerio suvestinėje „Policijos kova su degtindariais“ teigiama: „Mūsų žmonės yra pamėgę slaptai gaminti naminę degtinę. Nors už šį nelegalų darbą jie yra gana smarkiai baudžiami, tačiau nesiliauja gaminę degtinę. <...> naminės degtinės varymas ypač daugėja prieš didžiąsias šventes: Kalėdas, Vėlykas ir kit. <...> Daugiausia naminės degtinės gaminių susekama Kauno, Rokiškio ir Tauragės apskrityse.“⁷

Kitas svarbus policijos uždavinys buvo Lietuvos Respublikos sienos apsauga ir kova su kontrabanda. Šias funkcijas atliko Pasienio policija. Iš Latvijos Respublikos į Lietuvą kontrabanda buvo gabenamos įvairios prekės: vilnoniai siūlai, latviški degtukai, razinos, saldainiai, kiaušiniai ir kt. 1928 m. kovo–balandžio mėn. Pasienio policijos suvestinėje pranešama, kad Rokiškio pasienio policininkai sulaukė 1 pažeidėją, kirtusį Lietuvos–Latvijos sieną ir gabenusį 3 vnt. guminių apsiaustų kontrabanda.⁸ Žinant šiuolaikinės kontrabandos mastus, tokie pažeidėjai gali pasirodyti gan juokingi, tačiau anuomet tai buvo rimtas pažeidimas, už kurį grėsė nemažos baudos.

Žiūrint į istorines fotografijas, iš kurių į mus žvelgia policijos pareigūnų veidai, net nenorom susimąstai: koks buvo šių žmonių gyvenimas, tarnyba, kasdienybė?

Rokiškio policininkai prie miesto areštinės (dab. Nepriklausomybės a. 11), apie 1934 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus

Kokiomis sąlygomis ir su kokiais nusikaltėliais jiems reikėjo kovoti? Kiek jų padėjo galvas vykdydami savo pareigą mūsų valstybei – Lietuvos Respublikai? Istorikų ir muziejininkų teigimu, fotografijos yra pats vertingiausias istorijos šaltinis, kuriame ryškiai atsispindi to meto gyvenimo akimirkos. Jose galime pamatyti ne tik žmonių, gyvenusių prieš daugelį metų veidus, nuotakas, bet ir jų drabužius, uniformas, darbo įrankius, ginkluotę. Pamatyti, kaip jie šventė šventes, uoliai ir atsakingai vykdė savo pareigą.

1940 m. birželio 15 d. prasidėjus pirmajai sovietų okupacijai, dauguma Lietuvos policijos pareigūnų buvo pašalinti iš pareigų, kiti suimti, su šeimomis ištremti į lagerius ar nužudyti sovietų jėgos struktūrų kaip potencialūs valstybės priešai. Žmonės, paskyrę savo gyvenimą Lietuvai ir jos piliečiams, tapo okupacinio režimo kliūtimi ir buvo tyliai pašalinti.

Per ilgus dešimtmečius pasakojimuose ir atmintyje neišbluko ir mus pasiekė valingo, pareingo, teisingo, pasiryžusio padėti ano meto policijos pareigūno portretas, kuris yra puikus pavyzdys šiuolaikinės Lietuvos Respublikos policijos pareigūnams.

Paaiškinimai

¹ *Tarptautinių žodžių žodynas*. – Vilnius, 2005, p. 585.

² 1920 05 14 d. Milicijos įstatymas // *Vyriausybės žinios*. 1920 05 20, Nr. 32–363.

³ Lietuvos centrinis valst. archyvas (toliau – LCVA), f. 406, ap. 3, b. 17.

⁴ LCVA, f. 406, ap. 3, b. 118.

⁵ LCVA, f. 406, ap. 3, b. 118. 10, 11, 14 ir 18 lapai.

⁶ Žiupsnelis žinių apie policijos mokyklą // *Policija*, 1928, Nr. 6–7.

⁷ Policijos kova su degtindariais // *Policija*, 1932, Nr. 8.

⁸ Apie kontrabandos judėjimą 1928 m. kovo–balandžio mėn. // *Policija*, 1928, Nr. 4.

Apie išnykusių Lukštų apylinkių kaimus ir vienkiemius

PETRAS SADAUNYKAS

Norėdamas apžvelgti kaimų mažėjimą ir jų išnykimą, Lukštų parapijos teritoriją pasirinkau dėl dviejų priežasčių. Pirmoji – ši teritorija nuo bažnyčios įkūrimo nedaug pasikeitė ir antroji – man čia gyventa ir dirbta, todėl gerai pažįstamos vietovės.

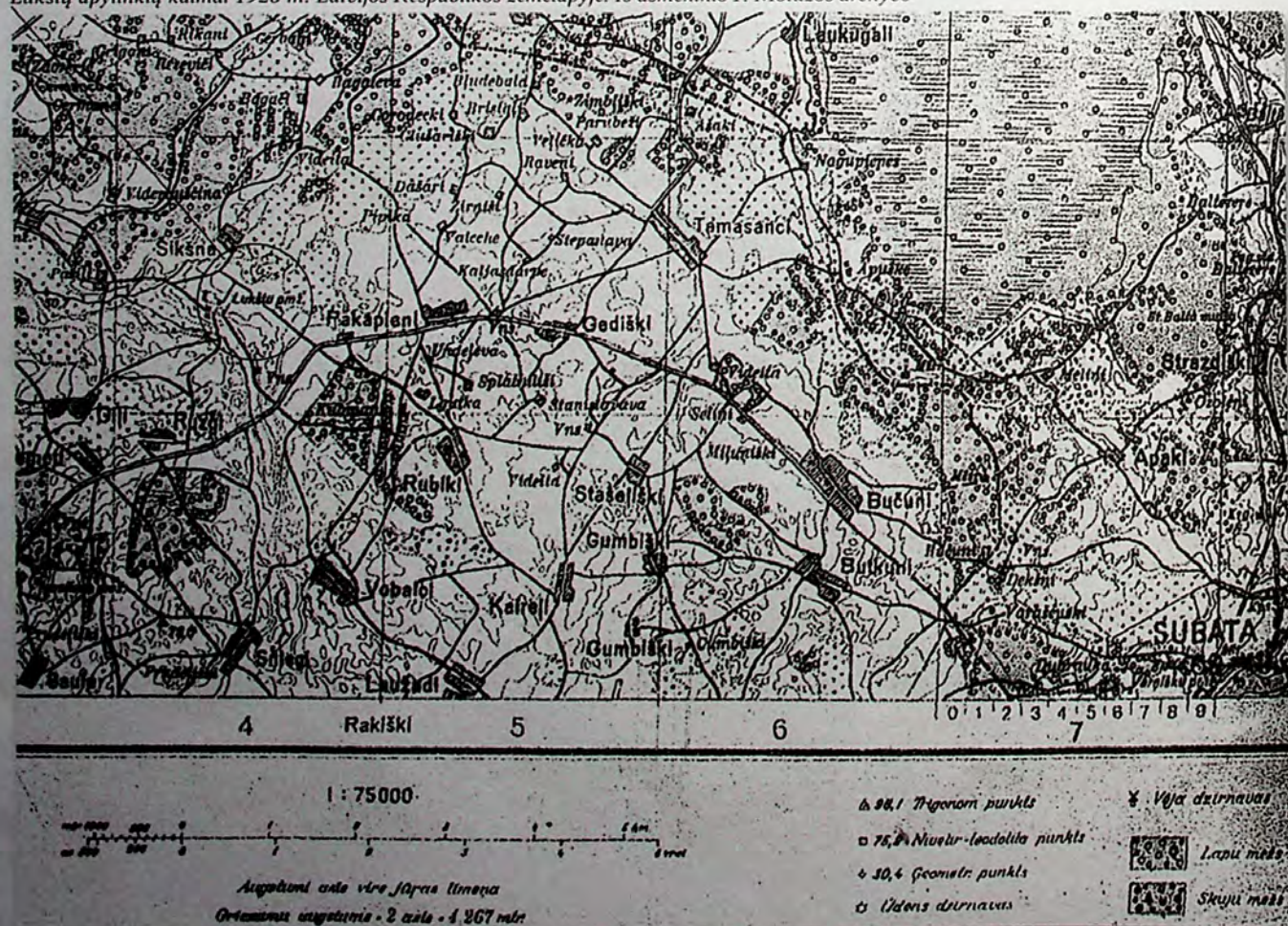
Gyvenantys kaimuose žmonės turėdavo kokį nors traukos centrą.

Mums tai buvo Lukštų bažnyčia. Grafas J. Pšezdzieckis, gavęs statybos leidimą, išskyrė 15 ha žemės, ir 1911 m. grafo ir ūkininkų lėšomis prasidėjo statyba. Buvo pastatyti ir laikini maldos namai, vadinami šapu. Bažnyčia buvo pastatyta iki 1914 m., bet trūko stogo ir vidaus įrangos. Prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas statybas nutraukė. Karui

pasibaigus ir pagal naujus įstatymus grafiui netekus miškų, dvarų ir pinių, statybos finansavimas nutrūko. 1924 m. parapijiečių lėšomis bažnyčios statyba baigta. 1925 m. spalio mėnesį pašventinta.

Knygoje „Rokiškio kraštas: paveldimai, legendos, vietovardžiai“ (sud. Vanda Leščiova) pateikiama tokia Lukštų kaimo vardo kilmė. Pa-

Lukštų apylinkių kaimai 1926 m. Latvijos Respublikos žemėlapyje. Iš asmeninio P. Motuzos archyvo

sakojama, kad prie žvyrduobių, šalia kelio, vedančio į Sniegius, buvęs šventas kalnas. Atkeliavusę maldininkai čia ir apsistodavo. Jie maitindavosi tik kiaušiniais. Kai išvykdavo, toje vietoje likdavo daug kiaušinių lukštų. Nuo jų gausybės kaimas ir buvo pavadintas Lukštais.

Kiekvienoje legendoje yra dalis tiesos; ne išimtis ir ši, kurią galima pratęsti daugiau kaip prieš 60 metų girdėtu pasakojimu. Kai buvau paauglys, iš Ruzgų k. gyventojų Romo Butkevičiaus girdėjau, kad minimoje vietoje buvęs keliukas į kalniuką. Ant to kalniuko, jo senelio pasakojimu, piemenys rado skylę, į kurią įkišus storą pagalį ir jį pakraipius, dundėdavo, matyt, būta rūšio. Galbūt ten stovėjo koplytėlė, nes tai patvirtina pasakojimas, kad dirbant žemę buvo rasti gaubtukai žvakėms gesinti. Jis mus užvedė ant minimo kalniuko, apaugusio alksniais, kur, aišku, jokios skylės neradome.

Manoma, kad čia stovėjo medinė koplytėlė, kuri vėliau sudegė. Vyresni kaimo žmonės prisimena, kaip tame kalnelyje lapės, kasdamos olas, nešiodavo žmonių kaulus. Galima spėti, kad ten buvo laidojami žmonės.

Du vyresnio amžiaus žmonės iš Šemetų kaimo prisimena ten buvusį didelį akmenį, kuriame buvo iškalti 1708 m. ir neišskaitomas lenkiškas užrašas.

Pasakojama, kad ten buvo užkasti pinigai, tačiau žmonės, bandę ieškoti, ir dviejų metrų gylyje dar neaptiko akmens pabaigos. Kolūkiniais laikais šis akmuo buvo susprogdintas. Bronius Deksnys knygoje „Mitragalys: kaimas ir žmonės“ pateikia žinias apie tai, kokie dvarai ir kaimai įsikūrę prie Vyžuonos ir Ignotiško ežerų. Dvarelis prie Ignotiško ežero XVI a. priklausė kažkokiam Jurijui. Vėliau jis atiteko Giedraičiams. 1619 m. minimas šiam dvareliui priklausęs

Lukštų apylinkės Latvijos žemėlapyje XIX a. pabaigoje.
Iš asmeninio straipsnio autoriaus archyvo

Snegių kaimas. Vėliau ši žemė atiteko Vilhelmui Tyzenhauzui. 1646 m. inventoriuje minimi Liesonių, Snegių, Gudelių, Remeikių ir Bačiulių kaimai.

Kitas dvaras prie Vyžuonos ežero priklausė Kristupui Lozoveckiui, kurio našlė 1581 m. Lukštų kaimą užstatė Ivickiams. Jų sūnus Vyžuonas pardavė Laurentijui Rokickiui.

Dabar apie kaimų mažėjimą arba jų išnykimo priežastis paklaustas bene kiekvienas atsakytų, kad tai – kėlimasis į gyvenvietes ir melioracija. Žinoma, tai nenuginčijama tiesa, tačiau reikėtų apžvelgti ir kitas priežastis.

Lietuvoje kūrėsi pramonė, apdirbanti ir žemės ūkio produkciją. Valstietis tapo darbininku. Nusigyvenę valstiečiai kėlėsi į miestus, dėl to mažėjo kaimo gyventojų.

Prieškario spaudoje buvo daug skelbiama apie išvaržomus ūkius. Kaip pavyzdį pateiksiu 1938 m. Gylių kaime vykusias varžytines. Buvusi gausi šeima – tėvai ir 8 jų vaikai – po išvaržymo tarnavo pas ūkininkus, ieškojo darbo mieste.

Didelį smūgį Lietuvos kaimams sudavė Antrasis pasaulinis karas. Jo metu vokiečiai Lietuvoje sudegino 21 kaimą tik vykdydami baudžiamąsias akcijas. Rokiškio rajone 1943 m. spalio mėn. sudeginti trys kaimai – Miliūnų, Šlapekių ir Lauciūnų. 1944 m. gegužės 16 d. sudegintas Plunksnočių kaimas.

Nelengvesnis laikotarpis kaimams buvo ir pokaris. NKVD būriai, vykdydami akcijas, degino ne tik pavienes sodybas, bet ir kaimus. Daug sodybų sudegė, kuriose buvo apsistoję partizanai. Tų sodybų

šeimininkai arba žūdavo, arba likę gyvi buvo ištremiami į Sibirą.

Nauja naikinimo banga prasidėjo, kai pradėti kurti kolūkiai. Visi žinome, kad jie buvo kuriami ne savanoriškai, o prievarta. Tačiau pirmieji į jį įstoję ar paskirti kolūkių pirmininkai dažniausiai tapdavo aukomis. Dažnai geresni gyvenamieji namai buvo nugriaunami ir perkeliami į miestą. Taip atsitiko ir Gylių kaime, kai trijų ištremtų šeimų dvi sodybos išardytos ir išvežtos į Kavoliškį ir Obelius, o trečioji nugriauta melioracijos metu. Ištremtųjų sodybose dažnai būdavo įkeliami kiti žmonės, kurie gana dažnai tas sodybas „nugyvendavo“. Grįžusieji iš tremties dažnai savų sodybų neatgaudavo.

Gylių kaime prieškarui išnyko dvi sodybos: vienas savininkas pardavė 4 ha žemės ir išvyko į Ameriką, kita šeima, turėjusi tik 0,8 ha žemės ir užauginusi keturis vaikus, negalėjo pragyventi ir buvo priversta ieškotis kitų pragyvenimo šaltinių. Vienos sodybos savininkas 1950 m. pardavė savo menkutį gyvenamąjį namą (kiti pastatai priklausė kolūkiui) ir išsikėlė į Rusiją, į žmonos tėviškę. 1966 m. viena sodyba buvo nukelta dėl naftotiekio trasos. Net 5 sodybos buvo nugriautos mirus ar išsikėlus paskutiniam šeimos nariui. Dviejų sodybų savininkai, nusipirkę sodybą kitur, savos namo medžiagas panaudojo pirktosios remontui.

Dabar Gylių kaime likusi tik viena sodyba, neperstatyta net keliantis iš „ūlyčių“ į vienkiemius. Ji stovi ir dabar: čia įsikūrė buvusių ūkininkų anūkai ir dirba daugiau kaip 400 ha žemės.

Beje, liko ir Gylių kaimo pavadinimas, o išnyko Butėnų ir Mažeikiškio kaimų, Valiukavos ir Skiauterišchio (vėliau vadinto Ragučiais) vienkiemių pavadinimai, nes buvo priskirti Gylių kaimui.

Dar viena kaimų nykimo priežastis – kėlimasis į gyvenvietes.

Negalima teigti, kad jis buvo tik prievartinis. Jeigu darbingi žmonės gyveno sunkiai privažiuojamoje vietoje, toli nuo savo darbo vietos, o sodyba reikalavo didelio remonto ar remontuoti jau nebeapsimokėjo, toks išsikėlimas į gyvenvietę buvo laikomas kaip darbo sąlygų pagerinimas.

Aprašydamas išnykusius kaimus ir vienkiemius, kelionę pradėsiu nuo Lukštų bažnyčios link Obelių. Prie kelio esanti nemaža sodyba – buvęs Promislavos (dabar Lukštai) vienkiemis. Anksčiau buvo dvi sodybos, kuriose gyveno broliai Jonas ir Antanas Povilavičiai. 1944 m. liepos mėn. prie pušynėlio poilsiui apsistojo rusų kariuomenė, persekiojanti besitraukiančius vokiečius. Poilsiavo neilgai, nes juos pastebėjo vokiečių artilerija ir apšaudė. Artilerijos ugnis pataikė į bažnyčią, apgriovė šventorių ir sudegino Antano Povilavičiaus sodybą su ten buvusia krautuve bei kitais pastatais. Kadangi, pastačius bažnyčią, dar tebestovėjo ir laikini maldos namai, kuriuose vykdavo tik susirinkimai, pasilinksminimai, juos buvo nutarta atiduoti vieninteliui šių apylinkių karo padegėliui. Ši sodyba 1966 m. tiesiant naftotiekį „Družba“ buvo iškeldinta.

1895 m. gyventojų surašymo duomenimis, Promislavos vienkiemyje gyveno dvi šeimos: Daunoravičiaus, susidedanti iš 8 asmenų, ir Benedikto Povilavičiaus, kurią sudarė: Benediktas Povilavičius (45 m.), žmona Anastazija (38 m.), sūnūs: Konstantinas (7 m., g. 1888), Jonas (5 m., g. 1890), tėvo brolis Juozas (40 m., g. 1855) ir duktė Emilija (3 m., g. 1892). Konstantinas Povilavičius buvo pirmasis čia besikuriančios mokyklos mokytojas. Jį prisimena kaip grįžusį iš karo su ramentais. Mokykla buvo prisiglaudusi vadinamojoje špitolėje. Joje gyveno bažnyčią aptarnaujantys asmenys. Mokykla atkurta 1922 11 15. Pats mokytojas Kostas Povilavičius buvo

baigęs keturklasę miesto mokyklą. 1923 11 08 iš Lukštų dvaro mokyklai perduotas 2,02 ha žemės sklypas su 14 vaismedžių sodu ir mūrinis (sienos akmenų, stogas gontų) pastatas. Čia mokykla veikė iki 1957 metų.

Prie Povilavičių sodybų yra Lukštų piliakalnis. Beje, anksčiau dirbęs nevietinis apylinkės pirmininkas ženklą, žymintį Lukštų piliakalnį, buvo įtvirtinęs Gylių kaime ant kalvelės, kur yra senosios kaimo kapinaitės. Vėliau ženklas perkeltas į tikrąją vietą. Nusileidę nuo piliakalnio vakarų kryptimi, gana klampioje pievoje randame tekantį upeliuką, kurio pradžia – už kokių 300 m iš žemės besiveržiantis šaltinėlis. Ant jo uždėtas cementinis rentinys. Čia pat esančioje aikštelėje liepos mėnesį vykdavo rusų šventės „petrovkos“. Į jas suvažiuodavo gana daug aplinkinių ir tolimesnių apylinkių rusų, būdavo prekiaujama, linksminamasi, o pabaigoje... mušamasi. Pastaruoju metu taip pat švenčiama, bet negausiai.

O mes peršokame upelį vardu Šaltoji, kopiname į įkalnę, kur stovi sodyba, vadinama Vincentavos vienkiemiu (1959 m. šio pavadinimo jau nebėra). Nuo čia pasukame į kelią Lukštai – Rokiškis ir atsiduriame pakalnėje, kuri buvo vadinamoji Šv. Jono pakalnė, nes čia stovėjo nežinomo autoriaus koplytstulpis su šv. Jono skulptūrele. Kalnas buvo labai status, o šiuo metu jis truputį nukastas, per upelį aukštas pylimas, kelias asfaltuotas.

Šioje pakalnėje, prie upelio, apie 1951 m. buvo gręžiamas gręžinys. Ko ieškojo ir ar ką rado, tuo metu nebuvo viešinama. Pasukę link Rokiškio, susiduriame su ženklų „Sustoti draudžiama“. Nevietinis sunkiai suprastų, kam reikalingas šis draudimas. Iš tikrųjų čia eina naftotiekio „Družba“ Polockas–Ventispilis trasa. Pravažiuavus ženklą, dešinėje matyti Ruzgų kaimo sodybos. Beje,

XIX a. pab. jam priklausė tik dvi sodybos, o šalia esančios keturios buvo vadinamos Markovščyznos vardu. Garbaus amžiaus moteris paklausta senojo vardo, pasakė, kad buvo Markovščyzna, kurį, matyt, girdėjo iš savo tėvų. Tai lenkiškos kilmės pavadinimas. Paminėsiu dar keletą mūsų rajone esančių tokių pavadinimų: Astraučizna, Adučyzna, Baraučyzna, Dambraučyzna, Mataučizna, Petraučizna, Pamataučizna ir kt. Sujungus Markovščyzną su Ruzgų kaimu, išliko pastarojo pavadinimas.

Apie 1973 m. prie Ruzgų k. buvo prijungtos trys Šemetų k. sodybos, iš kurių šiuo metu dar viena tebestovi. Dauguma vyresnio amžiaus žmonių net pavardėmis išvardytų gyvenusių Šemetų kaime. Sodybų buvo dešimt. Tačiau tai tik pusė šio kaimo. Antroji pusė buvo nematoma, ir jaunesni net nežinotų, kad tokia buvo. O reikėdavo keliuku praeiti pro Dapkaus bei Grigalavičiaus žemes bei miškelį ir antroje jo pusėje, prie Sniegių k., buvo prisiglaudę dar 11 ūkininkų sodybų. Deja, ir šios Šemetų dalies jau nebėra. Pravažiuojame Ruzgų k., sukame į dešinę ir privažiuojame Gylių mišką. Nežinau, ar nuo seno jis vadinamas Gylių mišku, nes mes visada jį vadinome Ignotiškiu. Pervažiuojame per šį mišką, kairėje matyti Ignotiškio ežeras. Ši vietovė ir ežeras anksčiau vadinosi Skiauteriškiu. Anksčiau buvusios dvi sodybos vėliau buvo

priskirtos Ragučių, dabar – Gylių kaimui. Ant ežero kranto likusi viena sodyba, kurioje pokariu gyveno girininkas, vėliau buvo eiguva. Į Ignotiškio ežerą įteka keletas upelių. Pavadinti upeliais gal jų ir nederėtų, nes jie panašesni į griovius. Toliau vingiuodami mišku, jo pakraštyje dar randame tris sodybas. Tai buvęs Mažeikiškio kaimas, dabar vadinamas Gylių kaimu.

Šiame kaime gimė vyskupas Petras Maželis. Vaikystėje jo tėvai nusikėlė už Lukštų ir gyveno Stobrynės vienkiemyje. Daugelyje rašytinių šaltinių klaidingai nurodoma, kad Maželis gimė Mažeikių kaimas. Apie vyskupo gimimo vietą Mažeikiškyje patvirtina ilgametis šio kaimo gyventojas Pranas Maželis, nugyvenęs 98 metus. Mažeikių kaimas yra Obelių apylinkėse. Palikę šį kaimą ir vėl pravažiuojame per miškelį, kairėje pusėje pamatome Vyžuonos ežerą, o priekyje – mūrinį buvusio dvaro pastatą, kuriame išparceliavus dvarą veikė mokykla.

Prieš keliolika metų buvo svarstoma, kaip pavadinti šią vietovę.

Vienas iš pasiūlymų buvo Vyžuona, tačiau tokia vietovė yra Utenos rajone, todėl Rokiškio krašte ši vietovė pavadinta Vyžuna, nors žmonės var-tojo, o ir rašytiniuose šaltiniuose ši vietovė buvo vadinama Vyžunka.

Neprivažiuojame kelio Juodupė – Rokiškis, sukame į dešinę ir, pravažiuojame per mišką, dešinėje pamatome sodybas. Tai buvęs Butėnų kaimas – dabar Gyliai. Senesniame vokiškame žemėlapyje šis kaimas pavadintas Butancy. Prie jo buvo prisiglaudęs vienkiemis Valiukava (išnykęs). Iš šio kaimo keliaudami toliau, turime pravažiuoti tiltą per Šaltosios upelį. Jis, pratekėjęs pro Lukštus, Pašilius, įteka į Vyžuonos upelį, o Vyžuona – į Nemunėlį, kuris Dauguviečiuose (Nemunėlio Radviliškis) susilieja su Mūša.

Perkeliavę per Šaltosios upelį, ant kalnelio atsidiuriame Veduviškio kaime. Tačiau šis pavadinimas įtvirtintas tik 1929 m.: „Žemės Reformos valdybos nutarimu Nr. 810, paskelbtu

„Vyriausybės žiniuose“ Nr. 306, šis dvaras su Slasteliškio vienkiemiu pavadinti Veduviškio kaimu.“ Anksčiau ši vietovė buvo vadinama: Wederov (Vėdaryne), Wederovoj, Viderauš-čisna, Vederiške, Vedereckiu. Nors pavadinta Veduviškiu jau 1929 m., bet dar ir pokariu ši vietovė buvo vadinama Vedereckiu.

Tik įžengus į Veduviškio kaimą, dešinėje stovi dvaro statytas ilgas namas, kuris buvo skirtas kumečiams. Jame galėjo gyventi 6 šeimos. Tačiau išparceliavus Veduviškio palivarką, šiame name gyvenę žmonės, patys gavę žemės, kūrėsi, statėsi sodybas ir jiems butų nebereikėjo. Apie 1928 m. į šį namą iš Sodelių k. buvo atkelta pradinė mokykla, kuri glaudėsi ūkininko Pupienio sodyboje. Veduviškyje mokykla veikė iki 1976 m., kol buvo uždaryta.

Nuo Veduviškio pasukus į Lukštų pusę, prasideda Pašilių kaimas. Jis buvo suskirstytas į I ir II Pašilius. I Pašiliai priklausė Lukštų, o II Pašiliai – Veduviškio dvarui. Kaimų ribą žymėjo Gerbalio upe-
lis, Šaltosios intakas. Vėliau Pašiliai

buvo sujungti ir nebeenumeruojami. Apie 1836-uosius prie Pašilių kaimo prijungtas Šilinio vienkiemis. Prie Pašilių buvo prijungtas ir Vederavos vienkiemis. Čia buvo eiguva, kurioje daug metų eiguliu dirbo Mykolas Lasinskas. Žmonės prisimena jį kaip gerą atkalbėtoją nuo gyvatės įkandimo, rožės, danties skausmo. Vederavos vietovę žmonės ilgai vadino Lasinskyne.

Pašiliai – vienas iš nedaugelio kaimų, kur išliko beveik visos sodybos. Iš jų grįžkime atgal į Veduviškį, ir, pasukę Juodupės link, pakliūsime į Neršionis. Iki kaimą išskirstant į vienkiemius 1928 m., jis vadinosi Naršančiais, beje, irgi buvo pirmieji (I) ir antrieji (II). 1928 m. kaime buvo 11 sodybų. Apie šiame kaime buvusią mokyklą mokytojas Matas Grigonis rašė: „Vedereckio ir Lukštų dvarų nuomotojas Juozas Sabaliauskas savo laikomai slaptai pradžios mokyklai ieško mokytojo. Susitikęs mane pasamdė už 15 rub. mėnesiui, duodant valgį ir butą. 1907 m. lapkričio 2 d. atsikraustau ir pradėdau darbą Neršionių pradžios mokyklo-

je, Vedereckio dvaro galulaukėje už 1 km nuo dvaro. Mokinių 40“. Daugelis autorių mini, kad mokykla įsteigta 1908 m. Pas kokį ūkininką buvo minima mokykla, M. Grigonis neužsimena, tačiau tai turėjo būti erdvi sodyba, jei joje tilpo 40 mokinių. Grigonis geru žodžiu prisimena Žemaitytės, Mainelytės ir Kiečių šeimas. Matas Grigonis g. 1889 10 03 Miškiniuose (dabar Paupė), Rokiškio raj., rašytojas, vertėjas, mokytojas. Išleido apie 40 knygų vaikams, daugiausia originalių ir verstinių eilėraščių rinkinių. Mirė 1971 01 07. Palaidotas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse.

Su Neršionių kaimu ribojasi Laukininkų kaimas, kuris 1927 m. buvo sukurtas iš aštuonių vienkiemių (anksčiau vadinti Armonių vienkiemiais). Aprašant gretimas žemes, minima II Germonių kaimo žemė. Tai būtų dabartinis Laukininkų kaimas. Germonys vėliau pavadinti Armonimis. Ši Armonių vienkiemių grupė vadinosi taip: Svetliškis, Ežerbalis, Žemaitynė, Okulnis, Narša, Rudėja, Pavidniškis, Sajaniškis, Romanciškis. 1927 m. Žemės refor-

mos valdybos nutarimu, paskelbtu „Vyriausybės žiniose“ Nr. 261, ši vienkiemių grupė pavadinta Laukininkų kaimu. Šiuo metu kaime dvi sodybos ir trys gyventojai.

Žiogiškis dar tebegyvuoja su dviem sodybomis su keturiais gyventojais (2007 m. duomenys). 1942 m. gyventojų surašyme dar minimi Naujadarai, o 1959 m. žinyne tokio pavadinimo jau nebėra.

Armonių kaimo žmonės buvo labai išsilavinę. Jo teritorijoje būta daug vienkiemių, kurie vadinami čia gyvenusių žmonių pavardėmis. Vėliau išnykę ar prijungti prie Armonių kaimo.

1931 m. Armonis skirstant į vienkiemius, 48 gyventojai turėjo savo žemių. Daugiausia žemės turintis valdo 21 ha ir po motinos mirties dar pretenduoja paveldėti 7 ha. Žemė čia nelabai derlinga ir daugiausia drėgna. Nors labai turtingų žmonių čia nebuvo, bet iš šio kaimo kilo daug apsišvietusių žmonių. Beje, prieškariu mokslus baigė tik du, kiti – pokariu. Tai Šinkūnų, Ražinskų, Čiučelių, Milaknių šeimų atstovai.

Beje, iš Armonių kaimo kilę ir du medžio drožėjai – Petras Šinkūnas ir Bronius Milaknis.

Dabar apie išnykusius kaimus, vienkiemius ir vietovardžius, buvusius dabartinėje Armonių kaimo teritorijoje. 1959 m. administraciniame-teritoriniame suskirstyme minimi Paduobio, Rokiškio, Gerbalių I ir II kaimų pavadinimai, kurie šiuo metu išnykę.

1915 m. vokiškame žemėlapyje Armonyse pažymėta 11 sodybų. Miškuose dar egzistavo Klevinės, Ružiškio (kitur – Rožiškio), Slėnybalos ir Simoniškio sodybos. Išnykę pavadinimai: Pučkonys, Rozališkis (Rozeliškis), Rakiškis, Rozevičiai, Šinkūniškis, Mikalojiškis (Mikuliškis). Yra abejotinų arba seniai išnykusių pavadinimų; tai Ašakai,

Grigonys, Gedišiai, Kurliandiškis, Prumeniškis, Plakanai, Pagojai, Pučkonys, Rikėnai, Spurgiai, Špuliai. Prisimenama gyvenus Gilio šeimą ir žemėlapyje ji žymima kaip vietovės pavadinimas. Panašus gali būti ir Žindulinės pavadinimas. 1939 m. surašyme Armonyse jau buvo 68 sodybos. Iš jų 14 priklausė Šinkūnams. Rusų šeimų buvo 14. Šiuo metu likusios 8 sodybos su 5 gyventojais. Daugelis sodybų naudojamos tik kaip vasarvietės.

Išvykdami iš Armonių, dar rasime du vienkiemius: Dumbriškį (Vidiškį) ir išnykusį pavadinimą Iros (kitur Yros). Kitas išnykęs kaimas – Bagastavos (mes jį vadindavome Bagatsvomis). 1929 m. žemės suskirstyme rašomas Bogatstvos pavadinimas. Dar gyvuoja Šikšnių kaimas, kuriame 7 sodybos ir 8 gyventojai.

Dabar pasukime į Lukštų kaimą. Buvusiems savanoriams ir kitiems piliečiams išskirsčius dvarą, kaimas tapo nemažas. Lukštų dvaras turėjo apie 300 ha žemės ir jo teritorijoje gyvenantys žmonės savo gyvenamąją vietą vadino Lukštų dvaru. Po reformos 1926 m. Žemės reformos valdybos nutarimu Nr. 3433, paskelbtu „Vyriausybės žiniose“ Nr. 254, šis dvaras pavadintas Lukštų kaimu. Vykdamas žemės reformą, 1922 m. pastatus gavo apskrities Stonišio, Veduviškio, Miegonių (2 kompl.), Lukštų, Lašų ir Žiobiškio mokyklos.

Iš Lukštų gyvenvietės pasukę Gediškių link, atsidursite Pakapinės kaime, kuris išsiplėtė prijungus Šilinės, Cipriškio ir Stuobrinų kaimus. Buvusiuose Šilinės ir Cipriškio kaimuose dar yra išlikusių sodybų, Stuobrinų k. yra senos mūro tvora aptvertos kapinaitės, o šalia buvusios rusų kapinės buvo pažymėtos tik aplink apdėtais akmenimis, augo išlakios pušys. Apie 1970 m. jos panaikintos ir dabar jų vietoje – dirba-

ma žemė. Iš 1825 m. grafo valdose darytos inventorizacijos matyti, kad Pakapinės kaime – vien rusiškos šeimos, o jau 1897 m. gyventojų surašymo duomenimis, likusi tik viena rusiška šeima.

Kitas kaimas – Vanagynė. Prieš keletą metų teiraujantis apie Vanagynės kaimo žmones, garbaus amžiaus moteris atsakė, kad žinanti tik apie savąją, o apie antrąją Vanagynę – nelabai. Keistokas pasirodė toks atsakymas, tačiau, susipažinus su žemės dalijimo į vienkiemius dokumentais, paaiškėjo, kad Vanagynės vienkiemiai turėjo gana keistus pavadinimus: Kolesdorfas, Stepanovas, Gnčionys, Bristolis, Glušaviškis (Glušariškis), Borinis I, Borinis II, Parubežiai, Veličkos. Matyt, prieš kuriantis sodyboms, ir čia buvo kertami miškai. Kadangi šią veiklą vykdė svetimšaliai, tai ir pavadinimai nemūsiški.

1927 m. Žemės reformos valdybos nutarimu Nr. 6821, paskelbtu „Vyriausybės žiniose“ Nr. 280, ši Vanagynės vienkiemių grupė pavadinta Žemininkų kaimu. Cipriškio vienkiemis priskirtas Pakapinės kaimui; Moreniškio, Staseliškių, Altonišio ir Stanislavavos vienkiemiai – Gediškių kaimui. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad prie Veduviškio buvusi Armonių vienkiemių grupė buvo pavadinta Laukininkais ir išliko iki šių dienų, o Vanagynės vienkiemių grupė, nors ir pavadinta Žemininkų kaimu, buvo vadinama Vanagyne.

Pats kaimo pavadinimas vienur rašomas Vanaginė, o kitur – Vanagynė. Taip pat atsitiko ir su Pakapinės kaimu, kuris dabar jau rašomas Pakapinė. A. Ražinskas teigia, kad šie abu kaimai turėtų būti rašomi su trumpąja i: Vanaginė, Pakapinė.

Prie Vanagynės buvo Jutkiškis, kuriame gyveno Justas ir Stasys Valskiai; jų pievos buvo išdalytos keliems Gediškių kaimo žmonėms.

2007 m. duomenimis, Vanagnėje buvo 4 sodybos su 6 gyventojais. Šiame kaime vyko melioracija. Drėgnos ir kelmuotos pievos tapo našiais sukultūrintais plotais.

Iš Vanagnės kaimo sukame į Tumasonis. Šį kaimą sumažino melioracija. 1961 m. čia dar buvo išlikę 4 pilkapių liekanų. Viename jų 1916 m. kasant žvyrą rasta žmonių kaulų, ietigalių, kirvių, keletas apyrankių (neiškliko). 1972 m. dar tirti du pilkapiai ir rastas kirvis, žalvarinių dirbinių. Kitas šio kaimo radinys – akmuo su įduba, vadinamas Dievo pėda. Dar vienas įdomus šio kaimo reiškinys – Tumasonių magnetinė anomalija, tirta 1935–1938 m. sudarant magnetometrinę nuotrauką. 1969–1972 m. Butkūnų kaime išgręžtas 862,7 m gręžinys, tačiau dėl anomalijos duomenys galutinai neišsiaiškinti. 1979–1980 m. Latvijoje, netoli Lietuvos sienos, išgręžti 2 gilūs gręžiniai: Garsenė – 2 (1225 m) ir Garsenė – 2a (1215 m), kuriuose rasta geležies storumė. Naudingasis sluoksnis gana storas ir ištekliai nemaži, tačiau dėl per didelio gylio eksploatacija būtų sudėtinga.

Tumasonių sandūroje su Gediškių ir Bučiūnų kaimais 1897 m. surašymo duomenimis, dar buvo 4 sodybos, vadinamos užusieniu. Garbaus amžiaus žmogus prisiminė tik vieną šio kaimo sodybą. Reikėtų paminėti, kodėl ši vietovė vadinama užusieniu. Po XVI a. vykdytos reformos sodybos buvo sukeltos į gatvinio tipo kaimus, įkurtus prie žiemų priklausančių valakų. Užusieniai – atskiros sodybos ar jų grupelės, nepatekusios į kaimui skirtą trilaukio plotą ar jau po reformos išsikėlusios iš kaimo.

Dabar pasukime į gretimą Gediškių kaimą. Kokia jo istorija? Pirma: jo gyventojams trūko pievų, todėl žiemų jų buvo skirta prie Vanagnės kaimo tada dar buvusiam Jutkiškyje. Antra: prie Gediškių kaimo buvo

prijungtos kelios sodybos: Moreniškio (kitur rašoma Marijoniškio) ūkininkas Zigmas Kuveikis, Staseliškių ūkininkas Juozas Valteris (vėliau Jokūbas Jerinauskas), Altoniško – Jonas Garška, Stanislavavos – Jurgis Garška ir Juozas Baranauskas. Sodybos pavadintos Gediškių vardu.

Iš Gediškių pasukę Obelių link, rasime Bučiūnų kaimą. Ankstesnis jo pavadinimas buvęs Deksniai ir susidėjo iš dviejų dalių: Deksniai I ir Deksniai II. Kada pakeistas pavadinimas, neaišku, tačiau 1959 m. teritoriniame suskirstyme rašant pavadinimą Bučiūnai, skliausteliuose dar buvo rašoma Deksniai. Kartais rašoma Degsniai. Bučiūnuose įregistruotos 36 sodybos, kuriose gyvena 61 žmogus. Prie Bučiūnų dar buvo prisiglaudusios 3 sodybos, vadinamos Bieliūniškio vardu. Čia gyveno trys Šedžių šeimos, iš kurių dvi turėjo daugiau žemės, todėl buvo ištremti. Pranas ir Agota Šedžiai mirė tremtyje.

Iš Staseliškio patenkame į Kairelių kaimą. Prieš jį aprašant, teks pasitelkti istoriją. Duomenys šio kaimo dalijimui buvo rengiami 1910 metais. Rašoma rusų kalba, nors 1904 m. pavasarį lietuviškos spaudos draudimas buvo panaikintas. Kairelių kaime 15 ūkių turėjo tokius pavadinimus: Timofejevka, Dominikova, Antanovka, Gornij–Kalniški, Berzovka, Osinovka, Olhovka, Afanasovka, Diamidovka, Aleksandrovka, Sidorovka, Drozdovna–Strazdiškis, Golubinių–Karveliškis, Gordievka, Kaireliai. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad viena sodyba pavadinta pagal čia gyvenusio žmogaus pavardę – Timofejevka, trys – pagal čia gyvenusių žmonių vardus (Aleksandrovka, Sidorovka ir Gordievka). Likusių sodybų pavadinimai su gyvenusiais čia asmenimis nieko bendro neturi.

Padalijimo planas Kairelių kaimo žmonėms pateiktas 1912 m. rugpjūčio 2 d., jį pateikė kaimo patikėtinis

Antanas Daščioras. Už neraštingus pasirašė A. Daščioras. Už savininkus – Gordėjus Prokopovas, Evdokija Kotkova–Timofejeva. Už gretimo Rubikių kaimo neraštingus kaimynus Kazimierą Tamošiūną ir Šedžių prašymu pasirašė Borisas Pantelejevas. Jis pasirašė ir už kaimyninio Gumbiškių kaimo neraštinguosius. 1915 m. birželio 20 d. buvusios Kauno rėdybos Žemės tvarkymo komisijos nutarimu planas patvirtintas. Jame vienas sklypas vadinamas ginčytinas su grafu U. K. Pšezdzieckiu, o antras skirtas mokyklai.

Prie Kairelių prisiglaudęs Rubikių kaimas taip pat gerokai sumažėjęs. 1931 m. jame buvo 16 sodybų, dabar – 6 sodybos, turinčios 14 gyventojų.

Laužadžių kaime 1910 m. gyveno 10 šeimų Laužadžių, dvi šeimos – Sakalauskių ir viena Urbakonių pavardėmis. Beje, net trys Laužadžiai turėjo Benedikto vardą. Šiuo metu yra 4 sodybos.

Vaboliuose prieš 40 metų gyveno vieni rusai. A. Šedys, rinkęs sėliškas pavardes iš Obelių RK bažnyčios metrikų knygų 1651–1914 m., jau 1651 m. randa Vabolio pavardę (gal nuo to ir kaimo pavadinimas). Lietuviškų pavardžių šiame kaime randama nuo 1827–1838 m. Šiuo metu čia likę apie 10 sodybų, turinčių 14 gyventojų.

Kirkūnų kaime gyveno 39 žemės savininkai ir turėjo 562,9 ha žemės. Šiame kaime kiekviena sodyba turėjo savo pavadinimą, kurį matininkas, 1922 m. darydamas planus, ir pažymėjo. Tik gaila, kad šie planai aplieti rašalu ir aštuonių sodybų pavadinimai neįskaitomi. Sodybų pavadinimai: Paupė, Žvyriškis, Paprudė, Dūdiškis, Palankis, Dobiliskis, Kirkūnai, Dumbrava, Pakapė, Kriaučiškis, Galuličis, Birutiškis, Lanka, Rūmiškis, Paliepis, Kriškutė, Krioklynė, Petelniškis, Sala, Pempiškis, Beržupis, Serbentiškis,

Kirkūnėliai, Aukštasiya, Apiniškis, Kalneliškis, Strazdiškis, Sodiškis, Pakelė, Lininiškis, Pagojė.

Iš Kirkūnų sukame į Sniegių kaimą. Čia buvo 31 žemės savininkas ir turėjo 309,7 ha žemės. Čia gyvena 8 žmonėmis mažiau negu Kirkūnuose, bet žemės čia mažiau. Ji kalvota ir žvyringa. Šiuo metu kaime eksploatuojamas didelis žvyro karjeras. Iš čia gyvenusių žmonių net 12 turėjo Skvarnavičių ir 5 – Meilaus pavardes. Sniegiuose pačios aukščiausios Vyžuonos krašto vietos: aukščiausia kalva – 166 m, Juodupės Majoko kalnas – 125 m, o Čedasų ežeras – 84 m virš jūros lygio.

Netoli Sniegių buvo Versloviškio vienkiemis (1959 m. administraciniame-teritoriniame suskirstyme vadinamas Versluviškiu). Šiame kaime gyveno žmogus pavarde Verslovas, galbūt nuo jos ir vienkiemio pavadinimas. Šemetų kaimo kapinaitėse stovi paminklas sūnui ir tėvui, mirusiems 1929 m., su užrašu, kad tai gyventojai iš Miegonių kaimo.

Sniegių ir Saulių kaimų sandūroje buvo Prūdeliškio vienkiemis, kuriame gyveno Jasinevičių šeima. Girdėjau tokią šio vienkiemio atsiradimo istoriją. 1918 m., kai komunistuo-

jantys piliečiai bandė nacionalizuoti grafo turta, jis pažįstamai Agotai Jasinevičienei įdavė pasaugoti dėžutę, kurią ji užkasė po krosnimi. Grįžus grafiui, ji grąžino dėžutę. Paklausta, kaip jai atsilyginti, A. Jasinevičienė paprašė žemės ir ji buvo skirta. Kas buvo dėžutėje, ji net nežinojo, nes nebuvo atidariusi.

Saulių kaimo išskirstymas pradėtas rengti 1909 m. balandžio 14 d. Galutiniai dokumentai išduoti 1930 m. balandžio 5 d. Tuometiniais duomenimis, kaime buvo keturios sodybos. Šiuo metu Saulių kaimo pavadinimo nebėra, o esanti sodyba priskirta Ragučiams.

Ragučių kaimo pavadinimo vietiniai gyventojai net nežinojo. Šią vietovę jie vadindavo Ignotiškiu. Tai buvo grafo Pšezdzieckio valdoma žemė. Dvaras išparceliuotas 1921 m. Žemės dalijimo įrašas liudija, kad Rokiškio apskr. Rokiškio vlsč. Ignotiškio dvaro su Skiauteriškio vienkiemio žeme plane pažymėtas plotas priklausė pil. Jonui Pšezdzieckiui, o dabar paimtas remiantis kariškius žeme aprūpinčiu įstatymu. Pagal šį planą iš viso yra 215 ha 5000 kv. metrų žemės.

Įvažiavus į Gylių mišką, pakalnėje žiūrint į aukštą kalvą, maty-

ti gyvenamasis namas, stovintis Ignotiškio dvaro vietoje. Ignotiškis įvardijamas ne kaip dvaras, o kaip palivarkas. Tai atskira dvaro dalis su reikalingais trobesiais. Pokariu dar buvo išlikusios Ignotiškio dvaro sienos su lubomis, ant kurių buvo nutapyta akis ir iš bet kurios vietos ją stebėtum, rodėsi, kad ji visą laiką tave mato. Šiek tiek vėliau Ignotiškio mokykloje man teko laikyti ketvirtos klasės egzaminus. Tai buvo jungtiniai Lukštų, Ignotiškio ir Miegonių mokyklų egzaminai. Tuo metu buvo likusios tik dvaro pastato sienos, ant vienos iš jų buvo matyti išblukęs piešinys.

Toje pakalnėje, kur dešinėje matyti pastatas, kairėje pusėje yra didžiausias Rokiškio rajone akmuo vadinamas Ožakmeniu, kurio matmenys: 5,1 x 3 x 3,3 m. 1964 m. jis paskelbtas geologiniu gamtos paminklu, o 1985 m. priskirtas prie respublikinės reikšmės paminklų. Padavimas byloja, kad vieną rytą atėję medkirčiai pamatė ant akmens stirną, kurią buvo užviję vilkai. Medkirčiai ją išgelbėjo ir nuo to laiko akmuo pramintas Ožakmeniu.

Toliau važiuodami Lukštų link ir išvažiavę iš Gylių miško, atsiduriame buvusiam Šemetų kaime.

Tai būtų beveik ta pati vieta, nuo kurios ir pradėjome kelionę po išnykusius kaimus, tik jau padarėme keliasdešimties kilometrų lanką. Nors Šemetų kaimas apie 1973 m. pavadintas Ruzgais, tačiau Šemetų vietovardis dar gyvavo, nes čia buvo Šemetų sąvartynas, kuris pastaruoju metu uždarytas. Pavadinimą saugo senosios Šemetų kaimo kapinaitės. Renkant medžiagą, teko peržiūrėti šiose kapinaitėse palaidotų žmonių sąrašus. Aprašydamas Gylių kaimo kapinaites, negalėjau nustatyti, kiek metų jose laidojama, nes bažnytiniuose mirusiųjų sąrašuose jų palaidojimo vieta nebuvo žymima. Tačiau, vartydamas mirusiųjų 1753–1807 m. sąrašus, radau įrašus:

„1806 m. 07 Sargūnas Ihadalas 40 m. Polyandro Gilem.“

„1806 10 22 Benedictus Pawlavič Polyandro Gilemi.“

Mane sudomino žodžio *Polyandro* reikšmė. Ją radau knygoje „Seredžius“, p. 905, str. „Senosios Seredžiaus kapinės“; aut. Vida Giri-

ninkienė. 1757–1782 m. Seredžiaus bažnyčios mirties metrikų įrašų knygoje (LLMA, p. 139, ap. 1,6393) minimi palaidojimai bažnyčios šventoriuje („in Cementerio“) ir senojoje laidojimo vietoje, buvusioje ne šventoriuje, kuris įrašuose vadinamas „in Poliandro“ (kitur – „in Polyandro“; lot. *polyandri* – kapinės). Dar minimi palaidojimai pačioje bažnyčioje (*ineccleria*, kitur – *in ecclesia*). Garbingoje vietoje (*in temple*). Vadinasi, minimi 1806 m. mirę Sargūnas ir Pawlovič palaidoti Gylių kapinaitėse, ir galima tvirtinti, kad kapinaitės ne mažiau kaip 200 metų. Nežinant kaimo atsiradimo datos, negalima tvirtinti ir kapelių atsiradimo laiko. Tačiau kaimo vietovėje nėra kitos tokios kalvelės, taigi ir kitos kapinaitės vargu ar buvo. Pakruojyje išnykusių kaimų atminimui yra įkurtas parkas, o ši mano surinkta medžiaga lai būna buvusių Lukštų apylinkių kaimų ir vietovardžių prisiminimas.

Literatūra

- Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 2. – Vilnius: Mintis, 1968.
- Šešelgis K. *Savaimingai susiklostę kaimai*. – Vilnius: Mokslas, 1988.
- Obeliai. Kriaunos*. – Vilnius: Versmė, 1998.
- Rokiškio kraštas: padavimai, legendos, vietovardžiai*. – Rokiškis: UAB „Utenos spauda“, 1999.
- Svarbiausios Lietuvos istorijos datos: parankinė knygelė mokiniui*. – Kaunas: Šviesa, 2000.
- Freidheimas P. *Lietuva Antrajame pasauliniame kare, 1939–1945: naujas požiūris į dramatišką istorijos tarpsnį*. – Vilnius: Politika, 2008.
- Juodupė. Onuškis, d. 1*. – Vilnius: Versmė, 2012.
- Juodupė. Onuškis, d. 2*. – Vilnius: Versmė, 2012.
- Grigonis M. *Raštai*. – Vilnius, 2008.
- Antano Bliūdžiaus giminė ir Lingėnų kaimas*. – Vilnius: Diemedis, 2000.
- Seredžius*. – Vilnius: Versmė, 2003.
- Deksnys B. *Mitragalys: kaimas ir žmonės*. – Vilnius, 2000.

Etnografijos išsaugojimas kaime

JANINA KOMKIENĖ

*Rokiškio savivaldybės Kultūros, turizmo, ryšių su
užsienio šalimis skyriaus vyresn. specialistė*

*Graži Lietuva – tai gražus žmogus, pilnas gerumo, meilės, atjautos. Tai
darbščios, kūrybingos dvasios, aukštos moralės žmogus, savo fizine ir
intelektine veikla saugantis ir gausinantis grožį gamtoje ir visuomenėje.
Nes grožis – gėris.*

Justinas Marcinkevičius

1921 m. Juozas-Tomas Vaižgantas įkūrė nepolitinę visuomeninę organizaciją – Lietuvai pagražinti draugiją, kuri per visą savo gyvavimo laiką ir vadovaujasi principu: žmogus-gamta-tauta!

Lietuvai pagražinti draugijos Rokiškio skyrius įkurtas 2002 m. vasario 7 dieną. Nuo to laiko aš ir esu šios draugijos narė. Per daugiau nei dešimt metų kelis kartus teko aplankyti gražiai besitvarkančių sodybų šeiminkus. Todėl šiandien ir noriu pasidžiaugti jų sukurtu grožiu. Kai kurių sodybų šeiminkai grožį kuria turėdami didelius materialinius išteklius, o kiti pasitelkia išmonę, kūrybą ir natūralias gamtos medžiagas.

Rajone kas antri metai vyksta konkursai „Gražiausia sodyba“, ir aš, kaip vertinimo komisijos narė, visada pajuntu sielos atgavos dvelksmą. Noriu pasidžiaugti Vilhelmos Zitos ir Jono Kubilių vienkiemiu. Čia gražiai sutvarkyta teritorija, poilsio zona. Pastatai

restauruoti išlaikant senosios sodybos pastatus, sodybos kiemas atnaujintas suderinant senuosius ir naujuosius puošybos elementus, eksponuojama senoji žemės ūkio technika, pritaikytos šiuolaikiškos skulptūros, įrengta originali vaikų žaidimų aikštelė, prie tvenkinio – didžiulis alpinariumas ir lauko židinyš. Šeiminkai sugebėjo susigyventi su čia esamu kraštovaizdžiu ir sukurti savąjį grožį.

Vientisą sodybos kūrimo stilių išlaiko girininkas Rytis Andriukevičius. Jis savo vienkiemyje panaudoja originalius gamtos išteklius: akmenis, įdomiai išaugusius medžius.

Kūryba – beribė, visagalė ir pilna ieškojimų. Apie kūrybiškai tvarkomas sodybas galima daug kalbėti.

Juozas Latvėnas – ne tik bitininkas, žuvininkas, bet ir grožio kūrėjas. Jis puikiai tvarko gražaus

*Etnografinė Joanos ir Antano Tunaičių sodyba.
Nuotr. Romo Kaminsko*

*Vilhelmos Zitos ir Jono Kubilių sodyba.
Nuotr. straipsnio autorės*

sukurta, ir parodyti jaunajai kartai etnografinės sodybos vertybes. Tą ir daro Panemunėlio seniūnijoje, Šetekšnų kaime, gyvenantys Joana ir Antanas Tunaičiai. Šeimininkai, sugrįžę į savo tėvų namus, stengėsi atkurti tikrą autentišką aukštaičio sodybą. Buvusioje klėtyje įkūrė etnografijos muziejų, išsaugojo molinį tvartą ir visus arklinius žemės ūkio padargus, o didžiuliame kluone įrengė salę. Joje šeimininkai ekspozuoja iš amžių glūdumos sodyboje saugomus eksponatus. Namų išorė ir vidus didžiuojasi autentika. O svarbiausia šioje sodyboje – garbaus amžiaus gyventoja – žinoma audėja Veronika Seminonienė, kuri dar ir šiandien audžia puikius audinius, jais puošia kambarius ir atvykusius svečius išlydi su dovanomis. Į sodybą svečiai atvyksta ne tik pasižiūrėti, bet ir pabūti. Sodyboje svetingai priimami kaimo vaidintojai, kurie čia rengia teatrų festivalius. Rajono dailininkai čia organizuoja langinių tapymo plenerus, o Panemunėlio bendruomenė demonstruoja edukacinę programą „Lino mūka“.

tvenkinio pakrantę, augalus pritaiko prie tvarkomos aplinkos. Pastatai restauruoti ir išsaugotas molinis tvartas. Visada svetingai nusiteikęs šeimininkas laukia svečių ir draugų, su kuriais mielai dalijasi augalų puoselėjimo paslaptimis.

Nuo Juozo Latvėno savo išradin-gumu ir gėlių įvairovės gausumu neatsilieka kitame rajono pakraštyje gyvenantys Audronė ir Paulius Vai-čiūnai. Jie taip pat myli biteles, kolekcionuoja gėles, kurias išradingai išdėsto sodybos teritorijoje, kurda-

mi įvairias kompozicijas, stengiasi išlaikyti bendrą visumą.

Iš meilės grožiui žmonės prikuria įvairiausių dalykų. Aleksandravėlėje gyvenantis Algirdas Jonėnas savo sodybą sugalvojo papuošti jau nebe-reikalingais namų apyvokos daiktais, įvairios technikos detalėmis. Visa tai sudėliota į kompozicijas. Kiemas, pilnas akmens ir metalo kompozicijų, byloja apie šeimininko išradingumą.

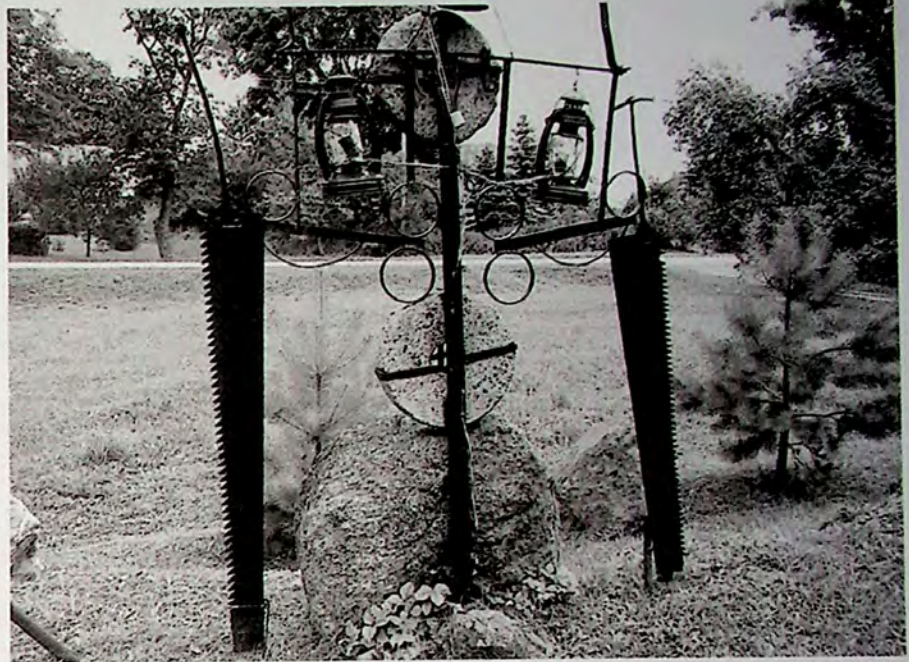
Vieni grožį kuria profesionaliai, kiti mėgėjiškai, o tretie stengiasi puoselėti, išsaugoti tai, kas buvo

Juozo Latvėno sodyba. Nuotr. straipsnio autorės

Pakalbėjusi tik apie kelis grožį kuriančius šeiminkus, galiu pasakyti, kad toks Lietuvai pagražinti Rokiškio skyriaus organizuojamas konkursas skatina ne tik gražiau gyventi, bet turi ir kitą vertę – malonu stebėti, kaip kasmet keičiasi žmonių požiūris į grožį, kiek kūrybingumo, originalumo ir noro išradingai tvarkyti savo sodybas parodo jų šeiminkai. Puoselėjamos ir mūsų kraštovaizdžio tvarkymo tradicijos, susijusios su krašto architektūra ir papročiais, kultūriniu paveldu, liaudies meno tradicijomis. Kaime daugėja naujovių. Darbščių žmonių kūrybingumui nėra ribų: kurdami grožį savo sodybose jie panaudoja ne tik gėles ar želdinius, bet ir akmenis, medžių kerplėšas, kelmus, girnapuses, vežimų ratus, krepšius, geldas, vežimus, bet vis labiau stengiasi išsaugoti etnografinę vertę turinčius statinius, prie jų derina šiuolaikinį dizainą. Akivaizdu ir tai, kad grožis užkrečia. Originalios idėjos kurios nors sodybos kieme plinta į kaimynų kiemus, kitus kaimus, gyvenvietes. Taip pamažu kuriamas mūsų krašto savitumas, ir jau galime kalbėti apie tradicinius sodybų puošybos elementus, tradicinę augmeniją, tradicines dekoru spalvas. Bet tenka priminti ir nemaloniąją pusę – nesustabdomą plastiko „ėjimą“ į mūsų kiemus, tačiau visi suprantame šio proceso dabartinėmis ekonominėmis sąlygomis priežastis.

Dar keletą žodžių noriu pasakyti ir apie sodybų tuštėjimo metą, kuris lėtais, bet labai skausmingais žingsniais keliauja po atokesnius mūsų rajono kaimus ir atima gyvybę iš kadaise puoselėtų sodybų. Vilties gal ir yra, kad dabar užkaltomis langinėmis stovinčios

Audronės ir Pauliaus Vaičiūnų sodyba. Nuotr. straipsnio autorės

sodybos kažkada prisikels antram gyvenimui...

Grožis tikrai ne pinigais matuojamas. Nepigiai kainuojantys retesnių rūšių augalai, prabangūs lauko baldai, tvoros ar brangios dekoracijos puošia sodybas ne taip, kaip su meile prižiūrimas įprastinių gėlių darželis, savo rankomis sumeistrauta pavėsinė, terasa, suoliukas ar pagaliau gražiai ir tvarkingai sukrautos malkos...

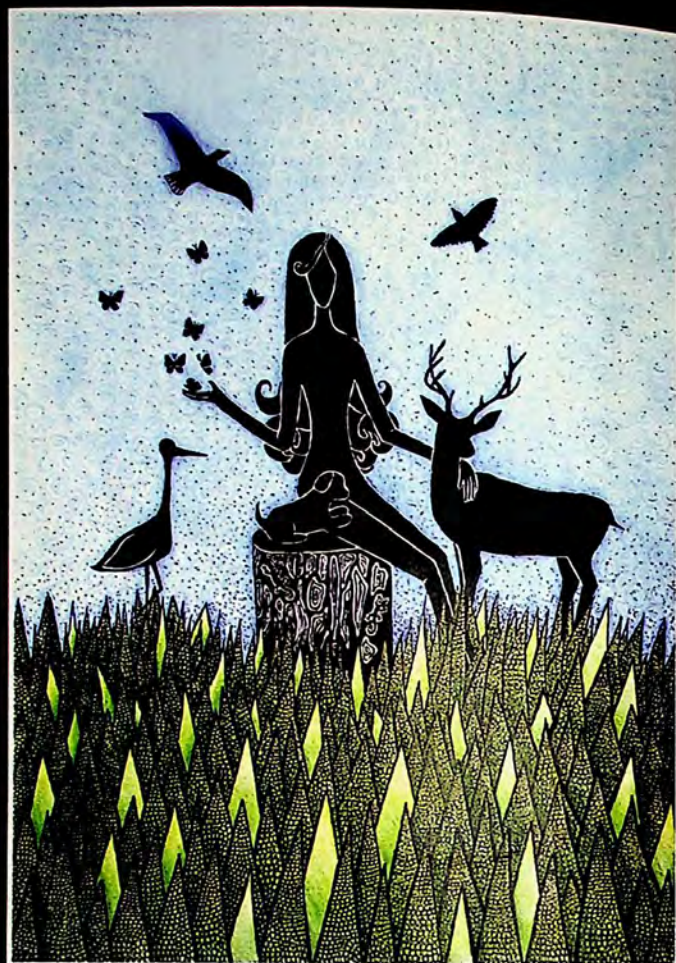
Džiaugiamės tais grožio puoselėtojais, kurie ne tik tvarko savo kiemą, bet ir prisideda prie gyvosios gamtos išsaugojimo: įrengia inkilus, gandraizdžius, lesyklas, augina dekoratyvinius paukščius, taip pat nepamiršta bendrojo naudojimo teritorijų: pakelių, pamiškių, laukų. Taip darbščių, išradingų, kūrybingų žmonių dėka gražėja Lietuva mažojo Nemunėlio pakrantėse.

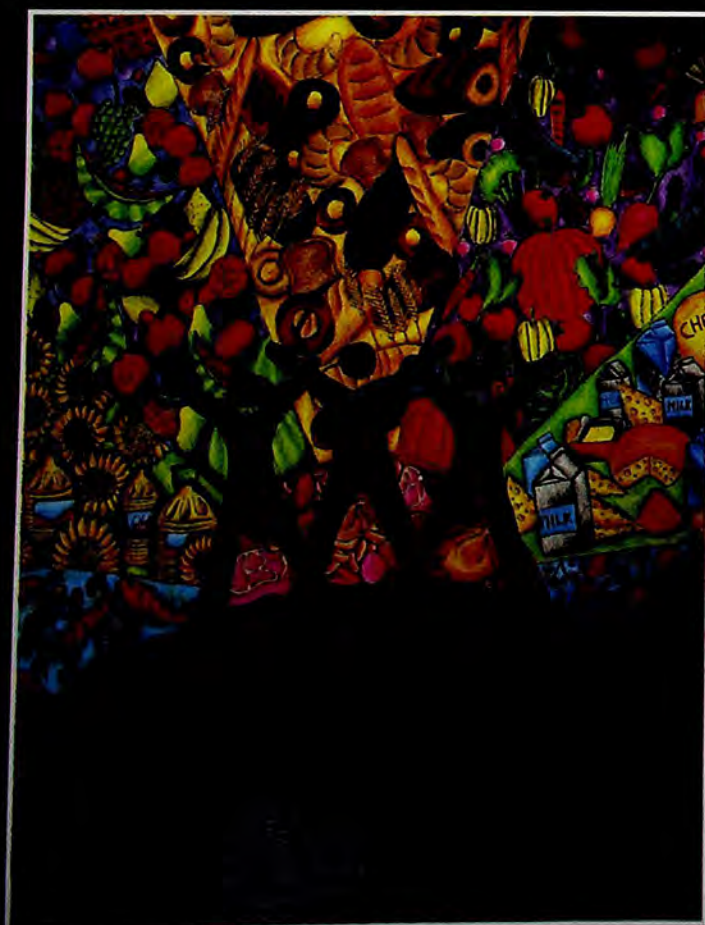
Odeta Trečiokaitė. *Sparnai*. 2012 m., želminis parkeris, 29,5x42 cm

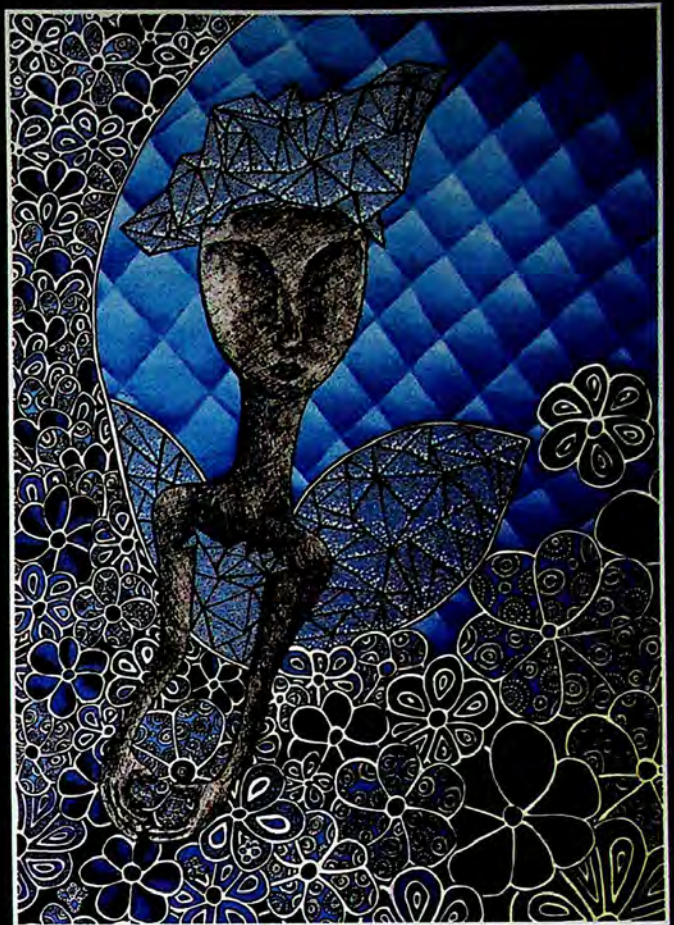
Odeta Trečiokaitė. *Už Tėvynę.*
2011 m., želvinis parkeris, 29,5x21 cm

Odeta Trečiokaitė. *Gamta - žmogaus namai,*
2012 m., želvinis parkeris, 29,5x21 cm

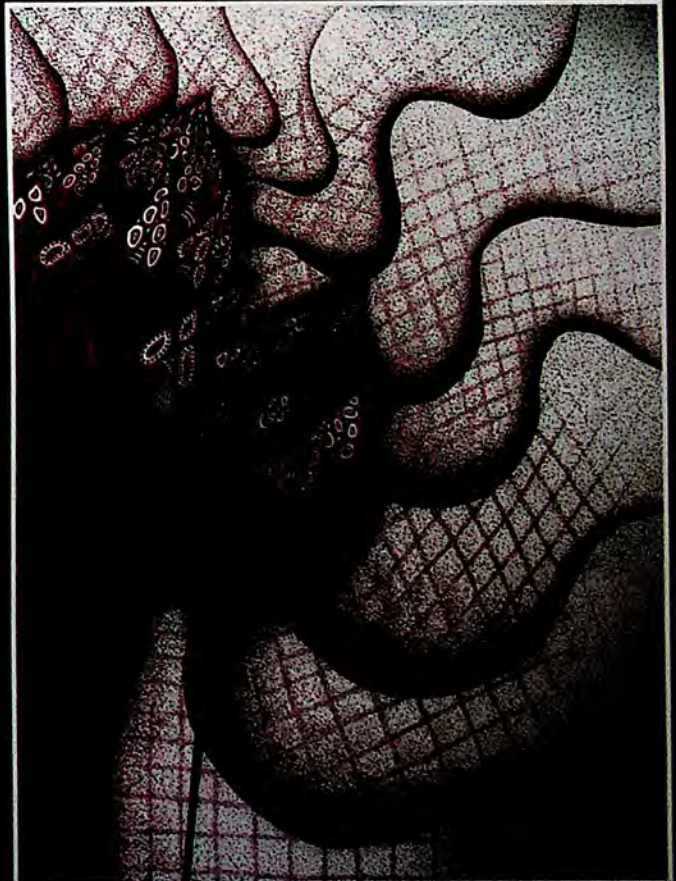
Odeta Trečiokaitė. *Pasaulinė maisto diena.*
2012 m., želvinis parkeris, 29,5x21 cm

Odeta Trečiokaitė. *Pavasaris žiemą*,
2012 m., želinis parkeris, 50x65cm

Odeta Trečiokaitė. *Mes esame atsakingi už tuos,
kurios prisijaukinome*, 2012 m., želinis parkeris, 29,5x42 cm

Odeta Trečiokaitė. *Gilės*,
2011 m., želinis parkeris, 60x70 cm

Odeta Trečiokaitė. *Gamtos iliuzija*. 2011 m., želinis parketas, 29,5x21 cm

Prisiminimų taku nuo Pilenės iki Aleksandravėlės

ALMA MEKŠĖNIENĖ

*Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Aleksandravėlės filialo vyresn. bibliotekininkė*

Kaip paukščiai pavasarį grįžta iš šiltųjų kraštų į savo lizdus, taip žmonės, pasklidę po pasaulį, įgiję patirties, pagal išgales daugiau ar mažiau nuveikę savo kraštui, nors mintimis ir prisiminimais grįžta ten, iš kur atėję. Mums rūpi savas kraštas, jo praeitis, dabartis ir ateitis.

Šį straipsnį įkvėpė Aleksandravėlės kaimo gyventojos Liucijos Pučinskienės (gim. 1932 m.) iniciatyva. Ji ilgus metus kalbino senuosius kaimo gyventojus, užrašinėjo jų prisiminimus, kaupė kraštotyrinę medžiagą apie Aleksandravėlės istoriją.

Daug informacijos surinkta iš Aleksandravėlės gyventojos Anelės Milaševičienės ir Ipolito Vaičiulio (1885–1961) atsiminimų, kuriuos užrašė Aleksandravėlėje dirbęs mokytojas Juozas Mačys (1928–1941). Daug prisiminimų perdavė Povilas Buzorius. Liucija Pučinskienė, 1979 m. gavusi Juozo Mačio atsiminimus ir pradėjusi juos skaityti, suvokė jau daug ką žinanti iš Povilo Buzoriaus pasakojimų. Vadinasi, tai tik patvirtino prisiminimų tikrumą. Juolab, kad klausėsi labai dėmesingai, užrašinėjo, pildė anketas, kurias siuntė į Mokslų akademiją. Juodraščių, gaila, neišsaugojo.

Juozo Mačio gyvenamuoju laikotarpiu minimi pasakotojai buvo jau garbaus amžiaus senoliai, bet jaunystėje išgyventi ir matyti vaizdai jų prisiminimuose ryškūs. Ipolito

Vaičiulio duktė Ona Mekšėnienė (gim. 1922 m.) prisimena, kaip dvaro savininkas Krusickas lenkiškai sakęs paaugliui Ipolitui, jos tėvui: „Ipolitas aria, aria, pargriūva, atsikelia ir vėl aria.“ Vadinasi, Ipolitas dirbo dvare ir galėjo daug matyti bei girdėti. To paties Ipolito Vaičiulio mama dirbo dvare bona, Žozefinos Krusickienės sūnaus žindyve ir, manoma, buvusi raštinga. Pasak dar vienos prisiminimų autorės Genovaitės Juškevičienės (gim. 1924 m.), ji mokėjusi šimtus pasakų, kurių klausytis mėgdavusios mažos mergaitės. Kad Ipolito Vaičiulio mama mokėjo daug pasakų, patvirtino ir Vaičiulio duktė. Tam pritaria ir Genovaitės Vasiliauskienės žodžiai apie močiutę, sekdavusią ne tik vietines, bet ir brolių Grimų bei kitas pasakas. Manoma, kad ji, kaip ir kiti šiame straipsnyje minimi pasakotojai, buvo raštinga. Genovaitė Juškevičienė, Paulinos Merkienės, mokėjusios skaityti lenkiškai, rusiškai ir „slebiuzuoti“ net lietuviškai, dukraitė, yra sakiusi, kad jų namuose buvo senų mamos vaikystės knygų, tarp jų ir lietuviškų elementorių, laikomų lagaminėlyje (pokario metais skrebai, darydami kratas, knygas sunaikino). Anot pasakotojos, knygnešių laikais močiutės troba buvusi dviem galais, o viduryje, vadinamajame trisėnyje, stovėjo dūmtraukis, platus iš apačios, į viršų siaurėjantis. Toje „placiojoje“ dalyje buvusi dviguba

sienelė, kurios ertmėje Aleksandravėlės knygnešiai Gurtajus ir Merkys slėpė lietuviškas knygas. Tai liudija, kad tais laikais buvo raštingų, apsiskaičiusių žmonių ir lietuviškų knygų.

Iš išvardytų ir kitų straipsnyje minėtų pasakotojų prisiminimų ir užrašytų tekstų atgyja Aleksandravėlės krašto istorija. Aleksandravėlės miestelio pradžia, remiantis Juozo Mačio prisiminimais ir Genovaitės Juškevičienės pasakojimais, reikėtų laikyti apie XX a. vidurį, kai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras Biržų žemes padovanojo savo sekretoriui Grigaliui Petkevičiui. Žemės giminystės teisėmis atiteko Jurgiui Radvilai, Barbaros Radvilaitės ir Mykolo Radvilos Rudojo tėvui. Pagal imperatoriaus Karolio V (1547 m.) privilegiją Biržų Radvilos gavo kunigaikščio titulą ir, be Biržų pilies, jiems dar priklausė 7 miestai, 34 dvarai bei palivarkai. Tarp jų buvo Kriaunų dvaras, Salos, Svėdasai, Dusetos ir Pilenė. Taigi, Radvilų valdymo laikais dabartinė Aleksandravėlė vadinosi Pilenė.

Įdomios pasakotojų nuomonės apie miestelio pavadinimo kilmę. Pasak Juozo Mačio, galimi keli kilmės variantai. Vienas jų – kildinimas iš paukščio anties, žemaitiškai vadinamo *pyle*, latviškai – *pīle* (mažybinis antelė – *pilene*). 2000 m. laikraštyje „XXI amžius“ (Nr. 69)

užfiksuotas įdomus pastebėjimas – Broniaus Nainio žodžiai apie dvaro kūdrą: „Kūdroje perėdavo antys ir labai gražiai raudonom uodegom vištytės. Raudonom skiauterėm gaidukai“. Šiuos kilmės aiškinimus patvirtina ir kiti pasakojimai. Pasak Genovaitės Juškevičienės, Aleksandravėlėje 1972–1985 m. dirbęs kunigas Gružauskas mokėjo lenkiškai ir senose bažnytinėse knygos išskaitė kai kurių žinių apie Aleksandravėlės senovę, taip pat apklausė nemažai tuo metu gyvenusių ir seniau čia dirbusių žmonių, buvo atsikvietęs ir vargonininko Bajoro sūnų. Kunigo Gružausko teigimu, Pilenės rūmai, valdomi kunigaikščių Radvilų, galėjo stovėti ant kalno į šiaurės rytus nuo Aleksandravėlės kapinių (vėlesniais metais ten buvo pasodintas kolūkio sodas). Tas kalnas (tiesiog visa apylinkė) galėjo būti apjuostas iškastais tvenkiniais, kurių likučių yra ir šiandien. Galima daryti prielaidą, kad jie per Dėlynės, Akmenio, Kaušelio ežerėlius galėjo būti sujungti su Dirdų ežeru ir kad juose galėjo perėti *pilės*, o kunigaikščio svita jodavo jų šaudyti į *Pilenę*. Juk Latvija, kur antys vadinamos *pilėmis*, buvo visai netoli (kairiajame Dauguvos krante beveik vien lietuviški pavadinimai: Eglainė, Subačius, Upėnai, Gulbenė, Kalniškis, Vilaniškis, Baltmuiža (Baltmūžė), Bebrinė, Lydumai, Rauda, Jankalnai, Audėjai, Vituoliai, Medumas, Ausekliai, Paberžiai, Rodiškės, Karavyrai). Be to, žinoma daug vietovardžių, kurių pavadinimų kilmė sietina su paukščių vardais: Čičirio ežeras ir kaimas – nuo vieversio, Čivylių, Dagilių – nuo dagilio, Strazdiškių – nuo strazdo, Tilvikų – nuo tilviko, Gegužiškio – nuo gegutės, Valungių – nuo volungės.

Pasak kito aiškinimo, kildinama iš žodžio *pyla*, kuris lietuviškai reiškia smarkų lietų, o *piliens* latviškai – lašas. Tai tikėtina, nes prie

Kriaunų yra *Lašų* kaimas, taip pat dažna pavardė *Lašas*.

Dar vienas pavadinimo kilmės aiškinimas sietinas su žodžiu *pilis*, kurios tuo laikmečiu dažniausiai buvo statomos ant kalno ir buvo aplink ją gyvenusiųjų gynybinė tvirtovė. Pilėnais vadinti pilies gyventojai. Toks variantas galėtų būti realus, nes Lietuvoje yra kelios vietovės, vadinamos Pilėnais. Pilis paprastai buvo didelė, todėl daug kur rašomas pavadinimas *Pilienava* – su aliuzija į padidėjusio objekto žymėjimą: *pilėnas + ava = Pilėnava*. Šiam kilmės aiškinimui priskirtinas ir didelio dvaro su naujais pastatais pavadinimas *Pilienava – Piljenava*. Čia galima įžvelgti nuorodą į padidėjusį objektą, o gal polinkį į lenkų kalbą.

Pasakojimuose randama užuominų, kad čia galėjo būti ir neatrastieji *Pilėnai*, nes per sąjungininko kalavijuočių ordino žemes (per Latviją) kryžiuočiai galėjo atžygiuoti (žinoma, tai tik spėjimas) ir į Lietuvos šiaurę. Šiokį tokį pagrindą šiam teiginiui duoda tai, kad *Pilėnų* kunigaikščio vardas Margiris yra sėliškos kilmės, kaip, pvz., Čičiris (ežero pavadinimas). Taigi nieko stebėtina, kad dvaras galėjo būti gynybinė pilis. Atsiminimuose užrašyta: „Stanislovo Tarvydo knygos teigiama, kad saugumo sumetimais didieji miestai kūrėsi aukštumose. Tai daugiausia *gynybos* ir *žvalgybos* pilys“, ir kaip pavyzdžiai išvardyti miestai: Aukštadvaris, Aleksandravėlė, Senovės Utena, Medininkai.

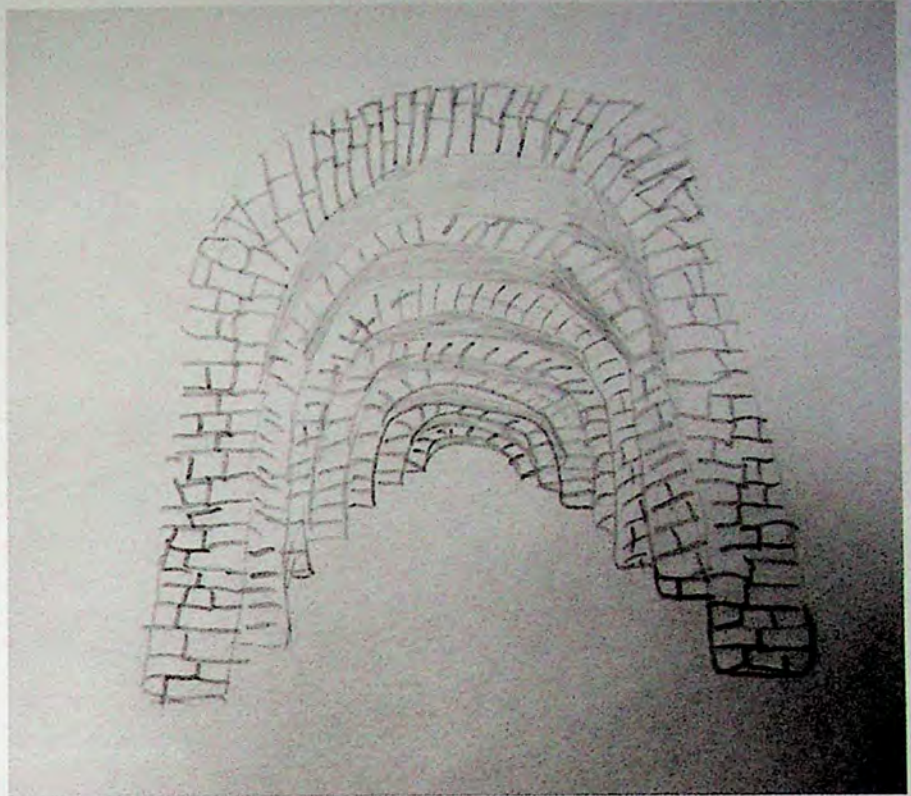
Nuo 1547 m. (kai pirmą kartą paminėtas Pilenės vardas) apie pusantro šimto metų jungtinę Lietuvos ir Lenkijos valstybę *Žečpospolitą* puldinėjo švedai, rusai, turkai (lenkus). Kariuomenei išlaikyti, karams vesti Radvilų giminė išleido daug pinigų ir XVII a. pabaigoje buvo priversta pardavinėti savo dvarus.

Apie 1700 m. Svėdasus, Salas, Urboniškį (gal Bagdoniškį), *Pilenę* nupirko iš Italijos kilęs grafas Benediktas Marikonis. Yra kalbų, kad iš šitos pačios Marikonų giminės kilęs Šv. Pranciškus, nes Marikonų statytoje bažnyčioje spalio 4 d. švenčiami Šv. Pranciškaus atlidai. Pagal Juozo Mačio užrašytą medžiagą aišku, kad, nusipirkęs *Pilenę*, Benediktas Marikonis statėsi naujus, puikius plytinius rūmus. Dvare buvo keturi pastatai: oficina, klėtis, spirito varykla-bravoras ir klojimas. Buvo pastatyti tvartai, o ant Mirabelio kalvos (Mirabelis – kalnas į pietus nuo Petro Ramanausko sodybos) iškilo vėjinis malūnas, smuklė (karčema).

Kita smuklės buvimo vieta nusakyta gana tiksliai – į rytus nuo trikampės aikštės, kurioje dabar stovi medinis stogastulpis Pauliui Širviui, kitoje vieškelio pusėje. Apie ten stovėjusią stalą rašyta mokytojo Juozo Mačio atsiminimuose. Tą pastatą prisimena ir Viktorija Balčiūnaitė-Trumpienė (gim. 1914 m.) iš Trumponių k. Apie smuklės buvimo vietą ant kalniuko, palei seną laukinę obelį (vėl minima laukinė obelis), į šiaurę nuo buvusios mokyklos (perstatytos iš Svobiškio išvežto Makutėno namo), vėliau valgyklos, o dabar Onos Araminienės namo, yra pasakojęs Aleksandravėlės gyventojas Jonas Stakulis (gim. 1937 m.). Pasak jo, smuklė priklausė žydams, o po pastatų buvo vyno rūšiai. Ta vieta niekada nebuvo kasinėta ir savo akimis niekas daug metų nematė tų rūšių, kol Ona Araminienė 1992–1993 m. savo kieme, tarp namo ir senųjų mokyklos dirbtuvėlių, nepradėjo rausti griovių tvarto pamatams. Buvo atkasta 2 m pločio dalis arkinio požeminio tunelio. Tuos požeminius įmūrijimus teko matyti ir Liucijai Pučinskienei, ir daugeliui kitų aleksandravėliškių. Labiausiai ją traukė „paglostyti“

mūrą, nes atrodė, kad plytos padarytos iš labai smarkai „išplakto“ molio ir kelis kartus permalto smėlio – tokios atrodė švelnios, nors prie veido glausk, „nešiuurkščios“ atrodė ir skiediniu užglaistytos plytų surišimo siūlės. Plytų spalva ne „plytinė“, o daugiau į raudonumą. Pačių Araminų šeimos nariai turėjo progą pamatyti to tunelio visumos dalį – apie tris arkomis atskirtus tarpus. Arkos laikėsi ant plytinių tokio pat storio atramų. „Lubos“ ir „sienos“ tarp arkų šonais sumūrytos siauromis plytomis, o pačios arkos ir atramos – platesnėmis. Plytos tarsi plonesnės ir siauresnės už dabartines. Visi trys arkomis apriboti tarpai atrodė vienodi. Lįsti gilyn buvo pavojinga, ir mama jaunimui toliau kasti neleido. Gilyn tebuvo kasta gal koks metras, nors apskritai mūras buvo netrupantis. Ona Araminienė pakvietė iš Rokiškio pareigūnus (gal architektus ar muziejaus darbuotojus), kurie leido toliau tęsti statybos darbus. Jų teigimu, čia tikriausiai buvęs dvaro rūmų (reikėtų suprasti – statytų Benedikto Marikonio) požeminis išėjimas.

Liucija Pučinskienė taip pat užsimena apie buvusių dvaro rūmų požeminį išėjimą. Aleksandravėlės mokyklos, kai Liucija Pučinskienė mokėsi pradinėse klasėse, laikais dvaro rūmų pamatai dar gerai buvo matomi. Kai užšaldavo tvenkinys, esantis į vakarus nuo bravoro, ir ledas tapdavo permatomas, ji su didžiausiu smalsumu gulinėdavo ant ledo pietvakariniame kampe ir, kaip jai atrodė, tikrai pačiame kampe matydavo kažkokias plytas. Bravoro vietą Liucija Pučinskienė gerai atsimena. Pirmaisiais rusų ir vokiečių okupacijos metais, kol dar savo namuose šeiminkavo Jonas Bakšys, bravoras buvo pritaikytas gyvulių laikymui. Pastatas buvo dviejų aukštų. Apatiniame stovėdavo gyvuliai, viršuje – pašaras.

Arkos po žeme. Piešė Liucija Pučinskienė

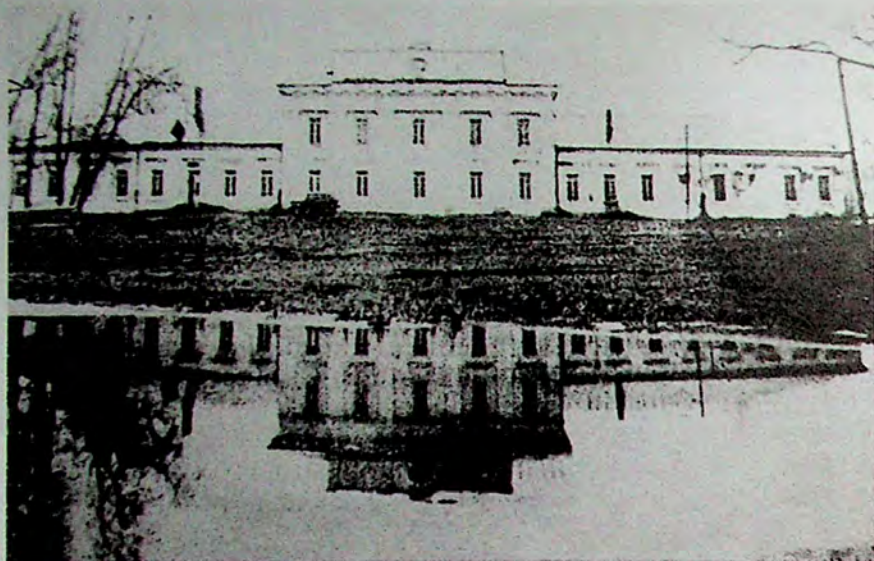
Pašarus suveždavo tokiais (mediniais ar sustumtų žemių) „tiltais“, o gyvuliams numesdavo pro skylę lubose. Bakšys leisdavo vaikams ten paslankioti. Pasakotojai pasirodė keista, kad tame tvarte buvo sausa kaip „gryčioj“, o jos tėvų – šlapia. Sovietmečiu tvartas buvo apleistas, tik dar ilgai buvo matyti pamatų kontūrai, mėtėsi daug plytų, aplink augo kiekvių ir dilgėlių miškas.

Benedikto Marikonio valdymo metais šį dvarą įvardijus *Pilienava*, *Piljenava*, gal ir šiandien šią vietovę taip vadintume, jei ne vienas įvykis. Apie 1705 m. toje vietoje, kur dabar stovi Ipolito Vaičiulio trobelė, buvo statoma koplyčia. Visus Benedikto Marikonio dvaro turtus prižiūrėjo ir koplyčios statybos darbams vadovavo ištikimas ir mylimas jo ūkvedys Aleksandras. Prie statybos darbų dirbo baudžiauninkai, o statybai vadovavo svetimtaučiai meistrai. Atsitiko taip, kad, baigiantis statybos darbams, Aleksandras, užlipęs ant pastolių pasižvalgyti, paslydo, nukrito ir užsimušė. Pasakojusiųjų

teigimu, grafas labai gailėjo ištikimo ūkvedžio (Povilo Buzoriaus teigimu, gal nesantuokinio sūnaus) ir jo atminimui savo dvarą *Piljenavą* (*Pilienavą*) pavadino *Aleksandrava* (kai kur randamas užrašytas vietos tarmės pavadinimas Tylinava). Apie *Piljenavos* pakeitimą į *Aleksandravą* liudija 1790 m. bažnytinio Varšuvos teismo aktas, kuriame pažymima, kad grafas Ignacas Marikonis paveldi dvarą su koplyčia, vadinamą Aleksandrava.

Aleksandravėlė – tas pats, tik mažiškesnės formos asmenvardis. Ipolitas Vaičiulis pasakojo, kad yra dar vienas Lietuvos kampelis, turintis Aleksandravos vardą, todėl, kad nebūtų painiavos, Aleksandravos vietovė imta vadinti Aleksandravėle. Pervardijimas datuotinas apie 1840 metus. Žmonės dar ir dabar kartais Aleksandravėlę vadina Aleksandrava, nes tokį pavadinimą lengviau ištarti.

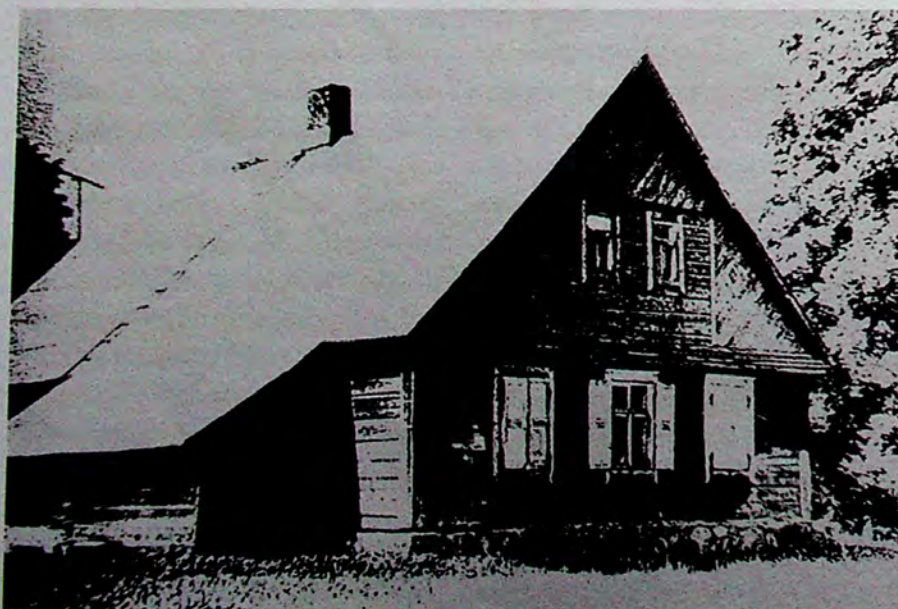
Po Benedikto Marikonio mirties dvare gyveno jo sūnus Aleksandras ir giminės. Apie 1775 m. dvaro

Taujėnų rūmai. Nuotr. iš: „Kultūros barai“, 1990 Nr. 12

Ignaco Marikonio statytas medinis namas. Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

Gyvenamsis namas, kurį Kazys Bakšys pasistatė iš dvaro klėties.
Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

rūmus ir žemes paveldi Taujėnų dvare prie Ukmergės gyvenęs giminitis Ignacas Marikonis, Ukmergės maršalka (remiantis kleb. Henriko Bernatavičiaus užrašytu sakiniu „<...> kreipimasis pas Ignacą Marikonį, Ukmergės maršalką...“). Jis pasirūpino palikimu, XIX a. pabaigoje Aleksandravos dvare pastatęs medinį namą, vadinamą *oficina*.

Kai po 1863 m. gaisro neliko gražių, neoklasikinio stiliaus rūmų, kuriuos norisi palyginti su Marikonų (dvaro paveldėtojų) rūmais Taujėnuose, čia, Ignaco Marikonio statytame mediniame name (oficinoje), gyveno dvaro savininkai. XX a. dvarą įkeitus banke, jame gyveno dvaro nuomininkai. 1925 m. šį pastatą (oficiną) nupirko Jonas Bakšys ir jame gyveno su šeima iki ištrėmimo. Žinoma, kad Jono Bakšio name veikė ir mokykla. Ji buvo iki to laiko, kol direktoriaus Jono Povilavičiaus rūpesčiu, išardžius senąjį pastatą, buvo pastatyta nauja mokykla (1960–1962 m.) ten, kur dabar yra Bendruomenės namai.

Kitą dvaro pastatą, klėtį, nusipirko Kazio Bakšio šeima ir iš jo pasistatė gyvenamąjį namą. Čia buvo ir mokykla. Liucija Pučinskienė prisimena tik tiek, kad 1938 m., būdama I-oje grupėje (taip tada vadinosi), mokėsi Kazio Bakšio name. Ilgą laiką šiame name gyveno Zigmo Čirpaus šeima.

Steigiant Aleksandravėlės parapiją, 1793–1796 m. (tuoj po 1794 m. Kosciuškos sukilimo ir paskutinio Žečpospolitos padalijimo) pastatyta Aleksandravėlės bažnyčia. Šis faktas vertas dėmesio dėl to, kad bažnyčia buvo statoma tuo metu, kai po 1794 m. Kosciuškos sukilimo pralaimėjimo Rusija okupavo Lietuvos provinciją. Kaip rašo Dainius Juozėnas knygoje „Šventaragio slėnis“, tuo pat metu nuniokotame Vilniuje iškyla Stuokos–Gucevičiaus

projektuoti statiniai – Rotušė ir Katedra. Vilniaus Arkikatedros bazilikos inventorinėse knygoose pui-kuojasi vyskupo Ignoto Masalskio pavardė, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios – grafų Pacų, o Aleksandravėlės bažnyčios fundatorius yra grafas Ignacas Marikonis, kuriam skirti rugpjūčio mėn. pirmąjį sekmadienį švenčiami Ignaco atlidai.

Apie 1830 m. visos valdos atiteko Benediktui Petkevičiui. J. Mačio atsiminimuose paminėta, kad šis paveldėtojas mažai rūpinosi dvaro reikalais. Prisimenama tik tiek, kad jis mėgęs teatrą. Dvaro daržinėje rengdavęs vaidinimus, šokių, šokdavęs „Raudonąjį kazoką“. Rengiamuose vakaruose ir kitose pramogose lankydavęsi kaimynai Gulbinai (Gulbinų giminės kapas yra Aleksandravėlės kapinėse) iš Krevinių.

Apie 1831 m. sukilimo atgarsius Aleksandravėlės krašte J. Mačio atsiminimuose neužsimenama, o Broniaus Kviklio knygoje „Mūsų Lietuva“ rašoma, kad tuo metu iš Samanių, Degučių (prie Obelių), Ūlytėlės, Trumpiškių kaimų ištremta daug lietuvių ir atkelta rusų (galbūt dėl to 1942 m. apie 400 šeimų rėmė okupantus: vokiečių okupacijos metais miškuose veikusių raudonuosius partizanus). Yra tikimybė, kad šiose apylinkėse galėjo kautis sukilėliai dar ir dėl to, kad tuo metu Dusetų dvaras priklausė grafams Pliateriams. Istorijos vadovėliuose rašoma, kad Emilija Pliaterytė, kaip sukilimo vadė, pirmiausia pasirodė Dusetose.

1863 m. Aleksandravėlės dvare buvo apsistoję sukilėliai. Pasakojusieji teigia nežinantys, kaip – gal per neatsargumą, o gal perkūnas trenkė – bet po 1863 m. puikūs dvaro rūmai sudegė. Tuojuo po sukilimo, 1864 m., Aleksandravėlėje mirė kunigas, poetas Pranas Savickas (1778–1864), čia kunigavęs 30 metų. Jis buvo vienas iš

Klojimas. Nuotr. iš Aleksandravėlės bibliotekos archyvo

nedaugelio, XIX a. rašiusių lietuviškai ir suprantamai. Jo eilės tarp žmonių plito kaip tautosaka. Jam priskiriami eilėraščiai yra ilgi, eilutės grubios, neskambios, nors kai kurie posakiai alsuoja mūsų kaimo žmonių kalbėsena bei amžino socialinio teisingumo ilgesiu. Sovietmečiu išleistoje lietuvių literatūros istorijoje Pranui Savickui priskiriamas eilėraštis „Pustymai“. Eilėmis skleidusį lietuviškąjį žodį kunigą sulenkėjusi bažnytinė vyresnybė nubaudė net mirusį – palaidojo ne šventoriuje kaip kitus, o bendrose kapinėse. Manoma, kad kapo vieta yra palei tuo laiku stovėjusią kopyčią, kur dabar yra Povilo Žuklio šeimos kapas.

Praėjus kiek laiko po 1863 m. sukilimo, dvare pasirodė Žozefina Petkevičiūtė. Ji ištekėjo už pono Krusicko, gyvenusio Petrapily. Pasak Anelės Milaševičienės, ji buvo Ignaco Marikonio krikštaduktė. Ji dažnai čia atvykdavusi su sūnumi ir mediniame name, statytame Ignaco Marikonio, leidusi vasaras.

Pasakojama, kad Žozefina Petkevičiūtė-Krusickienė mėgusi linksmai gyventi ir lošti kortomis. Pralošusi Aleksandravėlės dvarą,

ji užstatė Petrapilio banke. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Krusickienės vyras jau buvo miręs, o ji su sūnumi išvažiavo į Vilnių. Dvarą tada nuomojo Vincas Tupalskis (palaidotas Aleksandravėlės kapinėse) iš Kraštų. Jis turėjo du sūnus. Vienas turėjo gausią šeimą, kitas – mažą, bet, kuris iš jų nuomojo dvarą, atsekti nepavyko. Pagal Juozo Mačio atsiminimus Tupalskis dvarą nuomojo vienerius – dvejus metus. Genovaitė Juškevičienė prisimena tik tiek, kad jos mama yra siuvusi pas Tupalskius.

Dešimt metų, 1915–1925 m., nuomininku buvo Povilas Daugėla. Apie Daugėlos nuomotą dvarą dar sovietmečiu pasakojo Povilas Buzorius, Petro Buzoriaus, kuriam Žozefina Krusickienė padovanojo savo nuotrauką, sūnus. Kokia proga ji buvo dovanota, neprisiminė, tik sakė, kad jo tėvas pas Krusickienę dirbo vežiku. Tėvas sakydavęs, jog ponias Krusickienė ir jos sūnus šeimynai buvę geri. Jo prisiminimuose gyvas pasakymas „neskir-davo valgyti“ rimčiau nepaiškintas – ar turima mintyje, kad valgydavo su dvaro šeimyna, ar su dirbančiais.

Žozefina Krusickienė. Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

Pasakotojų teigimu, ponai žinodavo savo dvariškių padėtį ir dažnai jiems padėdavo. Kaip mokestis už tarnybą dvare ir vaikų auginimą buvo bonai. Ipolitito Vaičiulio motinai skirta trobelė toje vietoje, kur apie 1705 m. Benediktas Marikonis pastatė koplyčią, nugriuvusią apie 1793–1796 m. Trobelėje, kuri dabar tuščia, visą gyvenimą praleido sūnus Ipolititas Vaičiulis.

Daugelevičių – dvaro sodininko ir smuklės šinkorkos (pardavėjos) – dukrai Paulinai Merkieniui buvo padovanotas namelis Aleksandravėlės tvenkinio vakariniame krante, į šiaurę nuo Vasiliauskų malūno ir Genovaitės Juškevičienės tvarto, už šulinio.

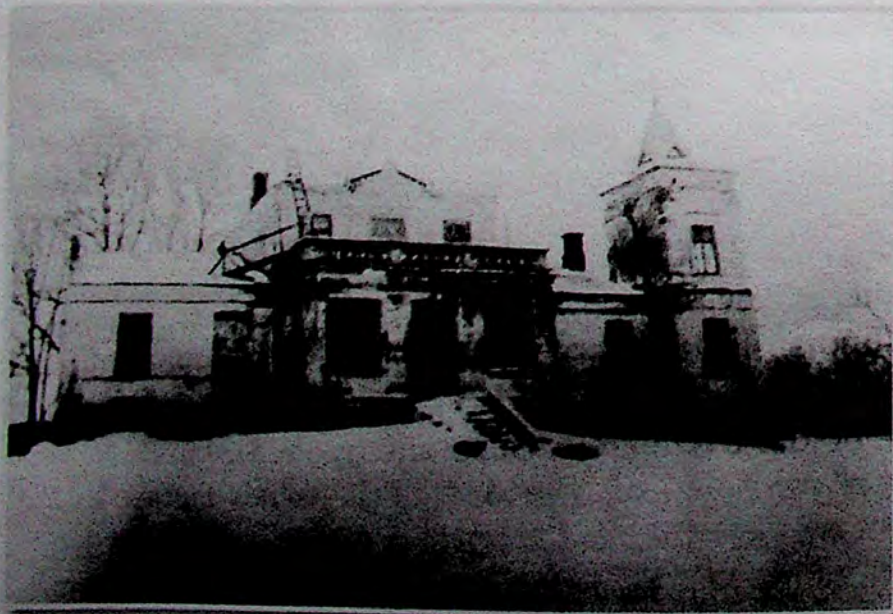
Senoje nuotraukoje matyti Aleksandravėlės tvenkinys. Rytinėje tvenkinio pusėje – buvusi Aleksandravėlės mokytoja Marija Tervydytė-Jočienė su savo vaikais. Vakarinėje pusėje matyti Paulinos Daugelevičiūtės-Merkienės trobelė. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ji „ilga“, tačiau geriau įsižiūrėjus, matyti, kad už jos yra kitas pastatas. To meto kaimo žmonės, tvarkydami pasenusius trobesius, pastatą sutrumpindavo – nugriaudavo antrąjį galą, nes jis, antrasis trobos galas, būdavo nekūrenamas ir greičiau supūdavo.

Ponios gerumą liudija ir tai, kad prireikus buto vargonininkui ir špitolninkui, Krusickienė veltui davė medžių iš Agurkiškio dvaro miško. Parapijiečiai kirto, vežė ir apie 1911 m. pastatė špitolę, vadinamą sale, nes tai buvo didelis pastatas. Vakarinėje pastato dalyje buvo biblioteka, o vargonininko bute – muziejus. Salė naudota susirinki-

mams, kinams bei šokių vakarams. Nepriklausomos Lietuvos laikais, 1928 m., špitolėje gyveno vargonininkas P. Bajoras ir špitolninkas. Salėje buvo prisiglaudusios dvi nusenusias merginos Jugalia ir Pranciška. Zakristijonas Petras Buzorius gyveno nuosavame name, o laisvame bute gyveno policininkai Jonas Kernagis ir Valdemaras Cinauskas. Sovietmečiu špitolė iš bažnyčios buvo atimta ir joje veikė kultūros namai. Dabar ji vėl grąžinta bažnyčiai.

Palankumu savo tarnams garsėjo ir dvaro nuomininkai. Genovaitė Juškevičienė yra pasakojusi, kad jos mama Joana Merkytė-Vasiliauskienė, augusi dvaro aplinkoje, atsimeina, kaip dvaro nuomininkas Vincas Tupalskis apie 1913 m. iškėlė savo dvaro kalvio Prano Milaševičiaus vestuves (pasakotoja Anelė Milaševičienė buvo Aleksandravėlės kalvio Prano Milaševičiaus mama). Jos vaikiškuose prisiminimuose iš tų vestuvių įstrigo tai, kad paprasti kaimiečiai prie stalo sėdėjo atsilošę ir labai mažai valgė.

Pasakojusieji teigia, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą, iš dvaro išvažiavus buvusiai savininkei Krusickienei ir nuomininkui Petru Tičko (nuomojo iš carinės valdžios nuo 1888 iki 1913 m.), dvare šeimininkavo vokiečiai, okupavę tuometinę Rusijos provinciją – Šiaurės vakarų kraštą. Konkretesnių atsiminimų išgirsti neteko, tik Genovaitė Juškevičienė pasakojo, kad vokiečių sargybinių prižiūrimi rusų karo belaisviai pasodino beržyną, dabar Ratilos krūmais vadinamą. Ji atsimena jų atsiradimo istoriją ir namuose girdėtas mintis apie vokiečių ūkiškumą. Kalbėję, kad už dabartinių dirbtuvių esantį nederlingą lauką vokiečiai nusprendė užsodinti beržais.

Kraštų dvaro rūmai. Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

Paulinos Daugelevičiūtės-Merkienės trobelė, apie 1932–1933 m. Aleksandravėlės mokytoja Marija Tervidytė-Jocienė su savo vaikais. Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

Ipolito Vaičiulio namelis. Nuotr. iš Aleksandravėlės bibliotekos archyvo

Kitame pasakojime skaitome, kad vokiečiai pavasarį išvarė miestelio moteris į labai prastai suartą, neišpurentą dvaro lauką sodinti griežčių. Moterys dirbo atmetinai, tyčia sodino blogai, pakišdamos po grumstu daigą ir eidamos toliau, bet, visų nuostabai, pradėjus gausiai lyti, tie griežčiai prigijo ir užaugo kaip arklių galvos.

Vokiečių kariuomenei dar esant Lietuvoje, 1918 m. pabaigoje į kraštą ėmė brautis bolševikai. Rusijos pavyzdžiu ir Aleksandravėlėje imta sudarinėti tarybas. Anot Povilo Buzoriaus, tos tarybos ėmėsi organizuoti dvaro žemę dirbti bendrai. Tokie pertvarkymai galėjo vykti 1919 m. pavasarį, nes nei 1917 m., nei 1918 m. pavasarį bolševikų čia dar nebuvo. Tuo metu dvaro žemė buvo nuomininko Povilo Daugėlos žinioje, bet bolševikams nieko nereikė nušalinti nuomininką, jei net savininkas negalėjo priešintis. Darbas „bendrai“ turbūt vyko pavasario sėjos metu. Pasak Povilo Buzoriaus, tosios tarybos nariai grūdus sėjai vežė iš Rokiškio ir kitų aplinkinių dvarų.

1919 m. Aleksandravėlėje įsikūrė generolo Vinco Grigaliūno-Glovackio štabas. Povilas Buzorius dar pasakojo, kad Grigaliūnas-Glovackis

priėmė komisaro Petro Buzoriaus pasiaiškinimą, kodėl žemė dirbama bendrai. Povilo Buzoriaus tėvas atsakęs, kad dvaras esąs be savininko, savos žemės žmonės neturi, todėl ir dirba, kad žemė nedirvonuotų. Glaveckas atsakęs: „Tai ir dirbkit – visiems bus duonos“.

Nepriklausomos Lietuvos laikais, tai yra po 1919 m., Aleksandravėlės dvarą nuomojo Povilas Daugėla, kol 1925 m. dvaro centrą nupirko Jonas ir Kazimieras Bakšiai. Jie nebuvo dvaro darbininkai, o atvykę pagal nuogirdas nuo Kupiškio.

Dvaro centrui priklausę 40 ha padalyti taip: Jonas Bakšys paėmė 25 ha, medinį dvaro namą, bravorą ir klojimą, Kazimieras Bakšys gavo 15 ha ir klėtį, iš kurios pasistatė gyvenamąjį namą. Pagal Juozo Mačio atsiminimus, kitos žemės padalytos taip: Kumpolka – Povilui Daugėlai, Alkauka – Ignui Pučinskui, Miškiniai – Adomui Maculevičiui, Cigelė – Parfionui Buidovui, 23 ha – parapijose. Likusią žemę aplink miestelį išdalijo mažžemiams, savanoriams ir miestelio gyventojams. Dokumente „Aleksandravėlės dvaro, Abelių valsčiaus, Rokiškio apskr., buvusio Valstiečių banko parceliacijos planas, sustatytas 1924 m.“, yra pasakyta, kad dalis

žemės buvo išdalyta Trumponių ir Skaistinės mažžemiams, tik nėra pavardžių. 3 ha buvo atrėžti mokyklai.

Iš mokytojo Juozo Mačio prisiminimų Liucija Pučinskienė supratusi, kad 1928 m. naujoji darbo vieta tik ką atvykusiam jaunam mokytojui atrodė tokia nepatraukli, kad net dvi savaites jis nekraustė lagaminų. Nesurado šeimos, kuri sutiktų maitinti už 90 litų per mėnesį, be to, miestelis buvo labai nešvarus. Be abejonės, purvo gausa miestelyje nuo žmonių nepriklausė, bet bendrai nuotaikai įtakos turėjo. Tų metų vasara ir rudenį visoje Šiaurės Lietuvoje buvo labai lietingas, net lapkričio mėnesį laukuose dar styrojo žaiginiai su apipuvusiais pašarais. Ūkininkai liko be sėklų, todėl prisiskolino Žemės ūkio bankui. Išsigelbėjimas buvo pavasariop išvykti į Latviją ieškoti darbo. Jauni žmonės, ypač iš gausių šeimų, dažnai taip darydavo. Tą rudenį braidyti po miestelį buvo sunku ir dienos metu, o jau naktį be aulinių geriau ir nebandyk išeiti. Vykstant į Obelius, gabenant paštą, pabalnodavo arklių, nes ratais pravažiuoti buvo neįmanoma.

Liucijai Pučinskienei buvo smalsu, iš kur miestelio gyventojai gavo žemės, nes visi turėjo daržus.

Pustimej.

Wėjes pūcze nog wakariu, wilnis sniega nesza,
 Wėjes stipras, kejp werpetas, triobu dunkczius plėszta.
 Nesza sniegu par laukelus terp triobu apstoja.
 Pila pusnis prie ulicziam, suka werpetoja.
 Wienas žmagus, pažiureis par lungu, tejp saka:
 — Bejsu lszejt ir isz griczias — niekur nėra taka;
 wisas triobas užpustitas, wisur pilna sniega.
 Koklu rada kur tik pliszi, tej wisur inbėga.
 Diewas žina, kejp ti musu gurbi galvijėle?
 Ejk tu, Jonej, pažiurėti ar tu Antanėli!
 Maž gėriukej ir suszala? — tegul Diewas mili!
 Nog pusnakties ažwien pusta, nej kiek nenutili.
 A tu, Petrej, apsiriszis, — apsiwilk skrebelus
 Prakaposl pečiun žabu bent penkius glėbelius.
 wejkej rėkia wisi gricziaj: — Tėtel, Mamul, šalta. —
 Anej asz tam esmu kaltas, anej Moczia kalta.
 Wardan Diewa Dvases szwentos — kokia biaurl ^{diena!}
 Paržiem tokias da nebuwa, kejp szinden nėwiena.
 Griczia musu labej sena, Diewa del tik turis;
 kungej žemėn jau parėja, isikrejpi duris.
 Dunktis wisas jau užtužis, wirszuj dougal sniega,
 O pas sienas nog tirpima widun undo bėga.
 Wejkej badu iszmarinti, wisi duonas prasza
 A cze duonas anej kusnio, nēr piena nej lasza.
 Žmona serga nog nedėlos, badu numarinta.
 Wejkas mažas prie krutinej nedėla deszimta —
 Asz ir pacej trecze diena, kejp nemacziou duonas,
 Wisas wejdas man iszlina — O bedwasis ponas!
 Ir dėl sawis zbitkus dara — geria, kartom groja!
 Kad mes wisi badu mirsztam, anej pagraudoja —
 Dėwe mana, Dėwe mana! ažu ku karoji?
 Dėlkog manis tam neszczėsti Tu neratavoji?
 Isz rudenies ku surinkom nog sawa laukela,
 Wisu dvaras toj iszwežė, neliekunt grudela.
 Oj tau, žmaguj, ir akwatas izdirpt žemi sawa:
 pasėsi ir surinksi — žinak, kad ne tawa. —

Kunigo, poeto Prano Savicko eilėraštis „Pustymai“.

Nuotr. iš asmeninio Liucijos Pučinskienės archyvo

Pasirodo miestelėnai – tai žmonės, dirbę dvare. Vietoj užmokesčio už darbą jie buvo aprūpinti nedideliu žemės sklypeliu, galbūt ir statybinėmis medžiagomis su teise pasistatyti mažą pirkelę. Genovaitės Juškevičienės teigimu, jos seneliai Merkiai iš motinos pusės (senelė Daugelevičiūtė – dvaro sodininko duktė) turėjo gryčiutę ir daržą vakariniame tvenkinio krante, už šulinio, kuris tebėra ir šiandien. Vaičiulis Ipolitas turėjo sodybėlę ant kalniuko, į rytus nuo Jočio namų, Milaševičius Pranas

ir Juozas Zizerskas buvo dvaro kalviai. Į pietus nuo Merkių gryčiukės, ten, kur dabar pastatyta klebonija, gyveno Skrebauskis. Kitoje kelio pusėje, priešais sinagogą, buvo Petro Buzoriaus sodyba. Dabartinio pašto vietoje stovėjo sinagoga – žydų maldos namai.

Aleksandravėlės krašte gyveno aštuonios žydų šeimos: Jakob, Gurvič, Bun, Morduchovič, Paltin, Šar(k)a, Leiba Morduchovičius. Greisų šeima nuomojo ūkį ir gyveno Degučiuose. Žmonės juos vadinda-

vo vardais: Dovydas, Orcikas, Arkė, Leibukas, Joselis, Srolka, Meiška, Icikas, Kunkė, Ida, Taub-Rivė, Elka. Jie vertėsi smulkiąja prekyba: supirkinėjo šerius, kailius, odas, veršiuokus, vištas. Turtingesnieji prekiaavo arkliais, išsinuomodavo sodus, juos saugodavo, vaisius arkliais gabendavo į miestus. Beveik visi žydai gerai kalbėjo lietuviškai, jų vaikai lankė Aleksandravėlės mokyklą.

Apie kitus miestelio gyventojus žinių nėra. B. Kviklio knygoje „Mūsų Lietuva“ rašoma, kad 1923 m. Aleksandravėlėje buvo 26 sodybos – 165 gyventojai <...> mokinių skaičiui nuolat augant, dvi klasės jų nebetalpino, ir 1930 metų rudenį buvo atidarytas trečias komplektas Krapiškių kaime“. Tai patvirtina ir Genovaitė Juškevičienė, kad, jai pradėjus lankyti I-ąją skyrių, čia buvo 30 mokinių ir Kazio Bakšio namo gale trūko suolų. Tada suolai buvo sustumti galais po du, kad į du suolus galėtų susėsti po 5, o ne po keturis mokinius.

Kaip minėta, dalijant dvarą, nebuvo pamišta ir mokykla. Jai skirti 3 ha žemės buvo toje vietoje, kur dabar stovi transformatorius, ir vakaruose siekė parko alėją, o pietuose – Petro Buzoriaus sklypą. Nepriklausomos Lietuvos laikais mokyklos žemė buvo aptverta medine, vadinamųjų „štan ketų“ žaliai dažyta tvorele. Mokyklai priklausė dalis dvaro sodo.

Miestelio ir dvaro „giminstę“ liudija Juozo Mačio žodžiai: „Aleksandravėlė – ne bažnytkaimis, o mažas purvinas miestelis, kokių Lietuvoje buvo šimtai. Jį sudarė smulkūs žemės sklypeliai – buvusių dvaro darbininkų daržai, likę tarp dvaro ir bažnyčios žemių. Dvaro žemę pavadino Raudėnais. Matyt, matininkas Perekšlis, dalydamas žemę savanoriams ir buvusiems darbininkams, numatė Raudas, žiūrėdamas į raudonas molingas viršukalnes. Kai vasarą, žemelei išdžiūvus, net pora arklių neįmanoma buvo dirvos

aparti, o ką galėjo padaryti pusės ha, dviejų ha, kad ir penkių ha savininkas“. Tik raudoti...

O raudoti teko tikrai nemažai. Tai liudija ir užrašytos dainos. Paulinos Merkienės duktė Joana buvo linksma dainininkė, kviečiama į įvairius žmonių susibūrimus. Ypač į naujokų išleistuves. Jos dukra Genovaitė Juškevičiūtė padiktavo mamos dainuotos dainos žodžius. Ši daina, manoma, išsaugota Norberto Merkio. Pasakotojai mena, kad verkdamo visa gryčia, kai, išleisdama sūnų į rekrūtus, mama dainuodavo šią dainą.

*Tau linksma, broleli,
Tu geri degtinę,
Bet žinok, kad greitai
Apleisi Tėvynę.*

*Už kalnų, už jūrų
Tu jau išvažiuosi,
Į kareivių eiles
Pastatytas būsi.*

*Šiandien tave glosto
Motulės rankelės,
Šiandien mylimosios
Tu matai akeles.*

*O rytoj tu būsi
Toli nuo Tėvynės,
Argi tau liūdnumas
Nedraskys krūtinės.*

*Močiute – tau kardas,
Tėveli – durtuvas,
Sesuo – kepurėlė,
Mergelė – šautuvas.*

*Sibiro šalelėj
Viską išgyvensi.
Tėvynėn sugrįši
Tada, kai pasensi.*

*Graudi ašarėlė
Riedėš tau per veidą,
Kada prisiminsi
Tu motulės veidą.*

Graudi ir sena, apie 1920-uosius, dainuota ir „Nuotakos daina“, kurios žodžius padiktavo Emilija Kazlėnaitė-Komkienė, gim. 1906 m. (užrašė Liucija Pučinskienė, gim. 1931 m.).

*Nuotakos daina
Čiulba paukšteliai žaliuos
krūmeliuos,
Veža sesutę naujuos nameliuos.*

*Nauji nameliai subudavoti,
Kaip reiks gyventi, negal žinoti.*

*Rasi anytą nepermanytą,
O šešurėlį kaip žiburėlį.*

*Sugniauš kumštelį kaip akmenėlį,
Ištars žodelį kaip erškėtėlį.*

*Sėsi staklės (na) gailiai
verkdamo,
Šausi šeišelę nematydamo.*

*Nereiks vandenėlio, anei abrūsėlio,
Nusimazgosi su ašarėlėm,
Nusišluostysi su rankovėlėm.*

*Tik dieverėlis kaip diemedėlis,
Užtars žodelį vienytelėlį.*

Daug metų ir žmonių likimų mainėsi ir pynėsi, daug kraujo, vandens ir ašarų nutekėjo taku nuo Pilenės iki Aleksandravėlės. Smagu, kad šiandien mamoms nebereikia išleisti sūnų į rekrūtus, bet skauda širdį palydint iškeliaujančius uždarbiauti, gimtinėje neišgalinčius pragyventi.

Gražu ir simboliška būtų, kad išlydint savuosius ir per vestuves jaunąją, naujai suskambėtų Aleksandravėlėje ir senolių dainuotos senosios Pilenės dainos...

Literatūra

XXI amžius, 2000, Nr. 69.

Kultūros barai, 1990, Nr. 12.

Kviklys B. *Mūsų Lietuva, t. II.* – Vilnius, 1991.

Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės. – Vilnius, 1999.

Šapoka A. *Lietuvos istorija.* – Vilnius, 1989.

Juozėnas D. *Šventaragio slėnis.* – Vilnius, 1991.

Mokytojų L. Pučinskienės ir J. Mačio prisiminimai.

Tie, kuriems skirta išnykti

(Lemties drama)

ARVYDAS JUOZAITIS

VEIKĖJAI

MYKOLAS – jaunas herojus
MILDA – jaunoji herojė
SUSLOVAS – TSRS VKP(b) CK Lietuvos biuro pirmininkas
SNIEČKUS – Antanas, Lietuvos TSR VKP(b) CK biuro I sekretorius
PALECKIS – Justas, Lietuvos TSR „prezidentas“
GEDVILAS – Mečislovas, Lietuvos TSR „ministras pirmininkas“
VAUPŠAS – Stanislovas, TSRS NKVD-MGB įgaliotasis Lietuvai
GUDAITIS – Guzevičius, čekistas, lietuvių rašytojas
MIRA – Sniečkuvienė
KELIUOTIS – žurnalistas, leidėjas
I MIŠKINIS-APAŠTALAS
II MIŠKINIS-EŽYS
III MIŠKINIS-LŪŠIS } Lietuvos partizanai
VANDA – Sniečkų šeimos tarnaitė
MOTINA – Mildos motina
SEKRETORĖ, KARIAI, SARGYBINIAI

Veiksmas vyksta

Lietuvoje 1945 metų lapkričio pradžioje

I VEIKSMAS

I paveikslas

Prietaima, skliautuota patalpa. Priedegiančios žvakės, stovinčios ant medinės dėžės, Mykolas ir Milda.

Abu lanksto iš laikraščių lėktuvėlius ir laido juos

MYKOLAS. Aš tau užtaisysiu karą! Matai, kiekvienas lėktuvėlis dabar į tave ratus suka.

MILDA. Mykolai! Taip nesąžininga. Aš nebenoriu žaisti. Sutemo.

MYKOLAS. Mildut, tai ne žaidimas. *(Lanksto naują lėktuvėlį)*

Štai, šis su Stalino portretu. Matai nuotrauką? *(Rodo į laikraščio nuotrauką)* Mes jam akis išdursime.

MILDA. Verčiau sudeginkime. *(Čirkšteli degtuką, popierius ima liepsnoti)* Štai – baigta, Mykol. Nebėra karo. *(Pasistumdydama su Mykolu, numuša lėktuvėlį žemėn,*

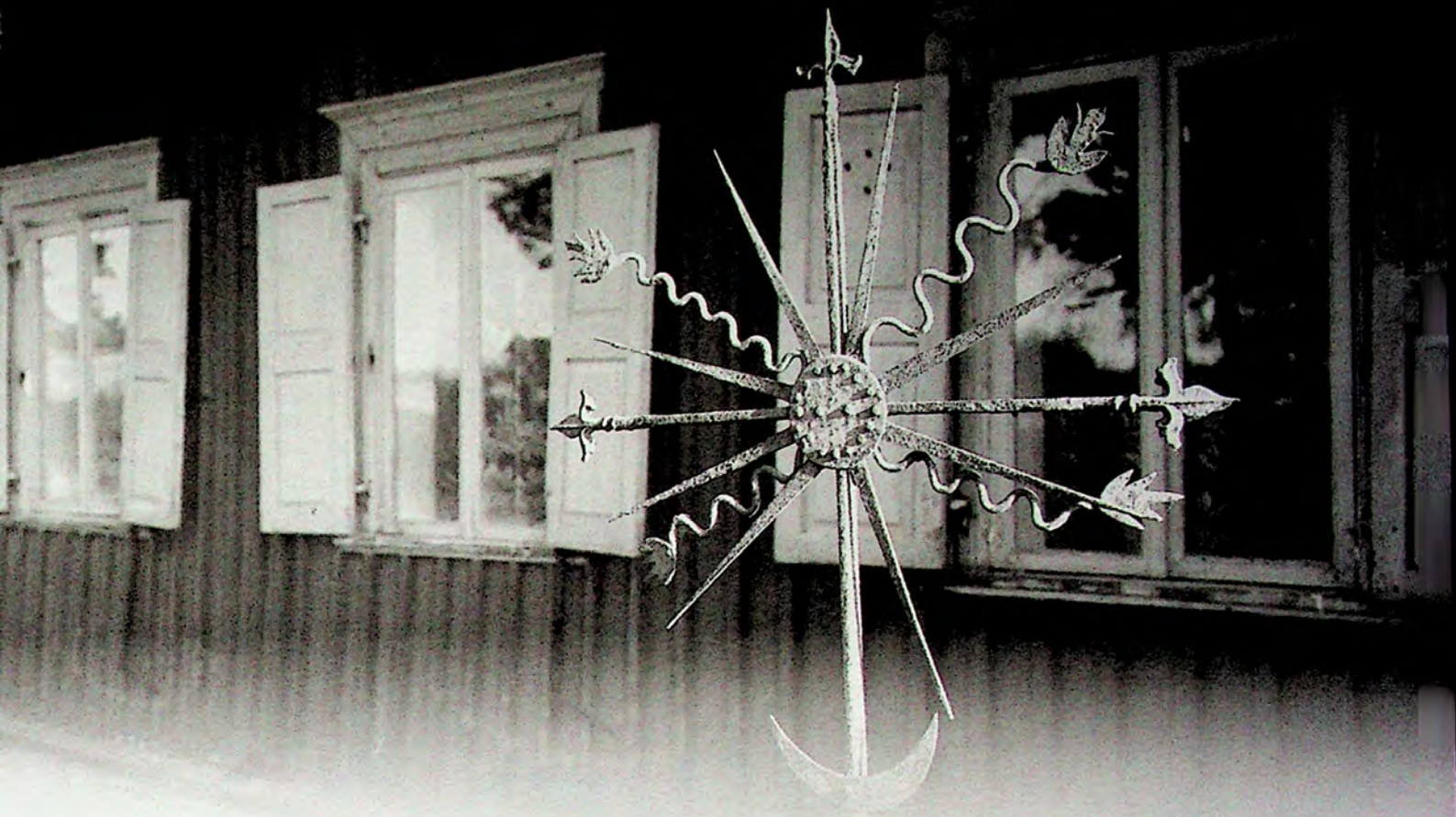
sutrypia jį) Man laikas, motutė užsilaukė.

MYKOLAS. Aš tau!

MILDA. Ir alyvos nužydėjo.

MYKOLAS. Alyvos? Ar jų dar likę?

MILDA. Gegužę žydėjo ir nužydėjo! Tada karas ir baigėsi. O dabar ruduo, ir man laikas namo. *(Dairosi pro išdaužytus langus)* Kaip sparčiai sutemo. Kur tu mane atvedei? Nė žiburėlio aplink. „Komendanto va-

landa, nevaikščioti sutemus“ – mokykloje ant visų sienų užrašyta. Kas dabar bus? Dieve, kaip mes grįšime? Apgavai mane!

MYKOLAS (*išsitraukia pistoletą*). Aš parlydėsiu. Dulkelė ant tavęs nenutūps.

MILDA. Mykolai, man dar baisiau tapo.

MYKOLAS. Ginklo išsigandai? Tada areštuosiu tave ir parvesiu suimtą. Nė nebandyk priešintis. (*Bando apkabinti Mildą, bet ši išsprūsta*) Tu gegužės alyvomis kvepi.

MILDA. Nelįsk. Baime kvepiu. Jeigu tu mamutei atkiši tą mauzerį, matomės paskutinį kartą.

MYKOLAS. Mildut, aš juk tave labai. (*Taikosi pabučiuoti*)

MILDA. Kol man nesukako aštuoniolika – jokių. Tu – ne banditas, per prievartą – ne.

MYKOLAS (*ūmai surimtėjęs*). Štai taip negalima.

MILDA. Mykolai. Atleisk. (*Bučiuoja jį į skruostą*) O dabar atsiprašyk.

MYKOLAS. Už ką?

MILDA. Magaryčių atsiprašyk. Už visa bloga, ką man gyvenime dar padarysi.

MYKOLAS. Taip motutė pamokė? (*Patylėjęs*) Jau ta bobų gudrybė.

MILDA. Eime, bandite.

MYKOLAS. Aš tau!

Ūmai pasigirsta kažkur visai šalia trekštelėjęs užmintas stiklas

BALSAS. Dėmesio! Jūs apsupti! Mesti ginklus! Išeiti pro duris po vieną. Skaičiuojame iki dešimties. Nepaklusus – sprogdinsime! Vienas... du...

MYKOLAS. Tai NKVD.

MILDA. Štai ji – komendanto valanda.

MYKOLAS (*gesina žvakę*). Tuoj pat į rūšį! Ir nė žodžio. Lauk, kol grįšiu.

Mykolas pakelia grindų liuką, įstumia į angą Mildą.

Uždaręs liuką užmeta ant jo rankandų ir šauna į lubų skliautą.

Pats šoka prie vieno iš langų. Pasiipila šuvių papliūpos

II paveikslas

Valdžios rūmai. Suslovas sėdi prie stalo, aptraukto žaliu pliušu. Suskamba telefonas, Suslovas pakelia telefono ragelį

SUSLOVAS. Draugas Vaupšas – vaš? Žinoma, kvieskite.

Įeina Vaupšas. Suslovas pakyla nuo stalo, eina prie svečio, pirmas ištiesia ranką

SUSLOVAS. Stanislavai Aleksejevičiaus, užsilaukėme. Turėjote iškilmingai įžengti į būsimas savo valdas, o jūs – slapta, ir tiesiai į mūsų. Tikras čekistas, grūdintas.

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiaus. Pailsėsime kitame pasaulyje.

SUSLOVAS. „S korablia – na bal?“ Tik tas balius ne ten ir ne tas. Provincija. Mūsų valdžios niekas nesupranta.

VAUPŠAS. Negaliu skūstis. Gimiau čia.

SUSLOVAS (*trina rankas*). Vadinasi, pavyko. Nekantrauju išgirsti,

Stanislavai Aleksejevičiaus. Kai jūs vakar tiesiai į Panevėžį išvažiuote, nė manęs neaplankęs, supratau, kad operatyvinė informacija jūsų rankose. Panevėžio miškuose, vadinasi, vadų sueiga?

VAUPŠAS (*atverčia aplanką, kurį laikė rankoje*). Štai trumpa operacijos ataskaita.

SUSLOVAS. Stanislavai Aleksejevičiaus, man to nepakaks. Čia tik fasadas. Nupasakokite savais žodžiais. (*Vis dėlto paima iš aplanko vieną lapą ir skaito*) Žinant jūsų patirtį, jūs pasakysite esmę, kurios nebus popieriuje.

VAUPŠAS. Trumpai. Parą praleidome miškų masyve. Sąlygos, pats suprantate, kokios: lapkritis, po pliku dangumi, žvarbu, tamsoje – nė laužo, nė degtuko. Laimė, pirmas sniegas iškrito.

SUSLOVAS. Sniegas, sakote? Tada banditams net geriau.

VAUPŠAS. Vadų sueigos vieta mums buvo žinoma jau prieš parą. Banditų žiedas iš visos šiaurinės respublikos. Apsupome plačiu žiedu. Rytą, švintant, iš Panevėžio atvyko keli mūsų sunkvežimiai. Vienas, pasukiojęs ratais, grįžo į miestą. Mūsų planas pasiteisino: banditai, pamane, kad traukiamės, užkibo ant jauko. Pradėjo sueigą. Tada mes – iš pasalos.

SUSLOVAS. Ilgai priešinosi?

VAUPŠAS. Apygardų vadai – ne vaikigaliai. Susišaudymas – dvi trys valandos. Rezultatas? Visi penki vadeivos nukauti. Ir vienuolika eilinių.

SUSLOVAS. Penki banditų vadai, sakote? (*Varto dokumentus*) Labai gerai. Šiandien pranešiu Krekliui. „Merūnas“? Vardas ar slapyvardis?

VAUPŠAS. Panašus į pagonių Perkūną. Rusų – Perūną.

SUSLOVAS. Velnias, žodžiu. Visi jie žvėrių vardais. Tai šis, čia parašyta, paspruko? Eilinis, nieko

baisaus. O kokie mūsų nuostoliai? Du operatyviniai darbuotojai, trys šauliai? Iš viso penki. Blogai, Stanislavai Aleksejevičiaus.

VAUPŠAS. Vienuolika viršaus – mūsų derlius.

SUSLOVAS. Puikiai suprantate – blogai. Ir ne tik todėl, kad gaila. Vyrai prie Berlyno gyvi liko, kad po karo juos skintų? Žvėrys. Baisi neteisybė. Mūsų pusėje žuvusių turi būti minimumas. Pats mažiausias minimumas. Direktyva.

VAUPŠAS. Man limitai žinomi. Pridėjau ranką juos nustatant. Michailai Andrejevičiaus, ne vaikų žaidimus žaidžiame. Kraujo bus.

SUSLOVAS. Tačiau Krekliui teks paaiškinti, kodėl būtent dabar Lietuvoje mūsų kraujo buvo ir bus. O juk gali nesuprasti! Nesuprasti, kad čia kiekvienas miškas – banditų lizdas. Žodžiu, jums seksis geriau, visgi užgrūdintas. Linkiu kuo mažiau kraujo, Stanislavai Aleksejevičiaus.

VAUPŠAS. CK biuras reikalauja kuo greičiau susidoroti su ginkluotu pogrindžiu.

SUSLOVAS. Žvalgybininkas! Jaučiu SMERČ'o ranką. Jau pusmetį mane persekioja viena idėja, kurios, deja, negaliu pasakyti draugams lietuviams. Bet jums pasakysiu. Yra būdas, kaip išspręsti problemą vienu kirčiu. Naikinti reikia ne banditus. Sunaikinti reikia pačius miškus.

VAUPŠAS. Kaip tai suprasti, sekretoriaus?

SUSLOVAS. Jūs – patyręs žvalgyboje, drauge „Alfredai“, ar man jus mokyti?

VAUPŠAS. „Alfredas?“ (*Juokiasi*) Jau pamiršau savo kličką. Tik „Alfredas“ miškų nedegino.

SUSLOVAS. Pradėjote darbą Suomijoje. Nejaugi nedeginote?

VAUPŠAS. Klaida, Michailai Andrejevičiaus. Kalnuotoje Ispanijoje.

SUSLOVAS. Vadinasi, 1936-ieji? Bet ir Ispanijoje miškai degė.

VAUPŠAS. Fašistai degino.

SUSLOVAS. Jus visur lydėdavo sėkmė, „Alfredai“. Mes turime pranešti fašistus. Diversinės operacijos, sprogimai, gaisrai – ir jokių pėdsakų. (*Tyla*) Prisipažinsiu, išgirdęs apie jūsų paskyrimą, taip ir pamaniau: suliepsnos miškai.

VAUPŠAS. Jūs taip manote?

SUSLOVAS. Stanislavai Aleksejevičiaus, partija jus čia ne veltui atsiuntė. Jūsų įnašas į bendrą reikimą įvertintas aukščiausiais tėvynės apdovanojimais. Iš paties draugo Stalino rankų gavote juos.

VAUPŠAS. Ne žvaigždėmis mūsų kelias klotas, Michailai Andrejevičiaus.

SUSLOVAS. Suprantama, ugnimi, drauge „Alfredai“. Jūs atvykote į kovinę komandiruotę, prie savo šaknų? Tai jūsų vardo verta užduotis. Susidoroti su miškais, radikaliai ir negailestingai – jums įkandamas uždavinys. Lietuvos atvejis ypatingas. Kai Krekliuje pasiūliau įkurti tiesioginį Lietuvos valdymo biurą, išsyk ir gavau čia vietą. Draugas Stalinas mėgsta apdovanoti už iniciatyvas.

VAUPŠAS. Miškų Stalinas man nedovanojo.

SUSLOVAS (*sausas gaižus juokas*). Jūs mane pervertinate. Stanislavai Aleksejevičiaus, aš tik pasiūliau pagalvoti. Tai karo strategija.

VAUPŠAS. Karas baigėsi, Michailai Andrejevičiaus.

SUSLOVAS. Tik kažkodėl čia mes neapsieiname be reguliariosios kariuomenės. Naktimis sėdime už devynių spynų kaip kalėjime. Lyg svetimoje žemėje būtume. Jūs čia gimęs, turėtumėte geriau jausti, kur šuo pakastas. Miškai.

VAUPŠAS. Nacionalistų ir buvusių buožių gaujos kurstomos iš Vakarų. Amerikiečių žvalgybos darbas. Aš pasirengęs problemą sutvarkyti, bet reikės laiko. O apie miškų likvidavimą? Krekliuje problema šitaip radikaliai nekeliama.

SUSLOVAS. Todėl, kad Kremlius – Maskvoje, o miškai – Lietuvoje. Tik pagyvenęs čia, jau po pusmečio supranti. Nebūtų jų – čia jau būtų komunizmas. Žmonės dirbti moka. Bet kur tau! Gyvenimas nelaukia, jau ateina naujos direktyvos – spartinti kolūkių gimimą. Mums teks padvigubinti, patrigubinti reguliariosios kariuomenės kontingentą. Tai reiškia karą. Ginklų lietuviai užsikasę pusei šimtmečio. Pamiškių ūkiai jiems – maisto ir net medicininės priežiūros rezervai. Stanislavai Aleksejevičiam, susimildamas! Jūs puikiausiai viską suprantate. Klimpstame!

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiam, jūs netrukus grįšite į Kremlių. Štai ten viską ir išdėstykite draugui Stalinui. Kalbate jį, kiek suprantu, apie karines operacijas, apimančias pusę respublikos?

SUSLOVAS. Galima per kelias savaites – ir miškai supleškinti. O tada – tada...

VAUPŠAS. Tada – kas?

SUSLOVAS. Tada miškų vietoje nusidrieks laukai. Jūs pažįstate lietuvių kraują, Stanislavai Aleksejevičiam. Jie negalės nedirbti. Kai pamatys, kad išeities nebėra, kad nebėra kur pasislėpti, palinks prie žemės kaip baudžiauninkai. Ir sukurs geriausius kolūkius. Sužydės kraštas. Pamaitinta bus Rusija. Visiems bus naudinga.

VAUPŠAS. Jūsų galvoje – tikras komunizmo rojus, Michailai Andrejevičiam.

SUSLOVAS. Nes nėra kito kelio.

VAUPŠAS. Nėra, sakote?

SUSLOVAS (*sunki pauzė*). Arba lietuvius teks išstremti.

VAUPŠAS. Visus?

SUSLOVAS. Visus. (*Taukšteli delnu sau per kaktą*) Palaukite: jūs ne Vaupšasovas, o Vaupšas! Jūs netremsime.

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiam, išmokote arkliško lietuviško humoro, matau? Tačiau žinokite: ir man sentimentų šiam kraštui nebeliko. Nacionalizmą mes išdeginsime anksčiau ar vėliau. Tačiau apie jūsų, atleiskite, planą kalbėti negaliu. Vadinas, jums netrukus į Kremlių, Michailai Andrejevičiam. Laukia naujas gyvenimas.

SUSLOVAS. Ką gi... Nieko nėra patikimesnio už išbandytą seną, Stanislavai Aleksejevičiam. Jūs liksite čia mūsų lietuviu. Zoologijos sode, galima sakyti. Dabar baikime temą... Turiu pareikšti jums padėką už sėkmingą Panevėžio operaciją. Jeigu turėčiau įgaliojimus – apdovanočiau. (*Spaudžia Vaupšui ranką*)

VAUPŠAS. Mūsų reikalui padėkos nebūtinios.

SUSLOVAS. Čekistas – nematomo fronto karys. Ateitis jums atsidėkos. Paviršiaus audros jūsų neliečia.

VAUPŠAS. Jūs atrodote pavargęs, Michailai Andrejevičiam.

SUSLOVAS. Tai migrena. Aristokratų liga, o kažkodėl kankina darbo liaudies tarnus. Už kokias nuodėmes? (*Iržliai nusijuokia*) Vaisinkitės arbata, kol neataušo. Ir dar: kaip pranešime apie mūsų karių aukas?

VAUPŠAS. Mano įgaliojimai NKVD ir MGB leidžia pranešti tikrus skaičius, Michailai Andrejevičiam.

SUSLOVAS. Dėkui, akmenį nuo pečių nuritote. Man belieka palinkėti jums sėkmės.

VAUPŠAS. Kiekvienam savo. Iki Stalino jubiliejaus iššluosime visus kontras ir nacionalistus. (*Pauzė*) Michailai Andrejevičiam, kas jums? Išbalote kaip popierius.

SUSLOVAS. Ką jūs pasakėte? Jubiliejaus? Vadui septyniasdešimt sukaks tik po ketverių metų. (*Surūstėjęs*). Jums galvoje negerai?! (*Isteriškai*) Tiek laukti negalima! Su-

naikinti visus lietuvius! Su miškais ar be miškų – bet nedelsiant!

Beldimas į duris

SUSLOVAS. Kas čia dar, po velnių? Jau po vidurnakčio!

III paveikslas

Įeina Sniečkus

SUSLOVAS (*tarsi priblokštas*). Draugas Sniečkus? Aš nekviečiau.

SNIEČKUS. Drauge sekretoriau, Michailai Andrejevičiam, prašėte užėiti po kelių valandų. Aš laukiau. Sekretorė prie stalo užsnūdo. Nežadinau jos. Labanaktis, drauge Vaup...šasovai.

SUSLOVAS. Tenka dirbti. (*Žiūri į laikrodį*) Iš Kremliaus, matyt, jau nebeskambins.

SNIEČKUS. Draugas Stalinas užsisėdi iki pirmųjų gaidžių.

SUSLOVAS. Kremliuje gaidžių nėra, drauge Sniečkau. Atnešėte ataskaitą? Duokite šen, peržvelgsime. (*Ima iš Sniečkaus rankų aplanką, atsiverčia*) Nebėra jėgų suprasti.

SNIEČKUS. Galiu referuoti, Michailai Andrejevičiam. Čia kalbama apie partijos organuose sudarytą nacionalistinio pogrindžio likvidavimo planą. Pradedant struktūra. Kovinės apygardos, vadai ir slapyvardžiai, dalinių ir karių kiekis, ginkluotė. Ryšiai su užsieniu.

SUSLOVAS. Visa struktūra, sakote? Įdomu. Nė pusmečio nepraėjo, o jūs jau viską pateikiate. (*Varto dokumentus*) Ir viskas suskaičiuota? Jeigu taip, kodėl visa tai dar nesunaikinta? (*Šaukia*) Kodėl? Pusė metų – ir nesunaikinote?!

SNIEČKUS. Atsiprašau, drauge Suslovai. Analizei reikia laiko.

SUSLOVAS. Šlapimo analizei? O gal jūs tas schemas kartu su banditais braižėte?

SNIEČKUS. Su paimtais į nelaisvę banditais.

SUSLOVAS. Kurioje partinėje mokykloje jūs mokėtės, drauge Sniečkau?

SNIEČKUS. Sunkiųjų darbų kalėjime.

SUSLOVAS. Buržuaziniame Smetonos kalėjime? Kurorte? Žinome, kaipgi. Gal jus reikėtų supažindinti su komunistiniu darbų kalėjimu? Jame geriau išmoko, žmogus greitai supranta partijos uždavinius.

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiau, lietuvių gyvenimas turi savų bruožų, partija tai supranta.

SNIEČKUS. Lietuvių jaunimas prie vokiečių sugebėjo išvengti „Vafen SS“ legionų.

SUSLOVAS. Tai dorybė! Išvengė tarnavimo fašistams? Lietuviai pasislėpė? Vokiečiais netapo? (*Rėkia*) Užtat po karo bemat banditais tapo! Nežuvę prie Berlyno, dabar žudo mus! Štai kas tie jūsų lietuviai. Štai ko jūs neskubate sunaikinti! Schemas braižote, Antanai Juozovičiau! Tai šitaip jūs pateisinate partijos pasitikėjimą, kurį gavote buržuaziniame kalėjime?

SNIEČKUS. Drauge sekretoriau, aš darau viską, kas įmanoma.

SUSLOVAS. Daryti reikia daugiau negu įmanoma!

SNIEČKUS. Mes su draugu Paleckiu, aukščiausia respublikos vadovybe, darome viską...

SUSLOVAS. Girdite, drauge Vaupšasovai?! Vadinasi, nedaro nieko. Drauge Sniečkau, jūs nusimate atsakomybę, dalindamasis ja su paliegiusios inteligentijos atstovu Paleckiu.

VAUPŠAS. Drauge sekretoriau, Antanai, kaip ne laiku jūs užėjote.

SUSLOVAS. Ne, laiku. Drauge pirmasis sekretoriau, atsakykite dabar ir išsyk draugui Vaupšasovui: naikinsite miškus?!

SNIEČKUS. Aš, tiesą pasakius, nesuprantu klausimo. Matyt, ne laiku vis dėlto užėjau.

SUSLOVAS. Antanai Juozovičiau! Stot! Paklauskite, ką jums papasakos draugas Vaupšasovas!

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiau, draugas Sniečkus iš liaudies gelmių. O ši liaudis mėgsta pašiaušti save pačią prieš plauką. Su banditais jis susitvarkys.

SUSLOVAS (*šaukia*). Prieš plauką?! Paklauskite, kas rašoma ataskaitoje. (*Balsu skaito*) „Strateginių puolimų prieš nacionalistinį pagrindį linijos: pirmoji, antroji, centras...“ Tai naujas Pabaltijo frontas. Kaip visa paaiškinti draugui Stalinui? Skelbti karą karui pasibai-gus? Tai būtų galas mums.

VAUPŠAS. Michailai Andrejevičiau, arbata baigia aušti (*pastumia Suslovui stiklinę*). Važiukime visi namo. Verta prisiminti patarlę: „Utro večera mudrinneje.“

SUSLOVAS (*isteriškai*). Ką gi. Tik prieš išvykdamas turiu pasakyti draugui Sniečkui: nuo šiol Lietuvoje bus tik vienas lietuvis – draugas Vaupšasovas. O visa kita – miškai, banditai ir liaudis – visus į Reichskanceliarijos bunkerį ir – susprogdinti!

SNIEČKUS. Drauge Suslovai! Drauge Vaupšai...sovai. Stanislovai Aleksejevičiau, aš prašysiu jūsų paliudyti, kad visa, ką čia girdėjau, aš negirdėjau.

SUSLOVAS (*pagriebę telefono ragelį*). Liudmila!.. Kelinta valanda? Trys jau?! Tai kodėl nėra mano mašinos? Užmigai? Mašiną man! (*Nutrenkęs ragelį*) Štai kaip dirbama naktimis.

SNIEČKUS. Aš viską pasakiau, drauge Suslovai.

SUSLOVAS. Aš viską išgirdau. O dabar... (*Žiūri pro langą*) Mašina atvažiavo. Kuo greičiau... Nelaukiant draugo Stalino jubiliejaus... Reikia baigti su miškais... Baisi migrena.

SNIEČKUS. Analizę aš jums palieku, Michailai Andrejevičiau?

SUSLOVAS. Vaupšasovui, Vaupšasovui! Viskas jam!

IV paveikslas

Sniečkus su Vaupšu eina koridoriumi

SNIEČKUS. Stanislovai, kas jam nutiko? Ar nuospaudą užmyniau?

VAUPŠAS. Suslovas mirtinai pervargęs. Jam reikia į Maskvą, čia jis išeis iš proto.

SNIEČKUS. Tačiau ataskaita yra ataskaita, paruošta didžiojo spalio datai. Tai, ką aš pristačiau, apsvartyta ir MGB, ir NKVD. Tikras kolektyvinis darbas.

VAUPŠAS. Antanai, aš negalėjau jūsų ginti, prašau atleisti. Aš čia dar naujokas. Be to, žmonės iš Kremliaus nemėgsta iniciatyvų iš apačios. Nepriima nieko, kas negimsta jų kabinetuose. Būtina pateikti savo mintis taip, tarsi jos būtų Kremliaus. Jūs paskubėjote. Kartais tenka viską pateikti kaip paties Stalino mintį. Tada sėkmė garantuota. Taisyklės sudėtingos, tačiau kaip mokslų akademija – tvirtos.

SNIEČKUS. Aš universitetų neišėjau.

VAUPŠAS. Štai kodėl Michailui Andrejevičiui parūpo, kur jūs mokėtės. O duokite ataskaitą. Aš čia tam ir atsiųstas, kad su jumis dirbčiau.

SNIEČKUS. Geriau su manimi negu su miškais.

VAUPŠAS. Nebūtina tai sakyti. (*Pauzė*) Jūs sutrikęs, Antanai Juozovičiau? Tokie laikai. Tokios sąlygos. Didūs pokyčiai atėjo. Karas laimėtas, o man netikėta, kad čia riba tarp savo ir svetimo visai nepastebima. (*Bando nusijuokti*) Aš padariau asmeninę išvadą, žinote, kokią?

SNIEČKUS. Galiu nuspėti – karinę.

VAUPŠAS. Ne visai. Bet... Lietuvą reikia laužti. Perpus.

SNIEČKUS. Mes tai jau darome.

VAUPŠAS. Štai kodėl su jumis ir kalbu, Antanai. Mudu pranašesni už kitus Kremliaus draugus. Nesidairy-

kite, niekas negirdi. Be to, aš jums pasitikiu. Gal todėl, kad jūs Lietuvoje dabar šeimininkas, o kiti jūsiškiai draugai bijo net savo šešėlių.

SNIEČKUS. Aišku.

VAUPŠAS. Geležinė taisyklė, Antanai. Geležinė. Dar pasakysiu: komunistas gyvena ne tam, kad normaliai gyventų. Įsidėmėkite. (*Tyla*) Ir dar pastebėkite: vos žmogus ima gyventi normaliau, į jo langą naktį pasibeldžia. Būtinai pasibeldžia.

SNIEČKUS. Vadinasi, miškoms reikia klasių kovai?

VAUPŠAS. Atspėjote. Sveikinu.

SNIEČKUS. O kaip su komunistu, drauge Stanislovai?

VAUPŠAS. Aš jį matau jūsų akyse, drauge Antanai. Man to pakanka. Turite stuburą. O aš turiu ginklą.

SNIEČKUS. Mano krašte sakydavo: turėk stuburą, antraip galvą kelnėse rasi.

VAUPŠAS (*juokiasi*). Vadinasi, čia jau seniai komunizmas.

Prie jų iš kitapus koridoriaus atskuba Sargybinis

SARGYBINIS. Drauge generole, leiskite kreiptis.

VAUPŠAS. Kreipkitės.

SARGYBINIS. Operatyvinio skyriaus įgaliotinis kapitonas Šuvalovas. Ką tik pristatytas banditų ryšininkas.

VAUPŠAS. Kur paimtas?

SARGYBINIS. Miesto pakraštyje, buvusiam vienuolyne.

VAUPŠAS. Vienas?

SARGYBINIS. Su juo paimta ir mergina. Abiturientė. Atrodo, ji nereikalinga.

SNIEČKUS. Su ginklu? Priešinosi?

SARGYBINIS. Suėmimo metu panaudojo pistoletą.

VAUPŠAS. Mūsų aukų nėra?

SARGYBINIS. Nėra, drauge generole.

VAUPŠAS. Jau tardomas?

SARGYBINIS. Tuoj pradės.

SNIEČKUS. Būtų gerai, jeigu ir partija dalyvautų.

VAUPŠAS (*sargybiniui*). Pirminis tardymas vyks dalyvaujant partijos centro komiteto atstovams. Dalyvaus pirmasis sekretorius draugas Sniečkus. Pradėsime rytą.

II VEIKSMAS

V paveikslas

Sniečkaus butas, svetainė. Prie apskrito stalo, užkloto balta nerienuota staltiese, Sniečkus ir Mira laukia pietų

SNIEČKUS. Mira, ar matei šios dienos „Tiesą“?

MIRA. Ar tavo nuotrauką? Tu man prieš akis sėdi gyvas.

SNIEČKUS. Vadinasi, skaitei vedamąjį? (*Atsiverčia laikraštį*) „Nuo Kremliaus bokštų“?

MIRA. „Nuo Kremliaus bokštų“? Nuo jų – tiesiai į dangų.

SNIEČKUS. Paklausk. (*Skaito balsu*) „Buržuazinis ir nacionalistinis elementas suaktyvino respublikoje savo veiklą. Net aukščiausiuose partinės ir valstybinės valdžios organuose pastebima nuolaidžiavimo nacionalistiniam pagrindžiui tendencija.“ Kokia tendencija? Kaip tau tai patinka?

MIRA. Tu išalkęs, tuoj bus sriuba. Dabar yra viena tendencija – papietauti. Tu ne į Kremlių atvažiavai.

SNIEČKUS. Iš Kremliaus į mane šaudė.

MIRA. Pro šalį, būk ramus.

SNIEČKUS. Suslovo darbas.

MIRA. Suslovas vis ir Suslovas. Tu melstis ėmei jam? Jis į Maskvą grįžta. Ir nesuk man galvos per pietus.

SNIEČKUS. Grįš. O kas tada? Susės prie pietų stalo su Stalinu ir suvalgys mane. Su tavimi.

MIRA. Stalinas nepietauja, o vakarienįauja. Naktimis dirba.

SNIEČKUS. Tada pats laikas moterimis gardžiuotis.

MIRA. Antanai, gal Stalinas lietuviškų barščių nevalgo, nurimk.

SNIEČKUS. Tylėk! Stalinas Kremliuje naktimis nedirba. Jis lange šviesą uždega, kad liaudis žinotų, jog vadas naktį apie ją galvoja. Komunistinė disciplina ten!

MIRA. Tu marksizmo dėstytojai aiškini, kas yra disciplina ir pedagogika? Antanai, kas tau įkando? Pažiūrėk, koks geras šiandien balansas: atvyko lietuvis žvalgybininkas? – tai pliusas. Parašytas vedamasis, kur nei į tvorą, nei į mieta? – pliusas. Pagaliau pliusas, kad Suslovas rengiasi į Kremlių. Ar per maža gerų naujienų? (*Šaukia*) Vanda! Sriubą!

SNIEČKUS (*trenkia kumščiu į stalą*) „Nebuvo laimės – nelaimė padėjo.“

MIRA. Tai ne lietuvių, o rusų patarlė. O aš tau pasakysiu: savų lietuvių labiau bijok, ne Kremliaus.

SNIEČKUS. Visus lietuvius aš pažįstu kaip nuluptus. Štai šitomis rankomis iščiupinėjau jų kaulelius. Jomis ir pasmaugsiu.

MIRA. Aš taip nesakyčiau. (*Šaukia*) Vanda! Sriubą, kas tau ten?!

SNIEČKUS (*šaukia*). Vanda, po velnių!

Įeina tarnaitė Vanda su garuojančiu sriubos dubeniu

VANDA. Jūsų mėgstami ukrainietiški barščiai, drauge Sniečkau. Ir jūsų, drauge Mira.

SNIEČKUS. Vanda, ką aš tau sakiau?

VANDA (*išsigandusi*). O kaip man į sekretorių kreiptis? Ponas netinka, o draugas – negaliu.

SNIEČKUS. Aš vardą turiu.

MIRA. „Drauge Antanai“ sakyk, bus gerai.

VANDA. Bijau.

SNIEČKUS. Tu iš dangaus nukritusi?

VANDA. Nežinau. Karas ką tik baigėsi.

SNIEČKUS. O jeigu tektų sakyti „prezidente Antanai“ – tiktų?

VANDA. Atleiskite, aš negaliu. (Pravirksta) Tai būtų apie Smetoną.

SNIEČKUS (ima juoktis). O juk tiesa. Bobos protas gerai mala, komunistiškai. Po galais, buvo tas Antanas Smetona! Vadinasi, aš Antanas antrasis! (Juokiasi)

MIRA. Vanda, virtuvėje čirška!

Vanda sparčiai išeina

MIRA. Antanai, ar galiu tavęs paprašyti vieno daikto?

SNIEČKUS. Sugalvoji visad pačiu tinkamiausiu metu – kad sriuba užspringčiau.

MIRA. Aš noriu, kad tu pažadėtum.

SNIEČKUS. Vėl ta žydiška išmintis.

MIRA. Mano išmintis moteriška. Ir ji tau labai dažnai padėdavo. Net gyvam išlikti, kai Maskvoje jus, lietuvius, kaip žiurkes medžiojo. Tada žydė žmona tau tiko.

SNIEČKUS (žiūri į garuojančią sriubą). Gerai jau, klausk.

MIRA. Taigi: prieš pietus laikraščių daugiau neskaityk.

SNIEČKUS. Skaitysiu. Pažadu.

MIRA. Tai pirma, o antra...

SNIEČKUS. Drauge Bordonaite!

MIRA. Ar mūsų namų sienos ausų tikrai neturi?

SNIEČKUS. Tikrinau praeitą savaitę. Švaru. Kalbėk.

MIRA. Antanai, pasakyk man: Lietuvoje marksizmo nebus?

SNIEČKUS (užspringsta sriuba). Pasiutai! Marksizmo dėstytoja – tai aš tavęs turiu klausiti! Tu mano Klara Cetkin ir mano Roza Liuksemburg kartu sudėjus. Jeigu Lietuvoje mark-

sizmo nebus, tai mano namuose jo – jau su kaupu.

MIRA (labai irzliai). O žinai, po tavimi kasasi. Jeigu jau tokius vedamuosius „Tiesoje“ rašo.

SNIEČKUS. Vadinasi, supratai. (Pakyla nuo stalo, pasiima iš bufeto pūzrą degtinės, įsipila stikliuką). Tik čia, miela Mira, tavasis marksizmas niekuo dėtas.

MIRA. Užtat manasis moteriškas instinktas dėtas. Tu girdėjai, kad universitete aš marksizmą rusiškai, ne lietuviškai dėstau?

SNIEČKUS. Ką darysi, drauge Bordonaite, lietuvis bobos marksistų neprigimdė.

MIRA. Antanai antrasis, ar tau nenaudinga, kad rusiškai tą reikalą dėstau? Juk tai argumentas prieš Suslovą. Ir net Vaupšą-Vaupšasovą.

SNIEČKUS (vėl įsipila, išgeria). Lietuvių kalbą į universitetą įvesti? Aš – ne Kremlius. Sako, mano motina į Ameriką išbėgo? O ar žino, kad ji nepasiekė kranto, Atlanto dugne guli? Niekam nė motais. Stalinas sako: vaikai – sau, tėvai – sau. Bet kaip čia įtiksi? Aplinkui vien priešai.

MIRA. Pakaks, drauge Sniečkau. (Paima iš jo rankų degtinės pūzrą) Dabar pakalbėsime rimtai. Apie pirmąjį tavo priešą. Lietuvį.

SNIEČKUS. Ką tokį?

MIRA. O tu pasuk galvą. „Tiesos“ vedamuosius skaitai. Tokie inteligentai kaip Paleckis Kremliai patogiai rašyti moka. Ir saviškiai neįtaria, kad tai jų darbas. Laikas tau jį pribaugti, kol nevēlu.

SNIEČKUS. Pasiutai!

MIRA. O tu pagalvok, kas naudingesni Suslovui ir Kremliai: tu, žemės kormis žemėtomis rankomis, ar jis, amžinas plikbajoris, amžinai valdžios ištroškęs? Kad ir kokios, kad ir vergiškos, ant turgaus bačkos užsilipus, bet valdžios. (Šaukia) Vanda, nešk vištą!

Vanda įneša dubenį su antruoju patiekalu, deda ant stalo

VANDA. Paruošti kavos? (Tyla) Arbatos?

MIRA. Tu draugo Sniečkaus klausai ar manęs?

Vanda nežymiai linkteli ir išdidžiai išeina kaukšėdama kulniukais

MIRA. Ką šis pasturgalis sau mano? Išpaiko merga, ant aukštakulnių po namus staiposi. Tą prabangą iš Paleckio nusižiūrėjo.

SNIEČKUS (trenkia delnu per stalą). Mira! Štai ką aš tau pasakysiu: kai komunistų bobos pamiršo kelią į virtuvę, tada ir atsirado tarnaitės. Ir Paleckiai su aukštakulniais.

MIRA. Tada ir aš tau pasakysiu: dar nepastebėjai, kad Paleckis kelią į tavo namus pamiršo? Juk šalia, anapus gatvės, gyvena.

Vanda įneša kavos ir arbatos

VANDA. Ar draugams patiko?

SNIEČKUS. Kitą kartą daugiau į ukrainietiškus barščius priverk.

MIRA. Ne, kitą kartą paruošk mums lietuviškų.

SNIEČKUS. Štai už ką tave myliu, Mirut: visada įskeli manyje lietuvišką kibirkštį. (Griebia Mirą į glėbį)

VI paveikslas

Sutrinksi kameros durys. Palengva užsidega šviesa.

Kalėjimo koridoriumi eina sumuštas Mykolas, vedinas Sargybinio

SARGYBINIS. Stovėt. Ramiai. Laukti.

MYKOLAS. Laukti.

SARGYBINIS. Tylėti. Pamainos viršininkas duos ženklą. (Atsiliepdamas į ženklą) Dabar – į kamerą. (Atrakina metalines duris, stumia Mykolą į vidų)

MYKOLAS. Ne daiktas, galima nestumti.

SARGYBINIS. Blogiau – mėšlas.

Durys užsitrenkia. Mykolas atsiduria prietemoje.

Ant narų sėdi Keliuotis

KELIUOTIS. Pogrindžio jėgos pasipildo.

MYKOLAS. Tvanku čia ir pelėsiiais dvokia.

KELIUOTIS. Ir šlapimu. Ir fekalijomis. Greitai priprasite, ponuli. Kas toks? Reikia prisistatyti.

MYKOLAS (*tiesdamas ranką*). Mykolas. Buvęs studentas.

KELIUOTIS (*neduodamas rankos*). Vadinasi, mes lygūs. Ir aš buvęs.

MYKOLAS (*dairosi*). Jūs vienas čia? Kodėl sėdite su kepure?

KELIUOTIS. Tai ne kepurė, o beretė, jaunas žmogau. Paskutinis laisvo gyvenimo ženklas. (*Pauzė, kurios metu Keliuotis palinksta prie Mykolo*) Mušė? Atsakančiai teko? Dantų palikai ant stalo?

MYKOLAS. Aš tamstos netu-jinu.

KELIUOTIS. Teks tujinti. Šiose džiunglėse kitaip neišliksi. (*Nusii-ma beretę*) Bet kol mes čia dviese, galime ir žmoniškai. (*Užsideda akinius*) Ar nepažinote? Jeigu tikrai buvote studentas Kaune, aš jums neturiu būti svetimas. Kiekvienas raštingas jaunas žmogus mane pažinojo.

MYKOLAS. Neturėjau garbės.

KELIUOTIS. Žurnalas. Kultūros savaitraštis. Vienintelis. Aš jį leidau.

MYKOLAS. Ar mūsų šalis tokia maža, kad jai pakako vieno savaitraščio?

KELIUOTIS. Tai jaunystės klaida. Ji pataisoma.

MYKOLAS. Sakote – universitetas? Skaitėte paskaitas? Žurnalistikos? Profesorius Keliuotis?

KELIUOTIS. Ir jūs pasakėte tai be jokio džiaugsmo. O aš buvau pamiršęs, kad mane profesoriumi vadino. Taigi viskas mūsų pasaulyje

ėmė keistis į gera. Visi šviesūs žmonės kažkur dingo. Liks gyvi.

MYKOLAS. Buvo įdomu jūsų klausytis. Nors atrodė – kliedesiai. Jūs jau tada dvokėte savo demokratija. Rimti žmonės, o spaudą laikėte rojumi.

KELIUOTIS. Vadinasi, esate liaudies priešas?

MYKOLAS. Sėdite po savo kepure ir sėdėkite.

KELIUOTIS. Beretė tai, ne kepurė.

MYKOLAS. Profesorius. Leidėjas. Inteligentas... Mėšlas. Tokie kaip jūs Lietuvą pardavė.

KELIUOTIS. Jaunuoli, vėl klaida. Nebuvo ką parduoti, niekas lūžusio grašio už mūsų tėvynę jau nedavė.

MYKOLAS. Priešintis reikėjo laiku, būtų davę. Bet jums žurnalai ir paskaitos terūpėjo. Tfu.

KELIUOTIS. Krauju spjaudote? Jėgas patausokite. Tokiems vaikigaliams mes ir skaitėme. Ir jūs godžiai klausėtės. Nekratykite galvos, pats mačiau, kaip jūsų akys degė.

MYKOLAS. Ir sudegė. Žūti laiku reikia mokėti. O dabar – vėlu.

KELIUOTIS (*kuždomis*). Vadinasi, jūs vis dėlto iš miško? (*Tyla*) Prasti jūsų popieriai, studente. (*Ūmai subliuškęs*) Iš pogrindžio.

MYKOLAS. Tylėk tu, bailio panti!

Su trenksmu atsidaro durys

SARGYBINIS. Numeris septyniasdešimt trečias! Išeiti!

KELIUOTIS. Tai ne mano numeris.

MYKOLAS (*nuo durų*). Sėdėjote po berete ir sėdėkite. Savo žurnalą išvietėje rasite, ant vinies.

SARGYBINIO BALSAS. Numeris septyniasdešimtas! Išeiti!

KELIUOTIS. Vadinasi, ant vinies.

VII paveikslas

Tardytojo kabinetas. Prie stalo sėdi Gudaitis, vilkintis NKVD generolo uniforma.

Priešais jį ant taburetės sėdi Keliuotis

GUDAITIS (*skaito puse balso*). „Jėgos naudojimas – tai mažų vaikų prerogatyva.“ (*Pakelia akis*) Kas šitai parašė? „Niekadėjas“ pasirašyta. Tylėti neapsimoka, nepatariu, Keliuoti.

KELIUOTIS. Pilieti, drauge generole...

GUDAITIS. Neteisinga. Aš rašytojas, Keliuoti, ir jums tai žinoma. Kreipkitės į mane kaip į žmogaus sielų inžinierių, kaip į savo sąžinę. Tai būtų tiesiausias kelias. Kito kelio jums nepatariu.

KELIUOTIS. Aš pamiršau, kas yra sąžinė, rašytojau Gudaiti. Išpažinties pas kunigą šimtą metų nebuvau. O pas komunistą dar šimtą metų neisau. Be to, jūsų nepriėmė į Rašytojų draugiją, apie ką kalbėti?

GUDAITIS. Dabar šimtas pirmieji metai. Prieš save matote kunigą. Ir savo likimą.

KELIUOTIS. Su NKVD generolo antpečiais? Prabangu, kolega Gudaiti-Guzevičiaus.

GUDAITIS. Rašytojas mūsų šalyje yra daugiau negu rašytojas. Jam reikia prabangos.

KELIUOTIS. Matyt, mes iš skirtingų šalių.

GUDAITIS. Yra tik viena šalis pasaulyje. Ir ji turi tendenciją plėstis. Vadinasi, jūs neskaitėte mano romano „Kalvio Ignoto teisybė“?

KELIUOTIS. Kamera – ne biblioteka, rašytojau generole Gudaiti-Guzevičiaus.

GUDAITIS. Aišku. Jūsų nusikaltimo turinys matomas knygoje, kurias skaitėte. O ką skaitėte, žinome. Studentus buržuėjais darėte.

KELIUOTIS. Aš nežinau, kuo esu kaltinamas.

GUDAITIS. Neteisingas atsakymas.

KELIUOTIS. Atėjus Raudonajai armijai...

GUDAITIS. Neteisingas atsakymas.

KELIUOTIS. Atėjus komunistų... bolševikų valdžiai...

GUDAITIS. Neteisingas atsakymas!

KELIUOTIS. Vadinasi, taip: nuvertus buržuazinę santvarką ir pabėgus prezidentui Smetonai, ir suformavus Liaudies vyriausybę... (Tyla)

GUDAITIS. Teisingesnis atsakymas.

KELIUOTIS. Įvykus didiems pokyčiams, aš nesėdėjau rankų sudėjęs.

GUDAITIS. Leisti žurnaliukštį, kai vyksta pasaulio revoliucija – tai kontrrevoliucija. O jis man aiškins: nesėdėjau „rankų sudėjęs“.

KELIUOTIS. Aš rašiau naujai valdžiai palankius straipsnius. Oficialiai.

GUDAITIS. Pabandytum neoficialiai, kontra. Visi jūs dabar tokie. Greitai kailį išvertėte. Žinoma, tarp inteligentų tai ne naujiena, tačiau nustebino entuziazmas. Jūs, Keliuoti, stačiai užsidegėte, suliepsnojote kaip Kremliaus žvaigždė. „Naujasis dinamizmas.“ Originalu. Jūs – atradėjas. Komunizmo taip niekas dar nevadino. Ne veltui Paryžiuje mokėtės. Buržujai kartais naudingi būna. Kur matyta: per mėnesį pasaulėžiūrą pakeisti. Tai pavojinga sveikatai.

KELIUOTIS. Aš patikėjau naujuoju... Žodžiu, viskuo. Galima sveikatai.

GUDAITIS. Patikėjote? O komunizmo vardo vis vien bijojote? Negerai, pilieti Keliuoti.

KELIUOTIS. Galiu ištarti, jeigu reikia.

GUDAITIS. Nereikia. Nenorime, kad teptumėte šventą vardą. (Aitriai

juokiasi) Aš visuomet sakiau, kad šią valstybėlę bus vienas juokas apversti aukštyn kojom: elitas supuvęs iki pašakny. Visi – ir pozicija, ir opozicija – pasirenge giedoti bet kurią giesmę. Per kelis mėnesius visas elitas – mūsų pusėje. Kaip tarakonai saulės atokaitoje. Viskas, Keliuoti, galas.

KELIUOTIS. Vadinasi, nebe kalbėti?

GUDAITIS. O kas jus prašė kalbėti? Mes ne turguje, derėtis nėra ko. Man jūs įdomus tik kaip psichologinis tipas. Rašau, aprašysiu. (Šaukia) Jums skiriami dvidešimt penkeri metai!

KELIUOTIS. Negali būti.

GUDAITIS. Dukart po dvidešimt penkerius!

KELIUOTIS. Jūs juokiatės?

GUDAITIS. Triskart po dvidešimt penkerius!

KELIUOTIS. Ne.

GUDAITIS. Keturiskart!

KELIUOTIS. Vadinasi, tikrai atėjo komunizmas.

GUDAITIS. Tai „Naujasis dinamizmas“, Keliuoti. Jūs teikėtės pataikyti. Mes – ne buržujų teismas. Būtų jums vyška, sušaudymas, bet mes nešaudysime. Gausite keturis kartus po dvidešimt penkerius. O tai ir reiškia mirties nuosprendį. Na kaip, Keliuoti?! Jūsų fantazija pasotinta?

KELIUOTIS. Aš rasiu būdų pasidaryti sau galą – užteks jos.

GUDAITIS. Pasakėte tai virpėdamas. Nerasite būdų. Net šimtą metų sėdėdamas nerasite. Nes nenorėsite rasti. Vis lauksite, kad valdžia vėl pasikeis. (Atkiša špygą) Štai jums. Komunizmas yra istorijos dėsnis, o ne valdžia.

KELIUOTIS. Aš – nei istorikas, nei valdžia.

GUDAITIS. Ir nereikia. (Ima skaityti protokolą murmedamas)

KELIUOTIS. Kas ten? (Gudaitis nekreipia į jį dėmesio) Aš turiu pasiūlymų, kaip įvykdyti man mirties nuosprendį. Aš galiu dingti be žinios.

Gudaitis pakyla, apeina stalą ir staigiai spiria į taburetės koją.

Keliuotis virsta ant grindų kartu su taburete.

Gudaitis ima spardyti gulintį Keliuotį

GUDAITIS. Seniai svajojau štai šitaip paspardyti. Humanizmą ir dinamizmą kojyte, taip sakant. Už visus izmus, kurių prisigraibėte Europoje. Paspardžiau. O dabar pranešu: tik komunizmas. Aišku?

KELIUOTIS (neįstengdamas pakilti). Suspardykite iki galo. Tada garantuotai – komunizmas.

GUDAITIS (pakiša jam prieš akis popieriaus lapą). Tai tardymo protokolas. Pasirašysite. Galite ir neskaityti. Nebus pakeistas nė žodis.

KELIUOTIS. Aš nebuvau tardomas.

GUDAITIS. Tai nuosprendis. Dvidešimt penkeri metai už klerikalizmą, dvidešimt penkeri – už nacionalizmą, dvidešimt penkeri – už kolaboravimą su fašizmu ir dvidešimt penkeri – už antikomunizmą. Šimtas metų. Klausimų yra? Klausimų nėra.

KELIUOTIS (sunkiai keldamas, nepakildamas). Klausimai vos pakyla.

GUDAITIS. Pasirašykite štai čia. (Keliuotis pasirašo) O dabar turite teisę skųstis. Bet tik vienu adresu – taip pat rašytojui, kurį mes dviem mėnesiams buvome padarę prezidentu.

KELIUOTIS. Kalviui Ignotui.

KELIUOTIS. Jeigu Paleckis Ignotas – tai jam. (Pakelia telefono ragelį). Išvesti suimtąjį.

VIII paveikslas

Aukščiausiosios Tarybos kabinetas, Paleckis ir Sniečkus

PALECKIS. Antanai, aną dieną stalčiuje radau Maskvoje parašytą pareiškimą. Įdomus dokumentas.

Pasirašytas mūsų visų. Ir tavo parašas ten yra. Paklausk, skamba lyg iš kito pasaulio: „Lietuviai! Jūs nenusilenkėte prieš hitlerinius okupantus (...) Jūs sugriovėte jų planus sumobilizuoti Lietuvos vyrus į hitlerinę kariuomenę. (...) Jūs suardėte hitlerininkų bandymus sukurti lietuvių banditiškų esesininkų legionus. Jūs nusipelnėte...“ Man net ašarą išspaudė. Kiek tikėjimo! Antanai, juk mes jį parašėme. Ir jis buvo perskaitytas prie mikrofono ir pasiekė Lietuvą. „Kreipimasis į Lietuvos tautą“. Iš Maskvos.

SNIEČKUS. Kokius niekus rašėme.

PALECKIS. Vos metai praėjo! O kokie pokyčiai! Tada mūsų balsas Krekliui buvo reikalingas, dabar aš tos reikmės beveik nebematau. O tik metai! (*Patylėjęs*) Kas mūsų laukia toliau?

SNIEČKUS. Tik savo tariamų žygdarbių dabar nekišk. Ką darai, kad miškai vis dar pilni karo? (*Matydamas, kad Paleckis vis dar trina rankose „Kreipimąsi“*) Justai

Ignovičiau, aš tau rimtai sakau: kišk į tolimiausią stalčių savo rašinėlius ir savo radijo laidas. Taškas.

PALECKIS. Bet juk tai dokumentas. Jis gali paliudyti Suslovui, kad ir mes kovojome.

SNIEČKUS. Kuriame fronte? Bobų! Šį, atsiprašant, dokumentą po savo mirties galėsi paskelbti „Paleckio rinktiniuose raštuose“. Dovanoju.

PALECKIS. Prašyčiau mandagiai, aš tau ne pavaldinys. Aš kaip su žmogumi pasitarti norėjau.

SNIEČKUS. Pamanyk, „prezidentas“! Norėjai mane Suslovui pakišti? Jis bemat būtų man pirtį užkūręs – man, o ne tau. Aš – pirmas Lietuvos žmogus. O tu? – išvis niekas, kontra.

PALECKIS. Atsiprašu. Ne tu pirmas, Antanai. Valdžios struktūroje...

SNIEČKUS (*šaukia*). Kokioje struktūroje! Partija yra mūsų struktūra ir mūsų sąžinė, ne inteligentai susmirdę! Tu Leninui sumanei prieštarauti?! (*Paduoda atverstą aplanką*) Čia raportas Krekliui.

Perskaityk ir pasirašyk. Po valandos jį išveža kurjeris.

*Paleckis peržvelgia raštą.
Nepasibeldęs įeina Suslovas*

SUSLOVAS. Štai kur jūs dirbate, draugai. Kaip miškiniai, atleiskite už vaizdingą posakį.

SNIEČKUS. Draugo Paleckio kabinete ramiau negu mano, Michailai Andrejevičiau. Bent telefonai nekankina.

SUSLOVAS. Kaipgi, prezidento slenksčio bet kas neperžengs: du sargybiniai prie durų. Aš jus pakankinsiu.

PALECKIS. Aš jūsų laukiau, drauge Suslovai.

SUSLOVAS. Tiesą sakant, jūs man abu labai reikalingi. Pažvelkite, draugai, į dokumentą. Ar teisingai surašytos pavardės ir pareigybės? (*Guldo ant stalo aplanką*)

SNIEČKUS (*skaito balsu*). „Apie buržuazinės inteligentijos pagrindį Respublikoje.“ Mokytojai, dėstytojai, profesoriai, teisininkai... Suprantama. Pasirašo draugas Paleckis?

O aš vizuoju? Justai Ignovičiaus, vi-
zuosiu jums susipažinus.

PALECKIS (*niurna skaityda-
mas*). Kiek daug rašytojų. Labai.
Michailai Andrejevičiaus, tai vis
dėlto per daug. Sruoga, pavyzdžiui,
vos gyvas iš fašistų lagerio grįžo, o
mes jį prie liaudies priešų priskir-
sime, jiems į nagus atiduosime? Aš
nesutikčiau. Pagaliau tarybų valdžia
jį atskraidino lėktuvu į Vilnių iš to
lagerio.

SUSLOVAS. Štai ir pagalvokite,
kodėl atskraidino.

SNIEČKUS. Partija klaidų kadru
politikoje nedaro.

SUSLOVAS. Mano kelyje pasi-
taikydavo, bet ne Lietuvoje.

SNIEČKUS. Būtų mano valia, aš
visus tuos rašytojus ir inteligentus
sukiščiau į vokiečių lagerius.

SUSLOVAS. Gal į miškus?
(*Pakelia rankas*) Pasakėte, girdėjau.
Smulkmena. Mes mąstome plačiau.
Antanai Juozovičiaus, padarykime
taip: profesorių, rašytojų ir deka-
dentiškų poetų į miškus nesiųski-
me, juos ten savi gyvus užkas, o
pakvieskime dirbti tarybų valdžiai.
Juk protingi žmonės, supras, kad
komunizmas – logiška žmonijos
pabaiga. Tai yra – žingsnis. Žengs
jį te protingą žingsnį, komunizmas
bus jiems palankus.

PALECKIS. Į partiją visiems
pasiūlyti stoti, ar ką?

SUSLOVAS. Bet iš pradžių reikia
pasirašyti, Justai Ignovičiaus.

PALECKIS. Ką pasirašyti? Šį
pareiškimą, kad tiek rašytojų pritaria
nacionalistiniam pagrindžiui? Juk
po to seks represijos... jų atžvilgiu.
Aš negaliu, Michailai Andrejevičiaus.
Kartoju: Sruoga – antifašistas.

SUSLOVAS (*juokiasi*). Susi-
mildami, lengva būti antifašistu,
kai fašizmo nėra. Štai ir Antanas
Juozovičius linksi galva. Dievaži,
juokinga, Justai Ignovičiaus. Pasi-
rašykite, ir nusiris sunkumas nuo
širdies.

*Suslovas ima smagiai juoktis,
palengva ima juoktis visi trys. Snieč-
kus dar kartą paima į rankas doku-
mentą*

SNIEČKUS. Paleckio pavardė
įrašyta tarp rašytojų, štai kodėl jis
nepasirašo.

SUSLOVAS. Sakote? Netikri-
nau, dokumentas tiesiai iš draugo
Vaupšasovo rankų į manąsias.

PALECKIS. To negali būti.
(*Pagriebia dokumentą, skaito balsu*)
„Paleckis Justas Ignovičius... Dirbo
buržuazinėje telegramų agentūroje
ELTA, leido dekadentinį laikraštį
„Naujas žodis“...“

SUSLOVAS. Matote, juodu ant
balto parašyta. Vadinasi, kirviu ne-
iškirsi. Juk tiesa? Nors ir polišinelio
paslaptis, visi žinojo.

PALECKIS. Aš nekaltas.

SUSLOVAS. Dėl gėdingų faktų,
žinoma. Bet partija jau viską išsiaiš-
kino. Ir nieko nepaisydamas paskyrė
jus. Nors matote: faktai yra neskeš-
tanti medžiaga, amžinai išplaukia.
Nepalaidosi. Bet jūs nesijaudinkite.
Ir faktai keičia savo veidą, galima
sakyti, laikui bėgant. Naujomis
prasmėmis apauga kaip bičių korys
medumi. Kas buvo palanku vakar,
neberekalinga šiandien. Žodžiu,
išbraukite savo pavardę, drauge
Palecki.

SNIEČKUS. Michailai Andreje-
vičiaus, dabar draugui Paleckiui mes
neturime jokių pretenzijų.

SUSLOVAS. Žinoma, pasirašys,
ir reikalas bus baigtas.

*Sniečkus su Paleckiu pasirašo,
Suslovas pasiima aplanką ir išeina.
Sniečkus įsipila iš grafino stiklinę
vandens ir visą ją išlenkia*

SNIEČKUS. Seniai nebuvo
tokios pirties, brolyti. Tai prieš
audrą.

PALECKIS. Aišku: „lietuvių turi
nelikti.“ Aš įtariu, kad šitai sakyda-
mas jis turi galvoje ne miškus.

III VEIKSMAS

IX paveikslas

*Aikštė priešais karinę kome-
dantūrą.*

Trys miškiniai

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Žiū-
rėk, sujudo. Neilgai teko laukti.

II MIŠKINIS-EŽYS. Apaštale,
kas duos komandą?

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Kas
dar, jeigu ne Šventas Petras.

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Jeigu
gyvi ir išlįsime, Apaštalui sukris
visa garbė.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Aš
tau ją visą atiduosiu, dykai. Bet
jeigu mane pakirs, Lūšis raportuos
vadui. Aišku?

III MIŠKINIS-EŽYS. Už Myko-
lą atsakome galvomis.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Ma-
šina pasirodė.

II MIŠKINIS-EŽYS. Žiūrėk akis
išpūtęs.

II MIŠKINIS-EŽYS. Akys po
nakties sprogsta.

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Matai,
„Mėsa“ užrašyta. Žmonėms vežioti.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Ežy,
imi sargybinį iš dešinės, Lūšie, iš
kairės. Liko minutė, ir pajudėsime.

*Girdėti riksmi, automobilio va-
riklio kalenimas, milicininko švil-
pukas*

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Vadinasi,
iki aikštės pakraščio – palei medžių
alėją? Žaislai po švarkais.

II MIŠKINIS-EŽYS. Manosios
berdankės neįkiši – vamzdis vis vien
žeme vilksis.

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Ką jau:
stadionas – ne aikštė, išpyškins mus
kaip zuikus.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS.
Tylėt. Eis kaip per sviestą. Pradžia
mūsų rankose, o tada užvirsime
košę.

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Duos mums švino.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Tikriname apkabas! (*Tikrinami ginklai*) Tvarkoj.

II ir III MIŠKINIAI. Tvarkoj. Tvarkoj.

III MIŠKINIS-LŪŠIS. Apaštale, klausimas: kodėl turime traukti ir tą mergą?

II MIŠKINIS-EŽYS. Ir man tas klausimas vis neduoda ramybės. Mykolas – aišku, o ta?

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Vado įsakymas. Lietuvė.

II MIŠKINIS-EŽYS. Istrebiteliai taip pat lietuviai.

I MIŠKINIS-APAŠTALAS. Duryš prasiveria. Judam.

Po nedidelės pauzės prasideda susišaudymas

X paveikslas

Apgriuvusi apleista patalpa, Mykolas ir Milda. Liūtis už langą

MYKOLAS. Mildut, glauskis. Drugys tave krečia?

MILDA (*tirtėdama*). Kaip baisiai jie šaudė.

MYKOLAS. Mums pavyko. Ištrūkome. Tik kur vyrai?

MILDA. Kaip baisiai jie šaudė.

MYKOLAS. Lūšies gaila, liko gulėti aikštėje. Duok megztuką, nugręšiu.

MILDA. Tu mane pagriebei už rankos. Jeigu nebūtum – ir aš ten, aikštėje, gulėčiau. Kaip baisiai šaudė. (*Rauda*) Mykol, mes mirsime?

MYKOLAS (*spaudžia ją, apsiatęs pečius švarku*). Jeigu nemirėme – nemirsime. Jauti mano šilumą? Liūtis mus išgelbėjo. Dabar reikia sulaukti tamsos. Išeisime iš miesto. (*Nustebęs*) Suknelė tavo sudraskyta? Tu sužeista?

MILDA. Tai tavo rankos kruvinos.

MYKOLAS. Kur tave sužeidė? Parodyk žaizdą!

MILDA. Neliesk manęs.

MYKOLAS. Aš žinau, ką reikia daryti. Štai, marškinių rankovė, suveršiu.

MILDA. Neliesk! Skauda! (*Rauda*)

MYKOLAS (*kovoja su Milda*). Kur skauda? Po suknele?

MILDA. Neliesk, tai ne tokia žaizda, kurią žaizda vadina.

MYKOLAS. Tau bėga per abi kojas? Tave kaip moterį?..

MILDA. Prievertavo. Ten, viduje, viskas sudraskyta. (*Rauda*)

MYKOLAS. Žvėrys... Žvėrys! Žvėrys!

MILDA. Aš labai norėjau likti tau, Mykolai. Aš labai saugojausi. Dabar – viskas.

MYKOLAS. Užmušiu! Visus užmušiu. (*Tyla, vien lietaus garsas*) Reikia felčerio. Ambulatorija keli namai nuo miško... Reikia ten nusigauti. Kur ginklas? (*Randa po akmeniu pistoletą*) Štai jis. Aš tuoj patikrinsiu kelią. Niekur neik. Prisispausk prie sienos ir lauk. Kas bebūtų – lauk. Grįšiu.

MILDA. Mykolai, neik. (*Rauda*)

MYKOLAS. Kvaiša, palauk, sakau! (*Išėina*)

MILDA. Štai ir viskas. Štai ir viskas. (*Rauda*)

Mykolas ūmai grįžta. Pro liūtis gausmą pasigirsta duslūs šūviai

MYKOLAS. Mus apsupo! Lįsk į šią angą. Vamzdis čia – greitai. Užvošiu. Tylėk ir nealsuok! Tupėk! Aš nuviliosiu juos į šalį ir grįšiu! (*Stumia Mildą į angą*)

MILDA. Nepalik manęs!

MYKOLAS. Kad man nė garso!

Milda slepiasi, Mykolas iššoka į lauką. Girdisi šūviai

XI paveikslas

Vienas iš valdžios kabinetų. Prie didelio ovalaus stalo sėdi Paleckis ir Gedvilas. Geria arbatą

PALECKIS. Mečislovai, iki švenčių liko kelios dienos. Ar su paradu jokių problemų?

GEDVILAS. Pats paradas – problema. Kas jį matė? Kaip turi būti? Kiek kolonų, kiek tūkstančių liaudies?

PALECKIS. Maskva praneš, kiek turi būti.

GEDVILAS. Jūros su bala nesulyginsi. Čia visai neaišku, kaip kariuomenė pražygiuos, kaip liaudies masės pajudės. Velniava, ne šventės.

PALECKIS. Spalio revoliucija!

GEDVILAS. Lyg tu ją matei, tą revoliuciją.

PALECKIS. Jeigu Dievui dėkosi, tai padėkok, Mečy, kad ji apskirtai įvyko. Kas mes būtume be jos.

GEDVILAS (*su nežymia pašai- pa*). O kas mes esame?

PALECKIS. Ministre pirminke!

GEDVILAS (*pakelia rankas*). Tyliu, prezidente, tyliu! Darbo liaudis, studentai, inteligentija – visi parengti kaip koviniai būriai. Nors į mišką iš parado vesk. „Nesvajokite, nes svajonės išsipildo“ – kas sakė?

PALECKIS. Stalinas.

GEDVILAS. Tikrai ne jis. Bet dabar prie kiekvienos minties dėk jo vardą – pataikysi.

PALECKIS. Kaip su portretais? Tu ne vien linksėsi čia galva, o galva atsakysi.

GEDVILAS. Jau nežinia, kam ji reikalinga? (*Pauzė, girdėti orkestrų atliekamas karinis maršas*) Aš štai ką, Justai: viskas aplink kalba apie nenugalimą jėgą, ant kiekvieno kampo – kareivis, o širdį maudžia – nors pasiusk. Netikra visa tai. Atrodo, ims ir numes mus visus į patvorį. Kokia mes valdžia?

PALECKIS. Sniečkus su mumis.

GEDVILAS. Paguodei. Dėkui. Iki žemės nusilenksiu. Net giliau, po žeme, kad nebūtų per maža. Ir pačiam Antanui, mūsų komunizmui, nusilenksiu.

PALECKIS. Tu – ne klounas, o mes – ne cirke.

GEDVILAS. Ne, drauge mano, mes būtent cirke. Pačiame didžiausiame cirke, koks kada buvo atvažiavęs į Lietuvą. Cirke be pinigų.

PALECKIS. Ar tik neapsvaigai nuo šlovės, ministre pirmininke? Maskvos pasitikėjimas turi ribas. Vaupšas dabar viską tikrins.

GEDVILAS. Rado Kremlius lietuvių, kuris lietuviškai nebepakalba. Kaip tiksliai ir teisingai. Visai kaip Puškinas, kuris sakė: „Priklausyti nuo caro ar nuo liaudies – koks mums skirtumas?“ Ta pati vergija.

PALECKIS. Mudu su tavimi nė vienas negalime pasigirti Puškino likimu.

GEDVILAS. Mudu kvailesni, nes mudu – lietuviai. (*Pauzė*) Nors aš imu abejoti, ar mudu lietuviai.

PALECKIS. Aš neturėjau garbės mokyti Carskoje Selo licėjuje, mano charakteris didybės manijos nepažeistas. Bet tave aš suprantu: ne juokas jaunystę praleisti Puškino šešėlyje.

GEDVILAS (*atsistoja, ima iš bufeto konjako butelį*). Mudviem su tavimi, presidente, reikia išgerti už didžiąją Spalio socialistinę revoliuciją. Antraip kraujas sustings. Man neužteks drąsos į vyriausybę tribūną kopti. Į ką tai panašu? Žmonės plauks apačioje, o aš, prašau man atleisti, kaip koks šūdas – viršuje?

PALECKIS. Mečy, tavo vaizduotė iš tikro pažeista. Įsivaizduok šviesiau: liaudis plauks pro tribūną kaip Nemunas, o mes stovėsime virš jos kaip Puntukas.

Nesibeldę įeina Suslovas ir Vaupšas

SUSLOVAS. Štai inteligentiška valdžia jau švenčia revoliucijos šventę. Leisite prisijungti, draugai?

PALECKIS. Draugai, mes diena per anksti, tačiau nemeluosime: tikrai šia proga. Spalio parodą aptarėme, sutikrinome visas tarnybas ir štai – aplaistome. Pirmasis šūvis, taip sakant, prie mūsų stalo. (*Įpila dar dvi konjako taureles*) Už šventę, draugai. Neabejoju, Lietuva deramai išlaikys egzaminą.

SUSLOVAS (*nepalietęs taurelės*). Per ankstyvas šūvis, Justai Ignovičiaus. Mudu su Stanislavu Aleksejevičiumi iš pasitarimo, kur aptarėme operatyvinę informaciją. Džiaugtis nėra pagrindo, tikriau tarus, jokio džiaugsmo.

VAUPŠAS. Draugai, karinės apygardos saugumo kolegija paskelbė respublikos teritorijoje ypatingą padėtį. Skelbimas ne viešas, suprantama, o specialiesiems daliniams ir tarnyboms. Padėtis tokia: sostinės karinis garnizonas, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių įgulos perėjo į pavojaus parengtį Nr. 2. Pirmoji, kaip žinia, karo atveju. Likus parai iki lapkričio 7-osios, kariniai daliniai bus dislokuoti centrinėse miestų dalyse, prie partijos ir vyriausybės įstaigų. Ši žinia Ministrų tarybai, konkrečiai draugui Mečislavui Gedvilui. (*Deda priešais Gedvilą popieriaus lapą*) Prašau susipažinti su turiniu ir vizuoti.

GEDVILAS. Atleiskite, kokia priežastis?

SUSLOVAS. Miškai pajudėjo. Ir nežiūrėkite į mane taip, Justai Ignovičiaus: būtent taip. Banditai surengė išpuolį sostinėje. Pakraštyje, bet tai nekeičia esmės.

VAUPŠAS. Šiandien įvykdytas koordinuotas išpuolis prieš mūsų komendantūras. Keliuose respublikos miestuose kone vienu metu. Yra mūsų aukų.

PALECKIS. Draugas Sniečkus informuotas?

VAUPŠAS. Jis tuoj bus čia, atneš papildomos informacijos.

GEDVILAS (*pasirašęs*). Man tikriausiai reikės pasirašyti ir kitus potvarkius: dėl liaudies milicijos, liaudies draugovės.

VAUPŠAS. Drauge Gedvilai, komanda duota. Mes turėjome skubėti, šventė – ant nosies. Visą veiksmų koordinavimą perėmė NKVD, konkrečiai – aš. Jokios saviveiklos nebus.

PALECKIS. Kariniai daliniai centrinėse gatvėse? Per pačią šventę? Siaubas!

SUSLOVAS. Drauge Palecki! Jums vis poezija! Miškas į sostinę pajudėjo.

PALECKIS. Pasiusti galiu, o mažai ką suprantu.

GEDVILAS. Vadinasi, pavojus kyla ir vyriausybinei tribūnai?

SUSLOVAS. Pavojinga dabar gyventi, drauge Gedvilai, o jūs niekų klausiate. Bet visa vyriausybė eis į tribūną. CK *in corpore* eis ir stovės kaip prie Mauzoliejaus.

PALECKIS. Kaip gyvas taikiny.

SUSLOVAS. Gyvas. Mirę prisistovėsime kitoje vietoje. Justai Ignovičiaus! Jeigu bus paleistas bent vienas šūvis į vyriausybę tribūną – jums galas.

PALECKIS. Aš sutikčiau, kad šūvis būtų paleistas į mane.

SUSLOVAS. O jūs paprašykite. Gal žinote, kieno paprašyti? Jeigu bus paleistas nors vienas šūvis, draugai, visa respublikos vadovybė išvažiuos į miškus. Aš su draugu Vaupšasovu pasirūpinsiu, kad vadovybė būtų nušluota.

Bilstelėjimas į duris, ir iššyk jose pasirodo Sniečkus

SNIEČKUS. Leiskite atsiprašyti, pavėlavau.

SUSLOVAS. Antanai Juozovičiaus, jūs nevēluojate. Jūs turite rimtą priežastį.

SNIEČKUS. Labai rimtą, Michailai Andrejevičiau. Aš tiesiai iš CK posėdžio. Drauge Vaupšasovai, ar pasitvirtino faktas, kad vienas iš suimtųjų yra tas pats asmuo, kurį mes ką tik matėme tardymo izoliatoriuje?

VAUPŠAS. Tas pats. „Merūnas“. Laikau jį vienu iš centrinės apygardos atstovų sostinėje.

SUSLOVAS. Sostinėje! Atsiųstas Spalio švenčių išvakarėse! Prašau atkreipti dėmesį, lietuviai!

VAUPŠAS. Banditai surengė išpuolį vidurdienį miesto aikštėje. Užpulti mūsų organai, vykdę svarbią karinę užduotį.

SUSLOVAS. Miškai pajudėjo į sostinę! Jie jaučiasi padėties šeiminkai. Reikia duoti ryžtingą ir žiaurų atkirtį.

GEDVILAS. Prisigyvenome.

PALECKIS. Sunku patikėti. Lietuviai taip nemokėjo.

SUSLOVAS. Gal bent dabar jums akys atsivers?

VAUPŠAS. Draugai, reziumuoju: NKVD ir karinės apygardos vadovybė pareiškia respublikos vadovybei, kad visos gynybos grandys šiuo metu jau kovinės padėties. Bet kuriuo momentu mes pasirengę duoti atkirtį bet kuriai provokacijai.

SUSLOVAS. Areštai pradėti? (Vaupšas linkteli) Suimti reikia visus, kurie šiuo metu sekami ar kurių adresu vykdomas išorinis stebėjimas. Draugas Sniečkus nori kažką pasakyti?

SNIEČKUS. Jūs visuomet tei- sus, drauge Suslovai.

XII paveikslas

Tardymo kabinetas. Mykolas sėdi pririštas prie kėdės, kuri atremta į sieną. Ant tardytojo stalo stovinti lempa nukreipta jam į veidą. Už stalo sėdi Gudaitis, šalia Mykolo stovi Sargybinis

GUDAITIS. Ar nepribaigėme, gyvas?

SARGYBINIS. Alsuoja.

GUDAITIS. Padėk žmogui, pils- telėk jam vandenuko.

Sargybinis smūgiuoja Mykolui, po to pakelia nuo grindų kibirą ir šliūkš- teli vandens ant jo galvos

GUDAITIS. Kaip jis? (Sargybinis suima Mykolą už plaukų kuokšto, atlaužia galą) Žiūrėk, prasimerkė. Gal žemyn galva pakabinus? Kraujas atgaivintų smegenis.

MYKOLAS (sunkiai tardamas žodžius). Nebėra smegenų... Ir kraujo nėra.

GUDAITIS. Kokie mes išdidūs! Žinai, miško broli, išduosiu tau paslaptį: aš geriau žinau, kiek tau reikia smegenų, kad pasakytum kelias pa- vardes. Dėl kraujo nesirūpink – jis jau visas mūsų.

MYKOLAS. Vardus ir pavardes? Nieko... nebežinau.

GUDAITIS. Šis siužetas gali labai liūdnei baigtis.

MYKOLAS. Man tas pats.

GUDAITIS. Prastai atrodo. At- simeni, kur esi?

MYKOLAS. Komunizme.

GUDAITIS. Neteisingas atsaky- mas. Duok jam dar.

Sargybinis ima mušti Mykolą

GUDAITIS. Stok. Vėl vande- nėlio.

Sargybinis išpila Mykolui ant galvos likusį vandenį iš kibiro

GUDAITIS. Matau, dar kiek, ir tu – tikras komunistas.

MYKOLAS. Smagu... (spjauto krauju) netrukus... Kai pribai- gsite.

GUDAITIS. Neteisingas atsaky- mas. Tai būtų per lengvas kelias. Mes nepriimame bet ko. (Sargybi- niui) Krėsk dar.

Sargybinis smūgiuoja Mykolui, šis virsta ant grindų su visa kėde. Tuo metu prasiveria durys.

Įeina Sniečkus ir Vaupšas.

Gudaitis pakyla nuo kėdės. Sar- gybinis kelia Mykolą su kėde, sunkiai atremia jį į sieną

GUDAITIS. Sveiki gyvi... drau- gai.

VAUPŠAS. Ir sveiki, ir gyvi. Kaip matote, generole, aš ne vie- nas. (Apžiūri Mykolą) Seniai su juo dirbate?

GUDAITIS. Valandą. Tik įsibė- gėjome.

SNIEČKUS. Ar dažnai NKVD generolai tardymus vykdo?

GUDAITIS. Pasitaiko, drauge pirmasis sekretoriau. Šis atvejis ypatingas.

VAUPŠAS. Generole, liepkite atgaivinti suimtąjį.

Sargybinis atsuka kameros sienoje įtaisytą vandens čiaupą, pripila pusę ki- biro vandens ir šliūkšteli jį ant Mykolo

SNIEČKUS. Jo veidas nuo praeito mūsų susitikimo gerokai pasikeitęs.

VAUPŠAS. Ispanijoje mes tokius traiškėme kaip blakes.

GUDAITIS. Galiu pasakyti atvi- rai: šis tipas nėra revoliucionierius. Atrodo, bus kaimo bernas.

VAUPŠAS. Revoliucionierius yra pašaukimas, banditas – iškrypi- mas. O bernas – kas? Niekas. Ar iš jo ką nors išplėšėte?

GUDAITIS. Kol kas ieškoma bendros kalbos.

SNIEČKUS. Įdomu, ar prisi- mins, iš kur kilęs? Aną kartą pasakė. (Palinksta prie Mykolo) Iš kur būsi, „Merūnai“?

MYKOLAS (murma). Iš tavo mėšlo.

SNIEČKUS. Tai maita.

VAUPŠAS. Svarbu, ar suvokia, ko klausiamo. (Atlaužia Mykolo galvą)

Generole Gudaiti, jūs perlenkėte lazda. Miršta.

GUDAITIS. Negali būti.

VAUPŠAS. Akys jau stulpu stovi. Tuoj baigsis.

SNIEČKUS. Nejaugi? Tai gaila.

VAUPŠAS. Jus, generole, reikėtų teisti.

SNIEČKUS. Vaikino silpnas organizmas. Matyt, badavo miške.

GUDAITIS. Pirmasis sekretorius tarsis užuojautą banditui reiškia?

SNIEČKUS. Reikšk nereiškęs! Maita.

GUDAITIS. Geriausiu atveju jis buvo ryšininkas.

VAUPŠAS. Bet dėl jo surengtas banditinis išpuolis.

GUDAITIS. Nebe pirmą saviškį, mūsų sugautą, banditai bando už ausų ištraukti.

VAUPŠAS. Šito nebeištrauks. *(Išsitraukia pistoletą ir šūviu į pakaušį nušauna Mykolą)* Parašykite, generole, kad banditui įvykdytas mirties nuosprendis. Nieko daug neaiškinkite.

SNIEČKUS. Ne kažin ką išspaudėme.

GUDAITIS. Tokia ta mūsų kasdienybė. Lietuvėlė.

XIII paveikslas

Valdžios kabinetas. Prie darbo stalo susėdę Paleckis, Sniečkus ir Gedvilas

PALECKIS *(skaito balsu)*. „Šie mūsų žmonės nemato partinių organizacijų didelio didvyriško darbo, kuria tik mūsų prievartos ir teisėtumo pažeidimų paveikslą, ypač kolūkinės statybos srityje. Jie neteisėtai dramatinuoja pažangą, nemato klasių kovos esmės...“

GEDVILAS. Pakaks, klausyti neįmanoma.

PALECKIS. Draugai, kam skirti šie žodžiai? Antanai, kodėl tyli?

SNIEČKUS. Jie skirti Paleckiui ir Gedvilui, ne kam kitam.

GEDVILAS. Aš atsisakau. Man jie neskirti. Ir Justui negali būti skirti. Mes pagaliau dar esame respublikos vadovybėje... viduje. Nieko nesuprantu. Arba jie, arba mes išėjome iš proto.

SNIEČKUS. Arba tu vienas, Mečy, išėjai. Rytoj aš perskaitysiu šį pranešimą partijos CK plenumė. Iš tribūnos.

PALECKIS. Iš tribūnos? Antanai, prieš mus? Ir pasipils kaltinimai, vėl darbo žmonių laišakai, vėl svarstymai. Ką dabar svarstys? Mus! Prisigyvenome. Vienas kitą skūsti turime? Ir kur parašyta, kad taip reikia? Jis pagaliau išvyksta į Kremlį! Mes – dar valdžia!

GEDVILAS. Žinoma, valdžia ir tvarte yra valdžia.

SNIEČKUS. Būtent – į Kremlį, o ne į Ameriką. Nebus Suslovo, atvyks kitas. Jau atvyko. Tik laimė, kad patyręs čekistas, iš lietuvių. Tačiau jis pensininkas, atsiųs vėl kitą. Ir vėl kitą. O mums reikia čia žemė ropoti. Ir ne šiaip sau, o valdžioje būnant, iš idėjos.

PALECKIS. Mes nežinome, kas sumanyta Kremliuje. Ir partijos centriniuose organuose, pagaliau ką yra numaćiusi Vaupšo įstaiga. Bet Tarybų valdžia – mūsų valdžia, ir tu, Antanai, teisus. Be jos – daugiau nieko. Anapus jos mums – praraja.

SNIEČKUS. Justai Ignovičiaus, jūsų poetinė vaizduotė šį kartą pataikė: taip, mes sėdime ant bedugnės krašto. Ir mus nori į ją nustumti. *(Šaukia)* Tad netrukdykite man!

GEDVILAS. Antanai, aš, kaip ministras pirmininkas...

SNIEČKUS. Tu – niekas, o ne pirmininkas! O tu, pone prezidentė, dar didesnis niekas. Visi jūs mano kumštyje suspausti, aišku? Ir ryt, per CK plenumą, aš tą kumštį atgniaušiu ir parodysiu, kas ant delno. Lietuvos valdžia, kiek jos dar likę. Taip, broliukai dobiliukai, ir neban-

dykite man sutrukdyti. Kad iš jūsų kampo aš girdėčiau tik kapų tylą. Ar aišku?

PALECKIS. Antanai, tu ne smuklėje.

GEDVILAS. Kam šis cirkas? Ar mes – ne ranka rankon, Antanai?

SNIEČKUS. Antanai?! Supratote ar ne, ką aš pasakiau? Antanai, gelbėk, Antanai, padėk! Antanai, prisiimk atsakomybę. Aš – ne baudžiauninkas ir ne jūsų liokajus. Atsibodot visi. Iki kaklo atsibodot! Todėl – tylėt!

PALECKIS. Iki šiol mes dalijomės atsakomybe.

SNIEČKUS. Tavo vaizduotėje. Aš tau nuolaidžiavau. Ir tau, Mečy. Abu jūs prieš mane ponus vaizdavote, nosis rietėte. Vienas – iš bajorų, kitas – iš Puškino Carskoje Selo. Pamanyk! Nusispjaut. Trūko mano kantrybė. Taigi imu viską į savo rankas. Jeigu šio pranešimo neperskaitysiu, jį perskaitys Suslovas! O ką tai reiškia? Tada, brolyčiai, galas: mūsų nebeskirtų nuo banditų. Viskas aišku? Miškai!

PALECKIS ir GEDVILAS. To jau per daug, Antanai. To per daug.

SNIEČKUS. Klasių kovos aukų niekuomet nebūna per daug! Mečy, akademike, matau, tau liežuvis niežti.

GEDVILAS. Ką gi, tavo beprotybėje yra geležinės logikos. *(Pila vandens į stiklinę)* Tačiau neišdegs. Užsigerk.

SNIEČKUS. Geležinis mano kumštis *(trenkia kumščiu į stalą)*, ir tvarka. Nereikia man jūsų kraujo, bet man reikia įpjauti jums venas ir nuleisti kraujo. O jūs man – vandens stiklinę. Sniečkui – stiklinę vandens! Kaip kaliniui. Žiauberę duonos. Kad jus kur velniai. *(Subliūkšta)* Visą Lietuvos CK – velniop. Komunizmą Lietuvoje – velniop! Baikime puotą. Lietuvėle, nebus tavyje nė vieno lietuvio. *(Išgeria vandenį)*

PALECKIS ir GEDVILAS. Tu privalai likti, Antanai. Mes prašome tavęs.

SNIEČKUS. Partija – tai aš. Aš! Be manęs nebuvo ir nebus Lietuvos. Aišku? Aišku, klausiu?!

GEDVILAS. Ar mes turime atsiklausti, kad tau būtų aišku? Nori mūsų kraujo? Imk.

PALECKIS ir GEDVILAS. Būk pasveikintas, šventasis Antanai. Taigi.

SNIEČKUS (*ima guviai vaikščioti po kabinetą. Po valandėlės išsiima iš portfelio aplanką, deda jį ant stalo*). Staliną pasieks mano raportas. Jis štai šiame aplanke. Jame surašyta viskas. Ir apie girtas Suslovo sėbrų puotas, ir apie užantspauduotus vagonus, stovinčius Vilniaus geležinkelio stotyje ir pasirengusius išvykti į Maskvą. Tuose

vagonuose – prisiplėštas vokiečių turtas, kurį broliukai iš Kremliaus į savo butus tempiasi. Pakaks! Broliukai dobiliukai, draugai mano, toks gyvenimas. (*Atverčia aplanką*) O dabar abu išraitote savo parašus čia, po manuoju. Ir pasirašyti rusiškai.

PALECKIS (*pasirašęs*). Tarsi krauju pasirašiau.

GEDVILAS (*pasirašęs*). Jeigu gyslose – ne rašalas, tai kraujas.

SNIEČKUS. Ir taškas. Dabar Lietuva tikrai mano kumštyje. (*Išeina*)

EPILOGAS

Nedidelis kambarys, burblena radijo taškas.

Prie stalo ant sofos sėdi Motina ir Milda, abi mezga

MOTINA. Mildut, akys limpa? Gal tu jau mik.

MILDA. Mamut, aš tik į tave žiūrėdama galiu užmigti. Likai man vienintelė. O nakties aš bijau.

MOTINA. Mergaitė mano, tu dar tokia jauna, nežinai, ko reikia bijoti. Dievui dėkokime, kad likai gyva. Daugiau nieko negalėjau išmelsti. Gyventi reikia, dukrele.

MILDA. Žinau, mama, ką pasakysi. Nors nesuprantu. (*Pauzė*) Jie nužudė Mykolą. (*Pravirksta*)

MOTINA. Neverk. Tu lauki Mykolo, mūsų Mykoliuko. Man bus anūkas, tau – sūnelis. Neverk. (*Pravirksta*)

MILDA. Dieve, kas su mumis darosi, mama? Kodėl mes gyvi?

MOTINA. Nekalti, tai ir gyvi.

PABAIGA

Aktorystė – pašaukimas ir gyvenimas

DAIVA VILKICKIENĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
direktorės pavaduotoja

Kaip saulės šypsny, kurio taip stigo vieną lietingą spalio popietę – susitikimas su teatro ir kino aktoriumi Donatu Banioniu. Nei prieš porą savaitių, nei tądien jis nebuvo nusiteikęs bendrauti, tačiau netikėtai sutiko ir atvėrė savo namų duris. Nesitikėjau ypatingo priėmimo, tačiau, vos peržengus buto slenkstį, pasitiko pats šeimininkas ir miela jo pagalbininkė Olga (kaip tyliai tarstelėjo aktorius – baltarusė). Koridoriaus kamputyje palikusi varvantį skėtį, permirkusias kojas įmovusi į pasiūlytas jaukias šlepetes, pasodinta ant sofos šalia aktoriaus, bandžiau surinkti pabirusius klausimus. Jaudulį sumažino staigmena – aktorius paprašė Olgos, kad mus nufotografuotų. Kadras pavyko iš kelinto karto, o nuotrauka pažadėta kitam susitikimui.

Nesitikėjau ir ypatingo pokalbio – Maestro užsiminė, kad gyvenęs ramų pensininko gyvenimą, kad nieko naujo neturįs pasakyti – tiek daug ir visko prirašyta, kad dviračio jau nebeišrasi. Aš to ir nesiekiau. Tiesiog norėjau skaityti gyvą legendą kaip įdomią knygą, pajauti, kuo kvėpuoja ir gyvena Aktorius iš didžiosios raidės, visą gyvenimą

Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas aktorius Donatas Banionis. Nuotr. Albino Kuliešio

mą pašventęs žmogiškos esmės paieškoms teatre ir kine. Žvelgiau į mielą, rodos, laiko visai nepaliestą, garbaus amžiaus, apvalaus jubiejaus prieslenkstyje (balandžio 29 d. Donatui Banioniui sukaks 90 metų) oriai besilaikantį kultūros aristokratą – ir vien nuo to buvo gera. Akys užkliuvo už gausybės nuotraukų, portretų, iškabintų ant sienų ir sudėliotų bufete, už stalo, spintelės stiklo priklijuotų ir užkaišiotų lapelių su įvairiais užrašais. „Kad viską atsiminčiau“, – sekė va-

liūkiškos šypsenos palydėtas Donato Banionio atsakymas. Palikau „savo autografą“ ir aš, panorusi išsinešti (pasiškolinti) keletą fotografijų ir prisiekusi jas grąžinti.

Iš pradžių sunkiai užsi-
mezgęs pokalbis vėrėsi prisiminimų spalvomis. Buvau kažkur skaičiusi, kad Donatas Banionis į teatrą pateko atsitiktinai, ir man pasirodė keista, nes mūsų pokalbio metu suvokiau, kad aktorystė jau slypėjo jo prigimtyje, tereikėjo tik kibirkšties, kuri įskeltų ugnį. Kiek save atmena, aktorius mėgo vaidinti nuo pradinės mokyklos laikų, o vaikystėje pamatytas pirmasis spektaklis ir buvo aktorystės liepsnos žiežirba. Nors iki ugnies žaismo

ir žvaigždėto spindesio dar laukė ilgas kelias.

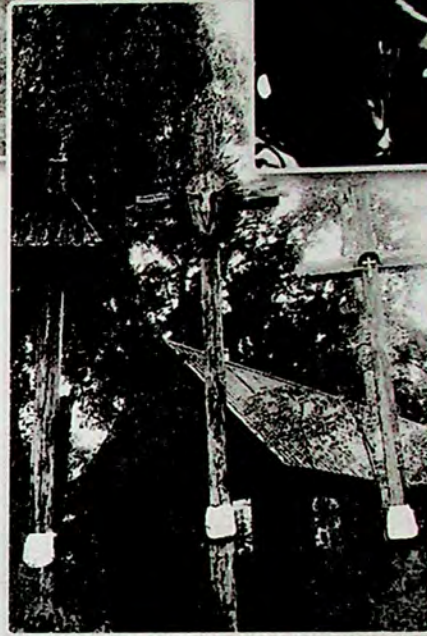
Rodos, kad būnant vienu geriausių mokinių klasėje, pradinę baigus penketais, turėjo atsiverti bet kokio mokslo vartai, tačiau kliudė padėtis namuose – išsiskyrus tėvams, sėsei likus gyventi su mama, o jam su tėvu – Donatas Banionis jautėsi kaip primestinis sūnus. Tėvo, pasak aktoriaus, aršaus komunisto, sprendimu, kad vaikas nesėdėtų jo naujai šeimai ant sprando, nepaisant jaunuolio norų, teko mokytis amato.

Aktorai Donatas Banionis ir Vija Artmanė. Zėrynų kaimas 1966 m. kuriant filmą „Niekas nenorėjo mirti“...

Su operatoriumi Jonu Griciumi ir režisieriumi Vytautu Žalakevičiumi. Nuotr. iš Donato Banionio asmeninio archyvo

... ir šiandien, 2013 m. Nuotr. iš Donato Banionio asmeninio archyvo

Ryšys su mama, o vėliau ir su tėvu palaiptams visi nutrūko...

Nesunku įsivaizduoti, kad iš meniškios sielos jaunuolio būtų išėjęs galbūt nemažiau kūrybingas keramikas, tačiau aktorystės genas surado jį būtent amatų mokykloje. Lemties dėka keramikos specialybės mokėsi ir vėliau, jau teatre, Donato Banionio kolega tapęs Vaclovas Blėdis, kuris kaip viesulas įtraukė jaunuolį į aktorinio gyvenimo verpetą. Donato Banionio aktorystės pradžia ir pagrindai neatsiejami nuo teatro Mekos – Juozo Miltinio ir Panevėžio teatro. Į sceną patekęs septyniolikos, D. Banionis visą gyvenimą liko ištikimas Panevėžio dramos teatro režisieriaus J. Miltinio įskiepytomis idėjoms. Aktorius juo žavėjosi, mokėsi iš jo, gerte gėrė perduodamą patirtį, požiūrį į gyvenimą. „Tėvas ir mokytojas, asmenybė, mokiusi teatre ne vaidinti, o gyventi“, – tokiais žodžiais J. Miltinį apibūdina aktorius. Ir priduria: „Aš nepasiekiau tokio lygio, koks buvo J. Miltinis, ir nesitikau tokio lygio režisieriaus. J. Miltinio teatras išmokė suvokti savo, žmogaus, ir teatro esmę, užsiauginti storą odą, neleidusią sužvaigždėti ir atsparią bet kokiai kritikai.“

Paklausus apie dramos studijoje filosofijos pagrindus ir meno istoriją dėsčiusį „Naujosios Romuvos“ įkūrėją ir redaktorių Juozą Keliuotį, J. Miltinio bendražygį, gyvenusį tomis pačiomis prancūziškos kultūros vizijomis, Donatas Banionis patikslino, kad J. Keliuotis nebuvo etatinis dėstytojas, bet dažnai buvo kviečiamas pokalbiams apie meną, filosofiją, kultūrą. Pasak D. Banionio, tai buvo išties įdomi, spalvinga, neeilinė asmenybė, neabejotinai išplėtusi aukštosios kultūros ir mokslų neragavusių jaunųjų aktorių meno suvokimo ribas, klojusi bendruosius kultūrinio išsilavinimo pamatus.

Nuo Panevėžio teatro ir Juozo Miltinio jame sukurtos kūrybinės atmosferos prasidėjo D. Banionio, kaip teatro, o vėliau ir kino aktoriaus, karjera, apie kurios aukštumas jis visai nesvajavo. Tiesiog labai no-

rėjo vaidinti. Kopti aukštyn stūmė ir įgimtas poreikis siekti geriausio rezultato. Tas siekis buvo ryškus jau vaikystėje: mokykloje jis visuomet tikėjosi aukščiausio įvertinimo, o gavęs ketvertą puldavo į ašaras. Teatras Donatui Banioniui tapo neatsiejama gyvenimo dalimi. Pasak aktoriaus, teatras buvo jo džiaugsmas ir kančia, būtis ir buitis. Donato Banionio vardą teatro žiūrovai įsiminė iš karto. Po pirmojo vaidmens Kazio Binkio „Atžalyne“, kur jis buvo tiesiog saviimi, aktorių pasitiko ir pirmieji šlovės spinduliai: jam pasirodžius miesto gatvėse, buvo girdėti, daugiausia merginų, kuždesiai: „Jasius! Jasius eina!“ Vėliau sekė daugiau kaip šimtas vaidmenų teatre...

Pokalbiui pakrypus apie šių dienų teatrą, aktorius atsakė nebevaikštąs į teatrus, nes jam tai svetima, neįdomu. Šiuolaikinis teatras aktoriui atrodo paviršutiniškas, nepriimtina jo vaidyba, režisieriaus sprendimai, orientuoti į išorinį vaizdą, efektus. Apskritai iš namų beveik nebeišeinąs. Kai paminėjau, kad 2014-ieji (aktoriaus jubiliejiniai metai) Lietuvos Respublikos Seimo paskelbti Teatro metais, Donatas Banionis su šypsena lūpų kampučiuose pratarė: „Duok, Dieve, kad kas tikro įvyktų.“

Straipsnio autorė Daiva Vilkickienė ir aktorius Donatas Banionis Vilniuje, 2013 m. Nuotr. Daivos Vilkickienės

Aktorius sukūrė apie aštuonias dešimtis vaidmenų kine. Po pirmojo vaidmens Vytauto Žalakevičiaus filme „Adomas nori būti žmogumi“ jis tapo kultiniu kino aktoriumi, pamėgtu publikos. Į klausimą, kas svarbiau jo karjeroje – teatras ar kinas, aktorius, šelmiškai šyptelėjęs, atsakė: teatras ir kinas. Pasak aktoriaus, gerai ir blogai gali būti ir ten, ir ten. Tai skirtingi menai, bet kūryboje tik papildė vienas

Aktorius Donatas Banionis Rokiškio krašto muziejuje minint Juozo Keliuočio 100-metį, 2002 m. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvu

kitą. Ir šiuo vieninteliu aspektu Donatas Banionis nesutinka su savo mokytoju J. Miltiniu, teigusiu, kad kinas sužlugdo teatro aktorių.

Supratau, kad Donatas Banionis – aktorius, norėjęs vaidinti visur, kur kviečia, nes visa buvo patirtis. Vaidinti – aktoriaus realizacija. Sukurti vaidmenys teatro scenoje

tokie pat vertingi kaip ir filmuose. Nors, neabejotinai, filmai su savo specifika atnešė aktoriui didžiąją šlovę. Dabar jie visada šalia – sieninėje spintoje chronologiškai pagal metus išdėliotose fotografijose. Pasak aktoriaus, pradžia kine buvusi ne visai sėkminga, jis nusivylė savimi kaip aktoriumi. Ir tik supratus vaidinamą personažą kaip žmogų, atėjo tikrasis kino žinovų pripažinimas ir savęs kaip kino aktoriaus suvokimas. Tas personažas – Vaitkaus vaidmuo viename iš pačių reikšmingiausių Lietuvos kino studijos filmų „Niekas nenorėjo mirti“ – atnešė ir tarptautinę šlovę: XV tarptautiniame kino festivalyje Karlovy Varuose 1960 m. pripažintas geriausiu vyro vaidmeniu. Vaidmenys filmuose „Goja“ ir „Soliaris“ aktorių dar labiau ir plačiau išgarsino užsienyje. Prakalbus apie „Goją“, Donatas Banionis ėmė šnekėti vokiškai. Pasirodo, šiame Vokietijoje kurtame filme jis kalbėjo vokiečių kalba, nes puikiai ją mokėjo. Ir šiandien dar atmena. Tai J. Miltinio įtaka – jo paskatintas aktorius kadaise uoliai mokėsi užsienio kalbų, kurios jam pravertė.

Žvelgamas iš šiandienos į savo darbus, aktorius savikritiškas: paklaustas, ką laiką savo kūrybos viršūne, jis išskirtų tik vieną kitą teatro vaidmenį ir kokius penkis

gerus vaidmenis kine. Paminėtų „Soliarį“, gal dar „Niekas nenorėjo mirti“, kur jis suvokęs, ką norėjo pasakyti vaidmeniu.

Paklaustas apie režisierius aktorius išsakė savo nuomonę, kad geri režisieriai buvo tie, kurie ne režisavo, o padėjo suprasti herojų. Didžiaisiais mokytojais ir talentingiausiais lietuvių režisieriais aktorius laiko: teatre – Juozą Miltinį, o kine – Vytautą Žalakevičių. Prakalbus apie paties režisūrinę veiklą, tik mostelėjo ranka tarsi atsakydamas, kad tai dėmesio nevertas jo gyvenimo tarpsnis. Imtis režisūros Donatas Banionis buvo priverstas dėl įvairiai susiklosčiusių aplinkybių teatre – kai reikėjo pakeisti J. Miltinį, o bendraminčių nerado ir patikėti šio darbo bet kam negalėjo. Jo tikslas buvo vienas – žūt būt išlaikyti Miltinio teatrą, kol atsiras kūrybingas žmogus, išpažįstantis J. Miltinio darbo principus. Režisuodamas pats Donatas Banionis suprato, kad tai – ne jo arkliukas. Šiandienos teatre jis nenorėtų būti ne tik aktoriumi, bet ir režisieriumi. Šiuolaikinė režisūra kaip ir vaidyba aktoriui nepriimtina.

Aktorstė – Donato Banionio pašaukimas ir gyvenimas. Pradėjęs savo karjerą kaip aktorius, vėliau paragavęs kino ir režisūros, savo darbinės veiklos pabaigoje vėl grįžo ten, kur pradėjo – prie aktorstės. Paskutinis Donato Banionio vaidmuo teatre – Johano Sebastijano Bacho personažas Paulo Barco pjesėje „Susitikimas“ (Nacionalinis dramos teatras, 1999 m.), kine – Michailo Muravjovo vaidmuo istorinėje nuotykių juostoje „Tadas Blinda. Pradžia“ (režisierius Donatas Ulvydas, 2011 m.).

Įpusėjęs pokalbiiui, aktorius pasiūlė kavos. Kol Olga atnešė jos ir saldumynų, spėjau paklausti dar apie vieną mane dominusį dalyką: apie poetą Vytautą Mačernį. Nemažai

kur rašyta apie jaunuolių gyvenimų susikirtimus traukiantis į Vakarus ir V. Mačernio tragišką žūtį nuo viešinio skeveldros, bet aktorius plačiau papasakojo apie dviejų mėnesių viešnagę Šarnelėje, kurią prilygina Atėnų mokyklai. Donatą Banionį nustebino įspūdingo dydžio biblioteka, vakarai, kuriuose skambėjo klasikų kūriniai, skaitomi originalo kalba: angliškai deklamuojamas Šekspyras, rusiškai – Jeseninas. Visa tai praturtino jaunuolio protą ir sielą. Neišdildomą įspūdį paliko ir septynias kalbas mokėjęs Vytautas Mačernis, kurio tragiškos žūties liudininku ir paskutiniu gyvą poetą mačiusiu buvo Donatas Banionis. Jis buvo priglaudęs ir poeto rankraščius, kuriuos vėliau perdavė Vytauto Mačernio mylimajai Bronei Vildžiūnaitei.

Žvilgsniui klaidžiojant nuo traukų galerija ir užkliuvus ties aktoriaus šeimos fotografija, netikėtai paklausiau, ką aktorius galėtų pasakyti apie meilę ir apie šeimą. Atsakydamas taip pat netikėtai pajukavo – jei būtų gerokai jaunesnis, tada tikrai atsakytų. Po to, matyt, kažką prisiminęs, ištarė, kad viskas, kas gyvenime padaryta gražiausio, padaryta iš meilės, nes visas pasaulis sukurtas dėl jos. Neturėjęs tvirto tėvų namų pamato ir šeimyninės laimės pavyzdžio, Donatas Banionis sukūrė šeimą, gimusią iš meilės. Dviejų aktorių šeima buvo tvirta, paremta nuostabiais santykiais. Visiška priešingybė jo tėvų šeimai. Be abejo, tai šviesaus atminimo žmonos Onutės, kuriai teko rūpintis ir vyru, ir vaikais, ir namais ir dar vaidinti teatre, nuopelnas.

Šlovė leido Donatui Banioniui pamatyti pasaulio dar sovietmečio

Aktorius Donatas Banionis, straipsnio autorė Daiva Vilckienė, Eglė Keliuotytė prie Rokiškio krašto muziejaus, 2002 m. Nuotr. iš J. ir A. Keliuočių palikimo studijų centro metraščio

metais. Labiausiai žinomas jis buvo Sovietų Sąjungoje ir dabar dar atmenamas bei gerbiamas Rusijoje. Aktorių tais laikais žinojo ir Holivudo kūrėjai. Užsienyje aktorius pirmą kartą susidūrė su kito pasaulio kino industrija. Netikėtai prisiminė, kaip pirmą kartą paragavo raudonųjų ikrų manydamas, kad tai uogienė. Daug kas ten, už Atlanto, nepatikėjo sužinoję, kiek uždirba garsiausias Sovietų sąjungos artistas.

Paklaidžiojus prisiminimų takteliais, stabtelėjus ties aktoriui brangiomis ir ryškiomis asmenybėmis, svarbiais vaidmenimis teatre ir kine, pajutau, kad jau laikas baigti pokalbį. Mano mintims garsiai pritarė aktorius. Paprašiau palinkėjimo Rokiškiui. „O, žinau, mielas kraštas. Garsieji Teatrų festivaliai, brangi ir artima Antano Trumpos šeima, skanieji sūriai, gražieji Sartai...“ – dar kartą išgirdau su niekuo nesupainiojamą aktoriaus balso tembrą ir pamačiau gyvas šelmiškas

kibirkštėles akyse. Bibliotekiniams ir visiems kultūros žmonėms palinkėjo prasmingų darbų, o man, jau besiruošiančiai išeiti, parašė: „Su maloniais prisiminimais. Donatas B. 2013. Spalio 15. Vilnius.“

Išlydintis aktoriaus žvilgsnis tarsi sakė: gyvenimas yra gražus, bet mano amžiuje jau viskas suvaidinta. Dabar tik gyvenu šia diena, kuri nėra labai optimistiška. Tikrovė yra tokia, kokia yra, ir aš nebenoriu jos keisti. Maestro turi tokią teisę. Tokio prasmingo ir vaisingo gyvenimo galima tik pavydėti. Donatas Banionis ir jo suvaidinti herojai visiems laikams įeis į teatro ir kino istoriją.

Užvėrus aktoriaus buto pačiame Vilniaus centre duris, apsupo didmiesčio gatvių užesys ir vitrinų spindesys, bet laikas tarsi sustojo. Mintys klydo nuo išorinio sostinės blizgesio link prabangaus pokalbio iš neprabangios, šiandien aktorių supančios aplinkos, sklidinios brangių prisiminimų.

Atgimusi roko dvasia Rokiškyje

MONIKA STANKEVIČIŪTĖ

VU studentė, Jaunųjų lyderių klubo narė

...rokas yra ne tik muzika, bet ir tam tikras gyvenimo būdas, mąstysena, maištas prieš sustabarėjusias moralės normas ir asmenybės laisvės deklaravimas.

Andrius Mamontovas

Tarptautinis gyvosios muzikos festivalis „Tėvo gitara“ yra unikalus, nes jį organizuoja ne profesionalūs renginių organizatoriai ar koncertinės organizacijos, o 14–25 metų jaunuoliai – Jaunųjų lyderių klubas (JLK) ir Rokiškio jaunimo organizacijų sąjunga „Apvalus stalas“. Žiūrovai jau aštuntą kartą buvo pakviesti

atidaryti vasaros sezoną ir paminėti Tėvo dieną su trenksmu įkvepiančio roko festivalyje „Tėvo gitara'13“. Šiemet renginys išsiplėtė: Rokiškio dvaro rūmų erdvėse jis vyko dvi dienas – gegužės 31 – birželio 1 d. Festivalio svečiai turėjo progą drauge pašėlti ir susipažinti su septynių šalių muzikos kultūra. Festivalyje

pasirodė skirtingų roko stilių grupės iš Danijos, Estijos, Islandijos, Latvijos, Suomijos, Švedijos ir, žinoma, Lietuvos. Jauni ir ambicingi muzikantai sukūrė nepamirštamą koncertą, kupiną energijos, emocijų ir jaunatviško veržlumo. „Tėvo gitaros“ žiūrovai ir dalyviai galėjo pasiklausyti profesionaliojo roko,

2010 m. festivalio svečiai – profesionali roko grupė „Holding Pattern“ iš JAV. Nuotr. iš JLK archyvo

Po 23 m. atgimusi grupė „Viražas“, 2006 m.
Nuotr. iš JLK archyvo

Švedų grupės „Farago“ muzikinė laboratorija.
Nuotr. Andriaus Saliamono

dalyvauti muzikinėse improvizacijose, kūrybinėse dirbtuvėse, įvairiose socialinėse akcijose.

Pirmieji žingsniai...

Lietuvoje jaunimo dėmesys estradai plykstelėjo apie 1960-uosius. Buvo sukurtos pirmos (pokaryje) lietuviškos dainos, prie Valstybinės filharmonijos ėmė burtis pirmieji profesionalūs kolektyvai. Kiek vėliau Lietuvą pasiekė „uždraustas vaisius“ – „The Beatles“, kurie tiesiog įskėlė neužgesinamą kibirkštį. Septintojo dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje gimė tokios grupės kaip „Kertukai“, „Antanėliai“, „Aitvarai“, „Bočiai“, „Gėlių vaikai“. Kiek vėliau Kaune – grupė „Nuogi ant slenksčio“, tai buvo pirmasis žingsnis roko muzikos link. 1964 m. pirmieji jaunimo ansambliai ėmė kurtis ir Rokiškyje – pirmiausia rajoniniuose kultūros namuose, po to – Melioracijos statybos valdyboje. Kurį laiką šios grupės dominavo rajone, tačiau neilgam. 1968 m. prasidėjo elektrinių gitarų „era“. Tuo metu Rokiškyje buvo net 12 gyvai grojančių grupių ir intensyviai virė dabar jau pamirštas muzikinis gyvenimas. Ansambliai susibūrė Obeliuose, Juodupėje, Pandėlyje, Augustinavoje ir kt. Dar yra žmo-

nių, kurie prisimena ansamblius, vadovaujamus Ramučio Stalausko, Juozo ir Kazio Krišiūnų, Alvydo Fijalkausko, Eugenijaus Gudonio, Artūro Valskio ir kitų. Vertindami ją šiandien, tą muziką vadinti roku galime tik sąlyginai. Tai buvo labiau populiarioji muzika su roko elementais. 1960–1990 m. rajono estrados veteranai savo darbą atliko... Atėjo laikas jį prisiminti...

Festivalio kelias

2006 m., kai visur skambėjo fonograminė muzika, mintis atgaivinti ir sujungti senąją ir jaunąją kartas bei skatinti gyvąją muziką kilo Jaunųjų lyderių klubo vadovei Birutei Bagdonienei. Tuomet Rokiškyje gyvavo jaunimo grupė „Paradox“, kuri pritarė šiai grandiozinei idėjai. Suvienijus jėgas, gimė gyvosios muzikos festivalis „Tėvo gitara“. ES programai „Veiklus jaunimas“ buvo pateiktas jaunimo iniciatyvų projektas ir gautas finansavimas. Pagrindine festivalio idėja tapo atgaivinti senąsias Rokiškio rajone grojusias grupes, prikelti jauniems žmonėms net nežinomus jų tėvų jaunystės hitus, suteikiant jiems naują skambesį ir naują gyvastį. Ta proga po 23 m. atgimė grupė „Viražas“ (vad. Eugenijus

Gudonis) ir grupė „Gysliukai“ (vad. Algis Bagdonas). Pirmą kartą Rokiškio istorijoje scenoje susitikę kelių kartų roko muzikantai iš visos Lietuvos (10 grupių) savo dainas skyrė Tėvo dienai, o jaunimas, atiduodamas pagarbą seniesiems roko vilkams, į repertuarą įtraukė jų grotas dainas. Palaikydamas roko grupių dvasią, festivalį vedė BIX vokalistas Samas – Saulius Urbonavičius.

„Stebis motina ir tėtis, kas tam sūnui darosi...“ („Gintarėliai“) – tai jau 2007 m. „Tėvo gitaros“ pirmasis akordas, kurį atliko keturių grupių muzikantai. Tęsiant tradicijas antrus metus, žiūrovai galėjo mėgautis gyvąją muziką ir naujai atgimusiomis senosiomis roko dainomis. Festivaulyje dalyvavo grupė „Nenuoramos“ (Pasvalys), pasirodė net trys grupės iš Rokiškio: „Viražas“, „Pievos“, „Paradox“, grupė iš Latvijos „Dabasu Durovys“.

Festivalio banga nuaidėjo ir 2008-aisiais, Rokiškį pavertusi roko ir gyvosios muzikos sostine. Roko, alternatyviosios ir gyvosios muzikos mylėtojus renginyje džiugino septynios grupės iš Lietuvos: perspektyviaji „Penktokai“, „Paradox“, „Pievos“, žavinčios originalia muzika su folkloro elementais, „Baubai“, gąsdinę

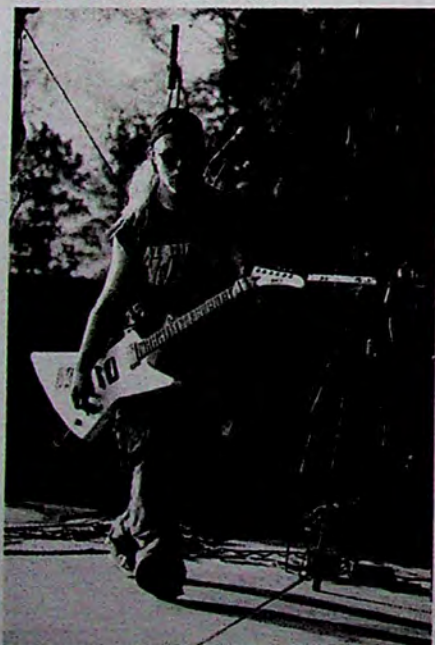

Klubo „By Force“ baikeriai – festivalio parado dalyviai. Nuotr. Andriaus Saliamono

žiūrovus, „Night“, kone pusė pasaulio išnaršę „The Skys“. Festivalį vainikavo scenos veteranai – grupė „Laiptai“.

„Tėvo gitara'2009“ – tai ne tik gyvosios muzikos festivalis, bet ir tarptautinis jaunimo mainų projektas, finansuotas ES programos „Veiklus jaunimas“. Festivalis išaugo į tarptautinį gyvosios muzikos

Grupės „Slenge“ (Suomija) gitaristas. Nuotr. Andriaus Saliamono

festivalį, kuriame grojo ir lietuviškai dainavo grupės iš Italijos, Portugalijos, Latvijos, Lenkijos, Turkijos, Lietuvos. Vienas iš pagrindinių projekto tikslų buvo lietuviškojo „roko pionierių“ dainų prikėlimas naujam gyvenimui. Kiekviena grupė išsirinko, aranžavo ir festivalio žiūrovams pristatė lietuvišką dainą. Mainų projekte dalyvavę 42 jaunuoliai iš šešių šalių pažino kitas kultūras, pajuto, kad muzika tikrai yra ta kalba, kurią supranta visas pasaulis. Festivalio finaliniu akordu tapo bendra daina „Stebis motina ir tėtis, kas tam sūnui darosi...“. Dainą aranžavo Algis Bagdonas ir Misha Shayter iš Latvijos, kurie, be tipiškų roko grupių instrumentų, aranžuotėje panaudojo smuiką bei nacionalinius instrumentus: lietuvių – skudučius, turkų – baglamą.

Festivalyje per aštuonerius metus grojo: Jungtinių Amerikos Valstijų, Suomijos, Lenkijos, Latvijos, Turkijos, Portugalijos, Italijos grupės, o šių metų festivalio žemėlapi papildė Šiaurės šalių bei mūsų kaimynų – Latvijos bei Estijos – grupės.

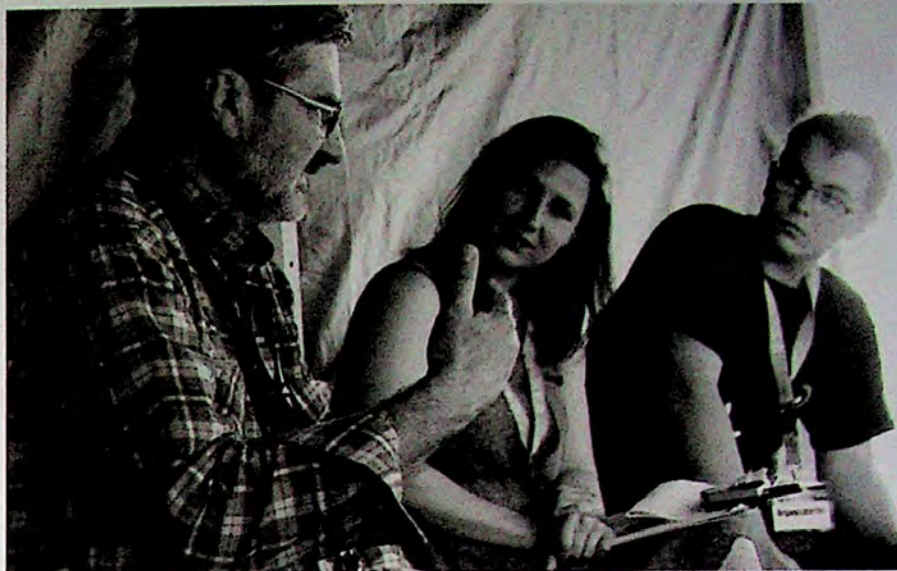
Meilė. Muzika. Laisvė. Tėvo gitara įkvepia

Gavus finansavimą iš Šiaurės ir Baltijos šalių projektus remiančios Šiaurės vaikų ir jaunimo komiteto programos NORDBUK, šių metų vasarą vykusį „Tėvo gitara'13“ buvo didžiausia per visą savo gyvavimo laikotarpį. Festivalyje pasirodė 8 muzikinės grupės iš Lietuvos, tarp kurių – 2012 m. grupės vardą pelnę „Liūdni slibinai“, „Pievos“, senieji romantikai grupė „Arbata“, naujai kylančios žvaigždės „The Local Legends“. Festivalis nebūtų buvęs toks linksmas be ilgamečių ir „Tėvo gitaros“ publikai puikiai pažįstamų draugų iš Latvijos grupės „Dabasu duovys“.

Festivalio šūkis: „Tėvo gitara – įkvepiančio roko festivalis“. Jis sujungė meilės ir taikos idėją – skirtingos kultūros, skirtingos kūrybos, skirtingų stilių gyvai atliekama muzika, šokiai ir menai. Renginyje buvo galima išgirsti visko: nuo siautulingų roko muzikos skambesiu (trankiojo metalo, surfer-roko su sunkiojo bliuzo elementais, progresyviojo roko ir kt.) iki breiko

šokėjų, plokštelių sukėjų, lindy-hopo šokių, toleranciją ir tarpusavio dialogą skatinančios „Gyvosios bibliotekos“. „Siekiamo, kad festivalis būtų interaktyvus, todėl jo dalyviai taip pat turėjo galimybę dalyvauti rengiamoje diskusijoje apie ugnį, degusią roko pionierių širdyse, apie tai, kaip roko muzika keitėsi per pastaruosius dešimtmečius ir kokią įtaką ji turėjo mūsų šalies nepriklausomybės kūrimui. Apie tai festivalio dalyviai galėjo diskutuoti su Arnoldu Lukošiumi, Gintautu Babravičiumi ir būriu kitų bendraminčių,“ – pasakoja festivalio organizatorė Birutė Bagdonienė. Muzikos veteranai ne tik pasidalijo savo ilgamete patirtimi, bet ir palinkėjo jauniems žmonėms išlaikyti „kamerinį“ bei unikalų roko muzikos festivalį.

Renginyje dalyvavę Skandinavijos šalių atstovai kaip vieną didžiausių iššūkių įvardijo senų lietuviškų hitų aranžavimą: „Kaip galima perkurti tai, kas skamba nuostabiai?“ – idėjų stygiumi skundėsi dalyviai. Tačiau jiems pavyko: senos lietuviškos dainos nuskambėjo išties įspūdingai. Ryškiausias pasirodymas – „Mes – jėga“ (grupės „Katedra“ hitas), atliktas progresyviojo metalo grupės iš Estijos „X-Panda“. Ji šiai dainai suteikė visiškai naują skambesį. Festivalio himnu tapusi grupės „Gintarėliai“ daina „Stebis motina ir tėtis...“ dar kartą nustebino ilgamečius festivalio draugus nauja interpretacija. Šį stebuklą pavyko pasiekti sujungus muzikos ekspertų iš Lietuvos ir Islandijos (A. Bagdono ir V. Lilliendahl) patirtį bei naujas idėjas. Festivalio finalinę dainą atliko 40 vienu metu grojančių ir dainuojančių žmonių. Tai unikalus reginys. Užsienio atlikėjus sužavėjo idėja bendrauti, kartu pagroti, išbandyti lietuviškų skudučių skambesį ir visiems kartu atlikti lietuvišką dainą.

Diskusijoje „Roko filosofija – taika ar maištas“ su jaunimu bendrauja Gintautas Babravičius. Nuotr. Andriaus Saliamono

2013 m. festivalis – bene sėkmingiausias per visą jo gyvavimo laikotarpį, sulaukęs ne vieno gero ir augti skatinančio atsiliepimo. Per aštuonerius metus festivalis keitėsi, tačiau gyvos, kokybiškos muzikos idėja visada išliko pati svarbiausia. Roko muzika gali skambėti labai įvairiais, kartais net neįprastais ritmais bei melodijomis, gali eksperimentuoti skirtingi muzikos stiliai: folkas, džiazas, popsas, metalas ar elektronika. „Tėvo gitara“ visada ieško atlikėjų, eksperimentuojančių su muzika ir kuriančių naujai skambantį

roką. Kartu su festivaliu auga ir jauni žmonės. Tai tikras jaunimo gyvosios muzikos festivalis – jo organizatoriai yra entuziastingi jaunuoliai, Jaunųjų lyderių klubo nariai kartu su organizacijos vadove Birute Bagdoniene tikintys, kad Lietuvoje vis dar yra vietos tikrai, gyvajai muzikai, nes tai, kas gera, nesunaikinama.

Festivalis įgavo didelę paspirtį judėti į priekį. Tikime, kad kitais metais gyvosios muzikos entuziastus dar kartą ir dar labiau nustebinsime kokybišku roko muzikos skambesiu Rock'iškyje!

Finalinė festivalio daina. Nuotr. Andriaus Saliamono

Interrampa: teatrinės tradicijos tęsiasi

NERINGA DANIEŅĖ

Rokiškio kultūros centro režisierė

XIX tarptautinis teatrų festivalis „Interrampa“ buvo skirtas pirmojo lietuviško vaidinimo – J. Tumo-Vaižganto „Nepadėjus nėra ko kast“ 120-osioms metinėms. Graži sukaktis, kuria didžiuojamės. Jai paminėti dar šią vasarą Panemunėlio apylinkėse, buvusio Naujųkų kaimo vietoje, kur kažkada stovėjo klojimas ir buvo vaidinami pirmieji spektakliai, buvo atidengtas paminklinis akmuo. Jau keletą metų čia stiebiasi ir kunigo J. Katelės jubiliejui pasodintas ąžuoliukas. Lyg ir gražiai įprasminta vieta, į kurią labai norėjome nuvežti „Interrampos“ dalyvius. Juolab, kad vasarą vykusių sukakties minėjimo renginių metu apie tai net buvo gar-

siai pasvajota. Tačiau realybė tokia – sunkiai net vasarą privažiuojama atmintina vieta spalio lietumis permirkusiu lauko keliuku absoliučiai nepasiekiamas... Apie žvyruoto kelio nutiesimą vis kažkur pasikalbama ir pamirštama...

Tačiau duoklė jubiliejui „Interrampoje“ buvo atiduota. Atidaryme Rokiškio kultūros centro liaudies teatro aktoriai rikiavosi šalia ekrane šviečiančios nuotraukos, kurioje įamžinti pirmieji aktoriai po premjeros. Jie – pradininkai, mes – jų iškeltos vėliavos nešėjai. Ir, nepaisant daugiau nei šimtmetį siekiančio atstumo, visus mus jungia jo didenybė TEATRAS!

Be to, visi norintieji galėjo apžiūrėti festivalio metu veikusių nuotraukų parodą, kuriose užfiksuotos su pirmuoju vaidinimu susijusios vietovės ir žmonės. Parodą surengė Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė Violeta Aleknienė, gimusi ir augusi Panemunėlyje, o jos mecenatu galima vadinti verslininką, Kunigo, švietėjo J. Katelės labdaros ir paramos fondo vadovą Leonardą Šablinską. Šalia šios parodos puikavosi šiandieninių Rokiškio teatralų, scenografų, dailininkų Sigitos Daščioro ir Rimvydo Pupelio paveikslų ekspozicija.

Na, bet svarbiausia festivalyje – vis dėlto spektakliai. Apie juos ir apie renginio atmosferą – iš dviejų festivalyje dirbusių teatro eksperčių lūpų...

Rygos (Latvija) teatro „Vinnie“ spektaklis „Peras Giuntas“ (pagal H. Ibseną).

Rež. Inguna Gremzė ir Karina Šišlo. Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo

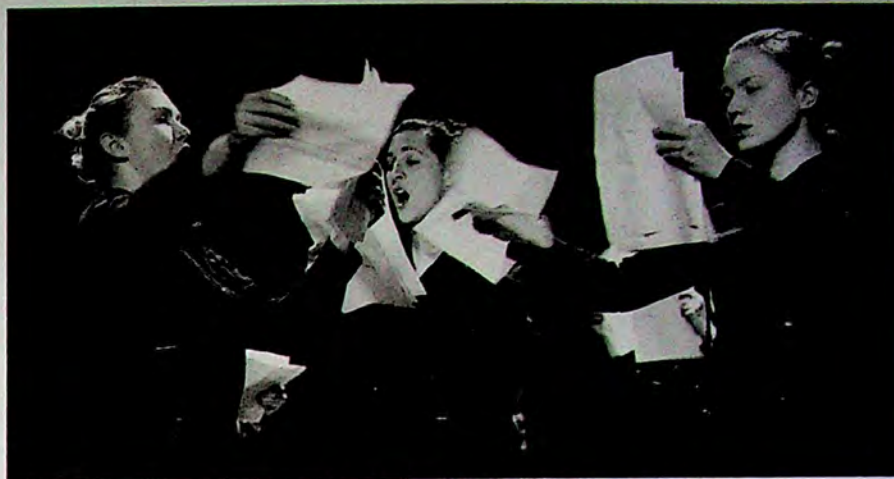

Interrampa kvepėjo obuoliais

IRENA MACIULEVIČIENĖ
LLKC Teatro poskyrio vedėja, režisierė

Po trumpos lietuviškos vasaros ir labai greitai prabėgančių atostogų, prasidėjus naujam darbų sezonui, dar kartą įsitikini, kad Lietuva – teatrų kraštas, o rudenį – festivalių metas. Rugsėjo mėnesį vyko Baltijos šalių teatrų festivalis „Baltijos rampa“ Birštone, mėgėjų teatrų festivalis „Bičiuliai“ Kalvarijoje, teatrinio meno festivalis „Kaukutis“ Kretingoje, festivalis ir teatrinė laboratorija „Senjorai ir jaunystė“ Jurbarke, tarptautinis festivalis „Braižas“ Raseiniuose, tarptautinis mėgėjų teatro forumas „Aidas“ Jonavoje, teatrų šventės Joniškyje, Kretingoje, Utenoje, Biržuose, Telšiuose, Panevėžyje... Visą lapkritį vyko 2014 m. dainų šventės Teatro dienos „Dvų dyvai“, skirtos K. Donelaičio kūrybai, apžiūros.

Festivaliai – tai šventės, o švenčių niekada nebūna per daug. Tam, kad jos įvyktų, reikia nemažai padirbėti: rašyti projektus, ieškoti rėmėjų, sukviesti dalyvius, kūrybinių laboratorijų vedėjus, teatro eksper-

*Klaipėdos jaunimo teatro spektaklis „Gaidos“. Rež. Valentinas Masalskis.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

tus, parengti festivalio programą, sukviesti žiūrovus, pasirūpinti reklama, festivalio atributika, dalyvių ir svečių nakvyne, maitinimu, vakaronėmis, pažintinėmis ekskursijomis ar kita kultūrine programa. Paprastai festivalio iniciatorius yra vienas žmogus (režisierius), kuriam talkina visa komanda – teatro aktoriai, kultūros darbuotojai, rėmėjai. Užsienyje šie žmonės vadinami savanoriais (dirbančiais konkrečius darbus be atlygio). Nežinau, kiek tiksliai savanorių dirbo 19-ajame tarptautiniame teatrų festivalyje „Interrampa“ Rokiškyje, bet pirmu smuiku tikrai griežė režisierė Neringa Danienė, jai talkino direktorės pavaduotoja Vaiva Kirsutkienė. Neringa prikalbino mane ne tik atvažiuoti į festivalį, bet ir

vadovauti spektaklių aptarimams. Žinojau, kad man talkins jau gerai Lietuvoje pažįstama teatro ekspertė iš Olandijos Joke Elbers. Abi jautėme didelę atsakomybę aptardamos spektaklius iš Latvijos, Ukrainos, Rusijos ir Lietuvos. Su šia nelengva užduotimi, rodo, susitvarkėme. Padėjo ir dalyviai, festivalyje parodę labai ryškius, įdomius, originalius ir net labai profesionalius spektaklius. Ne tik dalyvius, bet ir žiūrovus (jų buvo labai daug visuose spektakliuose!) jaudino, stebino, žavėjo Lietuvos teatrai. Tai Klaipėdos jaunimo teatro spektakliai „Batų istorijos“ ir „Gaidos“ (režisierius Valentinas Masalskis, kompozitorė Nijolė Sinkevičiūtė), Rokiškio kultūros centro liaudies teatro spektaklis

*Rokiškio liaudies teatro spektaklis „Malyš“ (pgl. M. Ivaškevičių).
Rež. Eligijus Daugnora. Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

*Bajorų kaimo lėlių teatro „Čiz“ spektaklis „Gražiausios Šarlio Pero pasakos“.
Rež. Nijolė Čirūnienė. Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo*

Festivalio svečiai – miuziklas „Velnio nuotaka“ (pagal K. Borutą). Rež. Andrius Kurienius.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo

M. Ivaškevičiaus „Malyš“ (režisierius Eligijus Daugnora, dailininkas Sigitas Daščioras) ir Rokiškio r. Bajorų kultūros centro lėlių teatro „Čiz“ spektaklis „Gražiausios Šarlio Pero pasakas“. Nenuvylė ir Kijevo teatro-studijos „Obraz“ spektaklis „Objektyve – moteris“ (režisierė Olga Michnievič), kurį jau buvau mačiusi šį pavasarį „Vilniaus rampos“ festivalyje. Kukliai šį kartą pasirodė Latvijos teatrai. Jauniesiems Rygos teatro „Vinnie“ aktoriams buvo per sunki H. Ibseno pjesė „Peras Giuntas“ (režisierės Inguna

Gremzė ir Karina Šišlo), nors pats prisilietimas prie šios nuostabios ir be galo sunkios dramaturgijos tikrai sveikintinas. Gulbenės liaudies teatras jau seniai draugauja su Rokiškio teatru, aktoriai gerai pažįsta vieni kitus. Į festivalį latviai atvežė nepretenzingą situacijų komediją L. Gundario „Tiritomba“ (režisierė Edite Silkena), kurią suvaidino kultūros centro kavinėje. Man netikėčiausią ir didžiausią įspūdį paliko iš tolimosios Tiumenės (Rusija) atvažiavęs ekspresyvaus šokio teatras „Muar“. Aštuonios trapios,

jaunos merginos puikiai sušoko ir suvaidino nuostabų spektaklį Marinos Cvetajevos poezijos motyvais „Sparnuota siela“ (režisierė Aliona Froločkina), sulaukusį pačių ilgiausių ir nuoširdžiausių ovacijų. Dalyviai ne tik smalsiai žiūrėjo vieni kitų spektaklius, dalijosi įspūdžiais, juos aptarinėjo, bet ir prasmingai „padirbėjo“ kūrybinėse laboratorijose, kurias vedė režisierė Olga Michnievič (Ukraina) ir kompozitorė Nijolė Sinkevičiūtė. Smagioje vakaronėje su folkloro ansambliu „Gastauta“ (vad. Rokiškio kultūros centro direktorė Nida Lungienė) išmoko lietuviškų šokių, ratelių, dainų, susipažino su aukštaitišku kostiumu. Nežinau, ar visi festivalio dalyviai suprato, kad dailės darbų parodos autoriai Sigitas Daščioras ir Rimvydas Pupelis – ne tik dailininkai, bet ir puikūs aktoriai, beje, abu vaidinę spektaklyje „Malyš“. Vis galvojau, kokie jie visi puikūs, įdomūs, smalsūs, talentingi ir paprasti žmonės, kurie draugiškai prieš pat festivalį įsirengė jaukias teatro patalpas, nuoširdžiai rūpinosi visais festivalio svečiais. Atmosfera buvo tokia jauki ir gera, kad, manau, tikrai ne vienas čia norės sugrįžti. Galbūt dar ir todėl, kad visas festivalis kvepėjo obuoliais, jais buvo vaišinami visi – ir dalyviai, ir žiūrovai. Netrūko ir valdžios dėmesio: festivalyje dalyvavo LR Seimo narys Vytautas Saulis ir Rokiškio rajono meras Vytautas Vilys, festivalio aktorius ir režisierius sveikino kultūros centro direktorė Nida Lungienė. Ateinančiais metais Rokiškio liaudies teatrui sukaks 55 metai, jis organizuos jubiliejinį 20-ąjį „Interramos“ festivalį. Nuoširdžiai linkiu, kad vėl kvepėtų obuoliais!

Klaipėdos jaunimo teatro spektaklis „Batų istorijos“. Rež. Valentinas Masalskis.
Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo

Interrampa 2013

JOKE ELBERS

*Teatro kritikė, dramaturgė
Amsterdamas, Olandija*

Kaip ir kasmet „Interrampa“ buvo įdomi ir įkvepianti.

Aš mačiau nuostabų Rusijos teatro iš Tiumenės šokio spektaklį „Sparnuota siela“. Poezija, puikus ritmo pojūtis, energingos šokėjos (8 jaunos merginos baltomis suknelėmis), geras aktyvių ir ramių scenų balansas taip pat puikus humoras. Teatrinėmis priemonėmis ir šokiu buvo perteikta daugybė skirtingų emocijų.

Aš mačiau puikų festivalio šeiminkų – Rokiškio liaudies teatro – spektaklį M. Ivaškevičiaus „Malyš“. Vaidyba, režisūra, scenografija, kostiumai, ritmika, dramaturgija ir pagaliau pati tema sukūrė įspūdingą vaizdinį, nuo kurio mano gerklėje užstrigo gumulas. Istorija vystosi tremčių laikmečiu, kurio užmiršti negalima. Tekstas skamba pusiau lietuviškai, pusiau rusiškai, bet netgi tie žiūrovai, kurie nesuprato nė vie-

Tiumenės (Rusija) ekspresyvaus šokio teatro „Muar“ spektaklis „Sparnuota siela“. Rež. Aliona Froločkina. Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo

nos šių kalbų, puikiai jautė emocijas ir suvokė, kas vyksta.

Aš mačiau mielą spektaklį vaikams, sukurtą paprastomis, bet efektingomis priemonėmis. Jį rodė Bajorų kaimo lėlių teatras „Čiz“. Spektaklis, sukurtas pagal tris Šarlio Pero pasakas, kupinas bendravimo su vaikais, kurie buvo įtraukti į veiksmą ir netgi turėjo galimybę po spektaklio paliesti scenoje vaidinusias lėles.

Aš mačiau svečių iš Latvijos spektaklį „Peras Giuntas“. Ši Henriko Ibseno pjesė gerai žinoma, sudėtinga ir gili. Ją vaidino jauni žmonės, kurie dviejų režisierių dėka žinojo, ką ir kodėl reikia veikti scenoje: jų istorija buvo paprasta ir aiški, be nereikalingų detalių.

Aš mačiau net du Klaipėdos jaunimo teatro spektaklius „Batų istorijos“ ir „Gaidos“. Abu inovatyvūs, intriguojantys ir sukurti disciplinos keliu. Ypač gera dramaturgija pasižymėjo „Gaidos“, o tai nėra lengva sukurti spektaklyje, kuris nesiremia jokių dramos kūrinium, nėra nei miuziklas, nei koncertas. Tai tiesiog nauja kategorija, galbūt šį žanrą galima vadinti muzikiniu teatru.

Štai tokie, mano nuomone, ryškiausi šio festivalio akcentai...

Lauksime 20-ojo jubiliejinio festivalio „Interrampa“!

Gulbenės (Latvija) liaudies teatro spektaklis „Tiritomba“ (auksinė žuvelė). Rež. Edite Silkena. Nuotr. iš Rokiškio kultūros centro archyvo

Haiku kriaunietiška

AUDRONĖ TELŠINSKIENĖ

* * *

*Pralakę žirgas.
Ar nepamiršai many?
Tirpsta sniegas.*

* * *

*Gražu už lungą.
Tadu, kai verkia dungus,
Džiaugias dūšia.*

* * *

*Medžių viršūnė
Sutūpę pulkas varnų.
Raudona saula.*

* * *

*Kažkas suplazdėja.
Nepalik šindiai manys.
Sklaidžias pumpuras.*

* * *

*Un lieptą mirkiau kojas.
Ale vandenių skaidrumas –
Net savą sielų pamačiau...*

* * *

*Širdis ladu tik apstraukę...
Iš tą ir supratau,
Kad atają žiema.*

* * *

*Niaukias padungę.
Pazvanik man šių minutį.
Pilkoji adina.*

Distancija

*Iki tavų minčių –
metras manų sapnų.
Iki mūsų svajų –
dvi bemiegęs jūsų naktys.*

Trys dienų kelis...

Rasas

*Nuskinsiu šiųnakt sinevadų,
Kraujažalį, vasilkų dą...*

*Rasakily, kurių alchemikai suradę,
Ir vingiarykštį, nars nesmatą jqs...*

*Rasų laužai kils lig pačiąs padunges-
Matysi, katroj pievaj aš esu...*

*Jau švinta.
Laikas ait namą, žiedus susrinkus.*

*Ale insraičiusį marškiniuos manuos
Aš žaltį surandu...*

Trieiliai Pauliui Širviui

*Vasarąs karštis
Prakaitą sraveli prą nugary.
Lankoj pradalgys.*

*Spaudžia dūšių.
Septyni broliai miega.
Liepžiedžių kvapas.*

*Ražienų kriaunąs.
Žiogas sapną prieangy.
Aina vasara.*

*Blykst žaibą kirtis
ale tiesiai širdin.
Negesink ugnies.*

*Apsniaukę dungus.
Skarelą su lungeliais.
Lyja ašaram.*

*Naktis tik juoda.
Beržą kamieni režis:
balta bus diena...*

Klapatai

*Bandžiau siuvinēt kryželiu –
ale nieką nesgavą...
Bandau skutinēt margutį –
ale runka nuslydą...
Bandysiu užmest audimų –
ale raštas susmaišę...*

*Tavą marškinių išvirkščia siūlą
sapnuojas man
untrų nedelių.*

2013 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Sudarė RITA VISKAITIENĖ

Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos Bibliografijos informacijos
ir kraštotyros skyriaus vedėja

Auksiniai abalia jėškajimas: Vaineikių kaimo tautosaka, užrašyta Kazimiero Markelio 1924–1947 m. / sudarytoja Marijona Mieliauskienė. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2013. – 80 p.: iliustr. – ISBN 978-9955-9994-4-7

Leidiny s skirtas Tarmių metams. Tautosaką, kuri pateikiama leidinyje, užrašė Kazimieras Markelis Vaineikių kaime, Rokiškio r. 1924–1947 m. Rinkinyje – dainos, gyvenimiški pasakojimai, padavimai apie Vaineikių ežerus, kalnelius, pasakos, pasakojimai apie vaiduoklius, velnius, laumes, raganas, aitvarus, vaikų prasimanymai, patarlės, priežodžiai, palyginimai, mįslės, gamtos stebėjimai, oro spėjimai. Viskas užrašyta rytų aukštaičių uteniškių šnekta. Leidinyje pateikiamos ir įvairaus pobūdžio užduotys, padedančios geriau pažinti leidinio tarminius tekstus. Taip pat čia spausdinamas straipsnis apie patį tautosakos rinkėją K. Markelį, jo užrašytos tautosakos rinkinį, saugomą Rokiškio krašto muziejuje. Taip pat Vytenio Almonaičio (Vytauto Didžiojo universiteto doc. dr.) straipsnis apie K. Markelio tautosakos rinkinio suradimo istoriją Kaune.

Gireišių geodezinis punktas Panemunėlio apylinkėse, Rokiškio rajone: [Bukletas]. – Rokiškis: Rokiškio rajono savivaldybės administracija, 2013. – 1 lap. sulankst. į [3] p.

Informacinis leidiny s apie Gireišių geodezinį punktą Panemunėlio apylinkėse, Rokiškio rajone, įtrauktą į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą.

Grafų Tyzenhauzų giminės paveldas; Наследие родни графов Тизенгаузов; The heritage the count Tyzenhaus family: Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga, Rokiškis, 2013 m. liepos 5 d. / Rokiškio krašto muziejus. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2013. – 105 p.: iliustr. – Dalis teksto rusų, anglų kalba.

Leidiny s parengtas ir išleistas Europos Sąjungos Europos kaimynystės ir partnerystės priemonės Lietuvos, Latvijos ir Baltarusijos bendradarbiavimo per sieną programos lėšomis, įgyvendinant projektą Nr. LLB-1-003 „Turizmo abipus sienos Lietuvoje ir Baltarusijoje skatinimas, didinant kultūrinio-istorinio paveldo prieinamumą bei patrauklumą Rokiškio ir Postavų rajonuose“. Tekstai pateikiami lietuvių bei rusų kalbomis ir santrumpomis anglų kalba.

Grafų Tyzenhauzų paveldas Lietuvoje ir Baltarusijoje; The heritage of counts Tyzenhaus in Lithuania and Belarus: Tarptautinis turistinis maršrutas: International tourism rout. – :[Rokiškio rajono savivaldybė], [2013]. – 74 p.: iliustr.

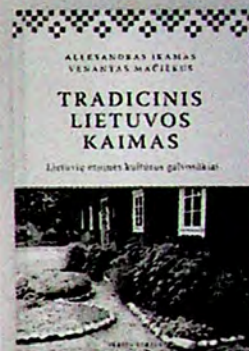
Leidinyje lietuvių ir anglų kalbomis pristatomas turistinis maršrutas, pradedamas Rokiškio kraštu ir baigiamas Baltarusijos objektais. Jis parengtas ir išleistas Europos Sąjungos kaimynystės ir partnerystės Lietuvos, Latvijos ir Baltarusijos bendradarbiavimo per sieną programos lėšomis, įgyvendinant projektą Nr. LLB-1-003 „Turizmo abipus sienos Lietuvoje ir Baltarusijoje skatinimas, didinant kultūrinio-istorinio paveldo prieinamumą bei patrauklumą Rokiškio ir Postavų rajonuose“.

Ikamas, Aleksandras (1974–)

Tradicinis Lietuvos kaimas: lietuvių etninės kultūros galvosūkių / Aleksandras Ikamas, Venantas Mačiekus. – Vilnius: Versus aureus, [2013]. – 285, [1] p.: iliustr. – Bibliogr.: p. 273–285 (347 pavad.). – ISBN 978-9955-34-421-6 (įr.)

Kraštiečių Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ narių Aleksandro Ikamo ir Rokiškio krašto garbės piliečio Venanto Mačiekiaus parengtas leidinys, kuriame pristatomas tradicinio Lietuvos kaimo pasaulėvaizdis ir butis. Pateikiami 323 galvosūkių apie lietuvių kalendorines šventes, tradicijas, papročius, apeigas, senovės tikėjimus, taip pat apie kitus lietuvių etninės kultūros aspektus: liaudies amatus, mediciną, meteorologiją, dainas ir šokius, drabužius, liaudies etiketą, pramogas, maistą, darbo įrankius, buitines daiktus ir pan. Leidinys gausiai iliustruotas nuotraukomis.

Istorijos ir meno parkas: [Bukletas]. – Rokiškis, 2013. – 1 lap. sulankst. į [3] p.

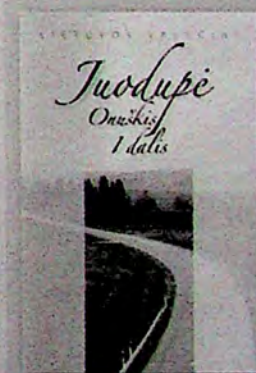
Bukletas pristato Rokiškyje įsikūrusią įdomią Nijolės ir Vytauto Gasiūnų sodybą. Joje svarbiausi objektai – istorijos ir meno paminklai, kurie mena Lietuvos kunigaikščių laikmetį, raštiją, pirmųjų žmonių gyvenimą, pagonybę. Šioje sodyboje-parke jau įvyko septynios kūrėjų šventės, organizuotos šeimininko Vytauto. Bukletas iliustruotas Linos Dūdaitės ir Dariaus Baltakio nuotraukomis.

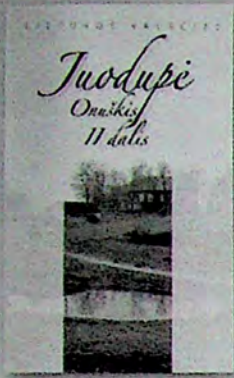

Juodupė. Onuškis / [sudarytojai Venantas Mačiekus, Jonas Šedys; vyriausiasis redaktorius Jonas Šedys]. – Vilnius: Versmė, 2012–. – 2 d. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X; kn. 24). – Skiriama Lietuvos tūkstantmečiui, 1009–2009; Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 1253–2003; anticarinio 1831 metų sukilimo 180 metų sukakčiai, 1831–2011; Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918–2018; Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui, 1990–2010. – ISBN 978-9955-589-56-3

D. 1. – 2012. – 912 p.: iliustr., faks., portr., žml. – ISBN 978-9955-589-57-0

Tai 24-oji dviejų dalių šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos monografija, skiriama Onuškiečio 510 metų sukakčiai (1499–2009), Juodupės miestelio, kartu ir „Nemuno“ tekstilės fabriko 100 metų jubiliejui (1907–2007), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), kitoms reikšmingoms šalies istorijos sukaktims. Ją sudaro 95 autorių parašyti 138 straipsniai, sutalpinti į 1832 puslapius. Pirmoji monografijos dalis skirta gamtai ir istorijai. Joje nagrinėjama krašto gelmių sandara, kraštovaizdžio formavimasis, aprašomi miškai, sodybų želdiniai, laikotarpis nuo kažkada čia gyvenusios sėlių genties iki Lietuvą išlaisvinusio Atgimimo, pateikiama garsaus „Nemuno“ fabriko istorija, daugumos Juodupės valsčiaus kaimų istorijos.

Juodupė. Onuškis / [sudarytojai Venantas Mačiekus, Jonas Šedys; vyriausiasis redaktorius Jonas Šedys]. – Vilnius: Versmė, 2012–. – 2 d. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X; kn. 24). – Skiriama Lietuvos tūkstantmečiui, 1009–2009; Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 1253–2003; anticarinio 1831 metų sukilimo 180 metų sukakčiai, 1831–2011; Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918–2018; Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui, 1990–2010. – ISBN 978-9955-589-56-3

D. 2. – 2012. – 920 p.: iliustr., faks., portr., žml. – ISBN 978-9955-589-58-7

Antroje monografijos dalyje apžvelgiama švietimo raida nuo pirmųjų pradžios mokyklų iki šių dienų, pasakojama apie bibliotekų kūrimąsi ir jų veiklą, saviveiklos kolektyvus, aprašomi amatai, kapinės, kryždirbystė, darbo, kalendoriniai ir šeimos papročiai, papročių teisė, vietos šnektos, pavardės ir vietovardžiai, skelbiama to krašto tautosaka, rašoma apie įžymiausius juodupiečius: vyskupą Antaną Deksnį, architektą Joną Muloką, brolius Bulavus – teisininką Juozą ir agronomą Joną, inžinierių melioratorių Joną Čeičį ir kitus.

Kliauga, Algimantas (1943–)

Širdies šviesoj...: [albumas] / Algimantas Stanislovas Kliuga. – Vilnius: Atkula, 2013. – 75 [6] p.: iliustr. – ISBN 978-609-8084-03-0

Rokiškio krašto muziejaus parengtas albumas, supažindinantis su kraštiečio dailininko Algimanto Stanislovo Kliugos svarbiausiais gyvenimo ir kūrybos faktais, primenantis jo personalines bei svarbiausias grupines parodas, iliustruotas nuotraukomis iš Rokiškio krašto muziejaus fondų bei jo darbų reprodukcijomis.

Kultūras darbinieka grāmata: semināru gidi: projekts „Kultūras sadarbība Latvijas un Lietuvas pierobežas reģionā, Nr. LLIII-142 / Panevėžio kolegija; sugatavoja: Asta Šileikiene, Stanislava Juškiene, Aušra Gudgaliene; [no lietuvišu valodas tulkoja Lāsma Semerova]. – Rokiškis [i.e. Panevėžys: Panevėžio kolegija], 2013. – 341 p.: iliustr., schem. – ISBN 978-9955-722-78-6

Šiame leidinyje latvių kalba pateikiama keturių seminarų medžiaga: „Kultūros darbuotojo etika ir etiketas“, „Kultūros darbuotojų vadybos įgūdžiai ir jų ugdymas“, „Kultūros verslumo kompetencijos ir jų ugdymas“ ir „Renginių organizavimo metodika ir organizavimo ypatumai“. Leidinys išleistas vykdant projektą „Kultūrinis bendradarbiavimas Latvijos ir Lietuvos pasienyje“ Nr. LLIII-142.

Kurkime, bendraukime, dalinkimės: Sociokultūrinis vyksmas Rokiškio dvare / Sudarė Marijona Mieliauskienė ir Dalia Kiukienė; Fotografijos D. Baltakio, D. Kiukienės, G. Kujelio. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2013. – [18 p.]: iliustr.

Rokiškio krašto muziejaus leidinys, supažindinantis su „Mažuoju tapybos pleneru“, kur buvo galima pasimokyti piešti ir tapyti. Šio renginio dalyviai taip pat dalyvavo edukaciniuose užsiėmimuose, kituose muziejaus renginiuose, ekskursijose. Leidinyje pateikiamos akimirkos iš šio sociokultūrinio vyksmo renginių, taip pat renginio dalyvių darbų reprodukcijos.

Langinių tapymo plenerai Rokiškyje 2005–2013 ; ...margos triobos kaminyčios, muliavotos lunginyčios...: [Bukletas]. – Rokiškis, 2013. – 1 lap. sulankst. į [3] p.

Bukletas, pristatantis Rokiškio kultūros centro etninį projektą, kurio autorė – Nida Lungienė. Pateikiama informacija apie jau 9 įvykusius plenerus, plenerų nuotraukos.

Onuškis: Onuškie bendruomenės įsijungimas į Rokiškio rajono turizmo tinklą: [Bukletas]. – [Onuškis, 2013]. – 1 lap. sulankst. į [2] p.

Tai lankstinukas, pristatantis paprojektį, finansuojamą Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, nevyriausybinių organizacijų subsidijų schemos lėšomis.

Onuškie kaimo laikraštis / Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programa / leidžiamas nuo 2013 m. gegužės 1 d.

Laikraštyje pristatoma Onuškie kaimo bendruomenės veikla, ateities perspektyvos, to laikotarpio aktualijos, pristatomi Lietuvoje ir pasaulyje žinomi žmonės, susiję su Onuškie. Laikraščio leidyba finansuojama Lietuvos Respublikos ir Šveicarijos Konfederacijos bendradarbiavimo programos, kuria siekiama sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus išsiplėtusioje Europos Sąjungoje, nevyriausybinių organizacijų subsidijų schemos lėšomis.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006 –.

2012, Nr. 2 (29). – 112 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šio žurnalo numerio tematika – istorinis Rokiškio krašto miestelių paveldas, išsaugotas senose bažnytinėse knygose, kurių tyrinėjimai ir studijos suteikia vertingos informacijos istorikams, muziejininkams, giminės istorija besidomintiems kraštiečiams. Skaitytojas supažindinamas su Rokiškio rajone esančiu UNESCO pasaulio paveldo objektu – Struvės geodeziniu lanku. Tradiciškai pristatomas 2012 m. J. Keliuočio literatūrinės premijos laureatas režisierius Gytis Padegimas.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006 –.

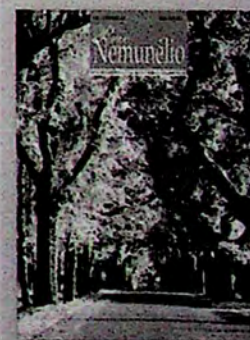
2013, Nr. 1 (30). – 76 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šio žurnalo puslapiuose – publikacijos, skirtos Tarmių metams paminėti. Čia taip pat jubiliejinė publikacija kraštiečių Monikos Mironaitės 100-mečiui, interviu su aktoriumi Ferdinandu Jakšiu, žurnalo svečias – fotomenininkas Vilius Jasinevičius, rašytojos Vandos Juknaitės pamąstymai. Kultūros erdvėse – Rokiškio klasikinės muzikos festivalio organizatorės – dvi iš Rokiškio kilusios jaunos muzikantės: pianistė Simona Zajančauskaitė ir smuikininkė Justina Zajančauskaitė. Bandoma su Rokiškio kraštu susieti ir operos žanrą. Literatūriniame puslapyje prisimenamas rajono literatas Danas Kairys. Tradiciškai pateikiama publikacija iš Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyno.

Ribokas, Bronius (1948–)

Kometos priartėjimas: [eilėraščiai] / Bronius Ribokas. – Utena: Kamonada, 2013. – 146, [4] p. – ISBN 978-609-8011-29-6

Tai trečioji kupiškėno poeto bei žurnalisto, šiuo metu gyvenančio Rokiškio krašte, poezijos knygutė. Tai sudėtingo likimo poetas, kurio dar keli šimtai eilėraščių taip ir liko išsibarstę periodikos puslapiuose.

Rokiškio grafų drabužiai ir aksesuarai: katalogas / sudarytojai Ona Mackevičienė ir Giedrius Kujelis; redaktorė Jolita Jurevičienė. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2013. – 104 p.: iliustr. – ISBN 978-9955-9994-5-4

Rokiškio krašto muziejuje nuo 2003 m. eksponuojama unikali, vienintelė Lietuvos muziejuose aukštosios mados rūbų kolekcija, kurią sudaro XIX a. pab. ir XX a. pr. Rokiškio grafų Tyzenhauzų ir Pšezdzieckių moteriški ir vyriški, vaikiški drabužiai ir aksesuarai. Ši drabužių kolekcija pristato aukštą Lietuvos dvarų kultūrą, byloja apie tarptautinius Lietuvos bajorijos ryšius ir XIX a. pab. – XX a. pr. aukštuomenės mados tendencijas. Šis katalogas ir supažindina visuomenę su Rokiškio krašto muziejuje eksponuojamais ir muziejaus fonduose saugomais grafų šeimos drabužiais ir aksesuarais, yra puikus informacijos šaltinis mados istorijos bei dvarų kultūros tyrinėtojams, drabužių dizaineriams.

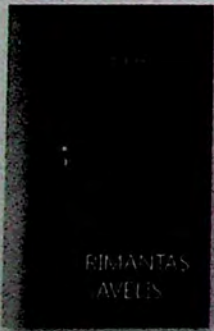
Rokiškio krašto muziejui – 80: 2013 m. kalendorius / maketavo Giedrius Kujelis. – [Rokiškis]: Rokiškio krašto muziejus, 2012. – 14 p.: iliustr.

Tai Rokiškio krašto muziejaus jubiliejinis leidinys – 2013 metų kalendorius, kuriame pateikiama trumpa muziejaus istorija. Kiekvieną mėnesį pristatomi svarbiausi renginiai, o gale – svarbiausios muziejaus vykdomos edukacinės programos. Leidinys iliustruotas fotografų Dariaus Baltakio ir Giedriaus Kujelio nuotraukomis, pristančiomis muziejaus darbuotojus.

„Rokiškis – Gačionių dvaras – Jūžintai – Kamajai – Panemunėlis“: Turistinis maršrutas: [Bukletas]. – Rokiškis: [Rokiškio turizmo informacijos centras], [2013]. – 1 lap. sulankst. į [3] p.

Rokiškio turizmo informacijos centro bukletas, supažindinantis su lankytinomis Rokiškio, Jūžintų, Kamajų bei Panemunėlio vietomis. Pateikiama informacija apie svečių apgyvendinimo bei maitinimo vietas.

Šavelis, Rimantas (1942–)

Šiek tiek mėnesienos: romanas / Rimantas Šavelis. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013. – 243, [1] p. – ISBN 978-9986-39-757-1 (jr.)

Kraštiečio prozininko ir kino scenaristo, romanų ir apysakos autoriaus romanas apie atgijusius miruolius, bendraujančius su vietos gyventojais. Apylinkes apgaubia tiršta „negamtinė“ migla.

VI-asis Rokiškio klasikinės muzikos festivalis: [Programa ir trumpos žinios apie dalyvius]. – Rokiškis, 2013. – 8 p.

Jau tradiciniu tapusio 2013 metų klasikinės muzikos festivalio programa su trumpomis dalyvių biografinėmis žiniomis.

Urbonienė, Vilija

Iki tavęs [Garso įrašas] / Urbonienė Vilija; Smuikas – Oksana Sadauskienė. – Vilnius: „Sielos studija“, 2013. – 1 garso diskas

1. Iki tavęs; 2. Sudie vasara; 3. Rudens valsas; 4. Paukštis; 5. Lietus; 6. Radiacija; 7. Spalis; 8. Baltuma; 9. Sninga; 10. Mano vakarai; 11. Linai; 12. Pamirškim lietu.

Dainų autorės ir atlikėjos, Rokiškio Rudolfo Lymano muzikos mokyklos mokytojos Vilijos Urbonienės autorinių dainų kompaktinė plokštelė. Joje 12 dainų. Fotografijos Dariaus Baltakio.

Vaičionis, Juozas (1926–)

Ieškau Dievo žodžio: eilėraščiai Senojo ir Naujojo Testamento tematika / Juozas Vaičionis; [ilustracijoms panaudota: Paul Gustave Doré Biblijos iliustracijos]. – Vilnius: Viktoras Jankūnas, 2013. – 261, [1] p.: iliustr. – ISBN 978-609-8122-02-2

Kraštiečio dailininko ir poeto Juozo Vaičionio eilėraščių Senojo ir Naujojo Testamento tematika ciklas. Viršelyje – paties autoriaus iliustracija „Kristus prie durų“.

Vasiliauskienė, Vanda (1926–)

Brydė per gyvenimą: [eilėraščiai ir prisiminimai] / Vanda Vasiliauskienė. – [Rokiškis: V. Vasiliauskienė], 2012. – 135, [1] p.: iliustr., portr. – ISBN 978-609-408-316-7

Tai buvusios ilgametės Rokiškio lietuvių ir lotynų kalbų mokytojos, ėjusios 15 metų tuometinės Rokiškio 3-iosios vidurinės mokyklos direktorės pareigas, autobiografiniai atsiminimai bei poezija. Vanda Vasiliauskienė – taip pat ir ilgametė Karaliaučiaus krašto lietuvių gimtosios kalbos mokytoja misionierė, lietuviybės puoselėtoja, viena iš Krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos steigėjų bei vietos lietuvių kultūros draugijos „Birutė“ atkūrėjų, draugijos laikraščio „Naujoji aušra“ redaktorė ir leidėja, Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiaus (2007 m.) kavalerė. Tai jau antroji šios autorės knyga, kurioje spausdinami ne tik autorės eilėraščiai, bet mokytoja dalinasi ir vaikystės, jaunystės prisiminimais, pasakoja apie savo šeimą, pedagoginę veiklą, įterpia buvusių auklėtinių mintis, prisimena Sąjūdžio laikus.

Verslininkų klubas 2013 [Elektroninis išteklius]. – [Rokiškis]: UAB „Gimtasis Rokiškis“, 2013. – 1 vaizdo diskas. – Projektą parėmė: Rokiškio rajono savivaldybės Pagalbos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams fondas. – [200 egz.]

Kompaktinė plokštelė „Verslininkų klubas 2013“ – Rokiškio rajono savivaldybės Pagalbos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams fondo ir „Gimtojo Rokiškio“ redakcijos bendro projekto vaisius. Čia pateikiama informacija apie Rokiškio krašto nedideles įmones bei verslininkus – nuo pradedančiųjų iki jau įsitvirtinusiųjų prekių ir paslaugų srėse. Plokštelėje pateikiami 24 failai, kuriuose „Gimtojo Rokiškio“ laikraščio straipsniai, publikuoti 2012–2013 metais po rubrika „Verslininkų klubas“.

Žemėlapis „Lietuvos žydų gyvenami miestai ir miesteliai XIX a. pabaigoje“; The map „Cities, towns and villages of Lithuania inhabited by Jews in the end of the XIX century“ [Kartografija]. – 1: 300 000. – [Vilnius]: Vilniaus universiteto Kartografijos centras, [2013]. – 1 sulankst. lap.: iliustr.

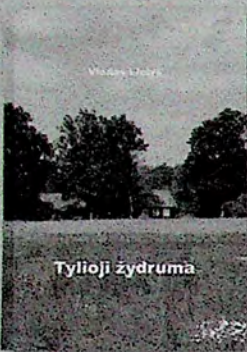
Šis žemėlapis – tai iškalbinga informacinė ir edukacinė priemonė, atspindinti žydų vaidmenį Lietuvos socialiniame, politiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime. Jame pavaizduotas žydų tautybės gyventojų procentas Lietuvos miestuose ir miesteliuose XIX a. pabaigoje, kuriuose gyveno 500 ir daugiau gyventojų. Tarp jų ir Rokiškis, Obeliai, Kamajai, Suvainiškis, Pandėlys.

Наследие графов Тизенгаузов в Литве и Беларуссии; Спадчына графаў Тызенгаўзаў у Літве і Беларусі: Міжнародны турыстычны маршрут. – :[Rokiškio rajono savivaldybė], [2013]. – 74 p.: iliustr.

Leidinyje rusų ir baltarusių kalbomis pristatomas turistinis maršrutas, pradedamas Rokiškio kraštu ir baigiamas Baltarusijos objektais. Jis parengtas ir išleistas Europos Sąjungos kaimynystės ir partnerystės Lietuvos, Latvijos ir Baltarusijos bendradarbiavimo per sieną programos lėšomis, įgyvendinant projektą Nr. LLB-1-003 „Turizmo abipus sienos Lietuvoje ir Baltarusijoje skatinimas, didinant kultūrinio–istorinio paveldo prieinamumą bei patrauklumą Rokiškio ir Postavų rajonuose“.

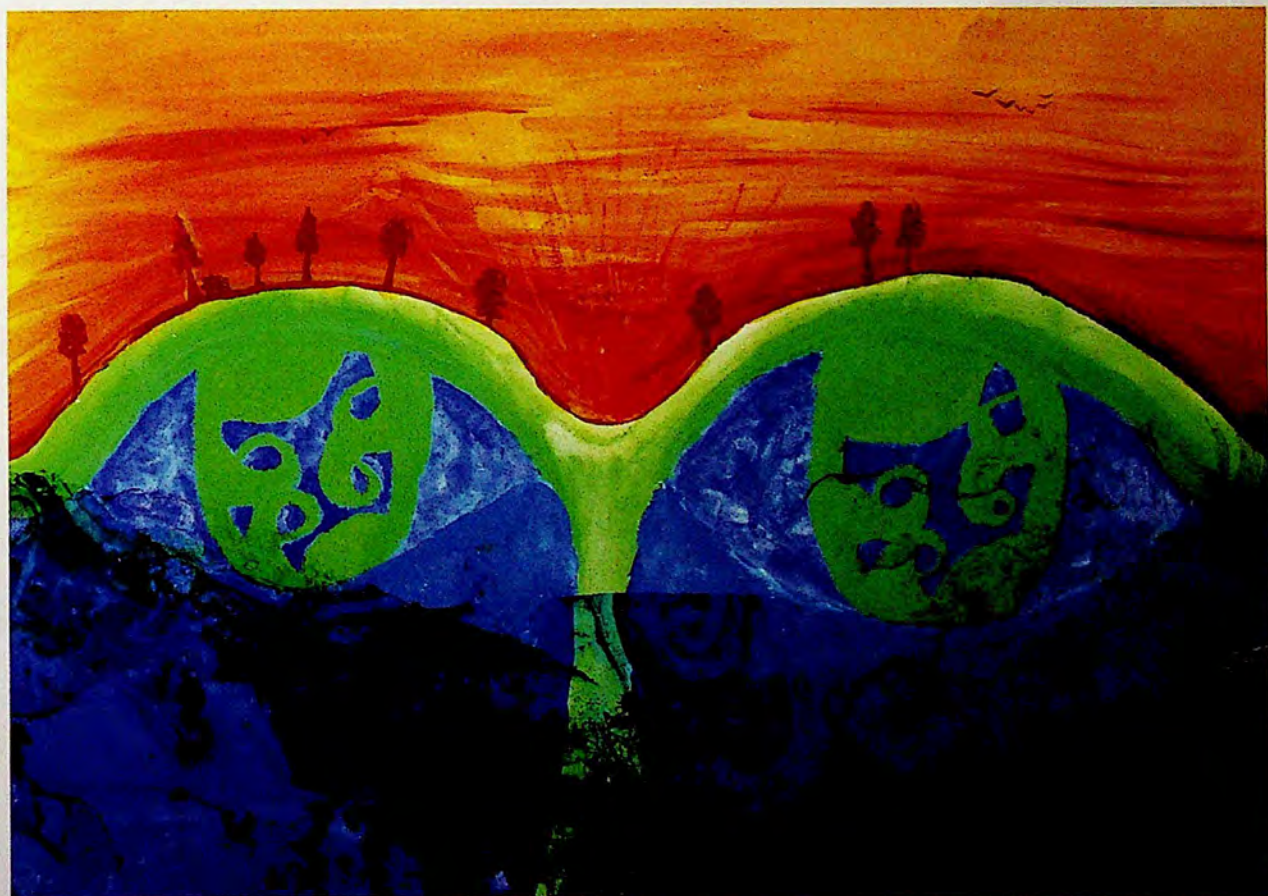
Liolys, Vladas (1927–)

Tylioji žydroma / Vladas Liolys. – Vilnius, 2013 (Kaunas: „Tuka“). – 178 p.: portr. – ISBN 9986-711-12-6

„Tylioji žydroma“ – trečioji Rokiškio krašto literato ir kraštotyrininko, literatų klubo „Vaivorykštė“ nario Vladio Liolio poezijos knyga. Tai paprasto kaimo žmogaus širdimi rašyti posmai. Juose jo varginga vaikystė ir gyvenimas, perėjęs per jo, paprasto Aukštaitijos kaimo vaikiną, širdį. Juose slypi nuostabios svajonės, susirūpinimas kaimo ir Lietuvos ateitimi. Knygoje nemažai eilėraščių, skirtų brangiausiam žmogui – motinai.

Odeta Trečiokaitė. *Medis*, 2010 m., tapyba, 29,5x21 cm

Odeta Trečiokaitė. *Harmonija*, 2012 m., tapyba, 29,5x42 cm

Antanas Strazdas
PORTAS ANTANAS STRAZDAS
THE DOOR ANTANAS STRAZDAS